ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

اوزبیکستان ادبیاتی و صنعتی

1991

ҲАФТАЛИК 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

1991 ЙИЛ, 1 МАРТ, № 9 (3113) ЖУМА

Ташрифинг муборак, юртим баҳори!

Муҳаммад РАҲМОН

БИЗГА ҲАМ БОҚҚАН КУН

Бойчечак қор босиб келар бековуш,
Ғофил соҳилларни уйғотар шовуш,
Дўниб илиқликка рутубат, совуш,
Кўклам булутларни соққан куни бор!

Бу тоғлар тоғ эмас, салтанат бори,
Девлар хобгоҳидир қоронғи ғори,
Тошларга урилиб тинмайди зори,
Жилғанинг денгизга оққан куни бор!

Минг бир қабоҳатга, макрга қодир,
Зулмат гумаштаси — шум Қоработир,
Қирқ йил оқса ҳамки дарёда Тоҳир,
Сандиқдан соғ-омон чиққан куни бор!

Дейсан: «Соясида сарғайди юзим,
Ўзимдан ўтганин биламан ўзим...»
Майса, илдизингга тилайман тўзим,
Довул зўр чинорни йиққан куни бор!

Яшармоқ,
Яшнамоқ сўлмаганники,
Эртадан ноумид бўлмаганники,
Бу дунё кимники? — Ўлмаганники,
Худонинг бизга ҳам боққан куни бор!

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИДА

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси бошқаруви котибиятининг навбатдаги йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишни бошқариб борган уюшма раиси Одил Ёқубов Ўзбекистон Ёзувчиларининг X съездига тайёргарлик хусусида ахборот берди.

Жумҳуриятимиз сиёсий-иқтисодий мустақиллик сари қадам ташлаётган туб ўзгаришлар даврида ёзувчиларимиз анжумани маданий ҳаётимизда муҳим воқеа бўлиши кутилаётир. Съезднинг улуғ бобокалонимиз Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги нишонланаётган тарихий йилда ўтказилаётганлиги рамзий маъно касб этади. Анжуман ўзбек адабиётининг бадиий маҳорат жиҳатидан янги, юксак поғонага кўтариш истиқболларини белгилаб бериши лозим. Ана шуларни назарда тутиб бошқарув котибияти съездга тайёргарлик юзасидан ишчи группаларини тузди. Съездни апрель ойининг иккинчи ярмида ўтказишга қарор қилинди.

Котибият йиғилишида Алишер Навоий маъракасига тайёргарлик ишларига алоҳида эътибор берилди. Апрель ойидан барча вилоятларда адабий анжуманлар, навоийхонлик кечалари бошлаб юборилади. Қутлуғ санага бағишлаб қўшни жумҳуриятларда ҳам илмий анжуманлар, кечалар ўтказилади. Май ойида жумҳуриятимизга Германия, Америка, Япония, Франция, Ҳиндистон, Эрон каби ўнга яқин хорижий мамлакатлардан таниқли таржимонлар ташриф буюришади.

Бошқарув котибияти йиғилишида таниқли олим ва драматург Иззат Султон ҳукумат мукофотига, Ўзбекистон халқ шоири Шукруллонинг «Кафансиз кўмилганлар» асари Алишер Навоий номидаги давлат мукофотига тавсия этилди.

Адиб ва шоирлар Мирмуҳсин, Иброҳим Раҳим, Абдулла Орипов, Ўткир Ҳошимовнинг таваллуд кунларини нишонлаш юзасидан юбилей комиссиялари тузилди.

Сўнгги йилларда шоир ва ёзувчиларимиз ижтимоий ҳаётда фаол қатнашиш билан бирга кўплаб янги асарлар ижод қилдилар. 1989-1990 йилларда яратилган шундай асарларнинг энг яхшилари Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг йиллик мукофотлари билан тақдирланди.

Ёзувчилар уюшмасининг 1989 йил учун йиллик мукофоти қуйидагиларга берилди: болалар шоири **Султон ЖАББОР**га «Қувонч» шеърий тўплами учун; шоир **Тилак ЖЎРА**га «Сандувоч» китоби учун; таржимон **Ваҳоб РЎЗИМАТОВ**га «Афсунгарлар туҳфаси» таржима китоби учун; ёзувчи **Омон МУХТОР**га «Эгилган бош» романи учун; драматург **Машраб БОБОЕВ**га «Мушкул савдо» пьесаси учун; олим **Иброҳим ҲАҚҚУЛОВ**га «Занжирбанд шеър қошида» китоби учун.

1990 йил учун йиллик мукофот қуйидагиларга берилди. Ёзувчи **Эркин МАЛИКОВ**га «7- «А»да қайта қуриш» асари учун; шоир **Абдували ҚУТБИДДИНОВ**га «Ҳумо» шеърий тўплами учун; шоира **Фароғат КАМОЛОВА**га «Баргизуб» шеърий тўплами учун; ёзувчи **Ҳабибулло ҚОДИРИЙ**га (марҳум) «Қодирийнинг сўнгги кунлари» китоби учун; драматург **Рамз БОБОЖОН**га «Юсуф ва Зулайхо» драмаси учун; адабиётшунос **Наим КАРИМОВ**га «Ойбек ва Зарифа» рисоласи ва «Аждаҳо комида» мақолалари учун.

Котибият йиғилишида ташкилий масалалар кўриб чиқилди. Тоҳир Малик Ўзбекистон ССР Вазирлар кенгашининг қарорига биноан Навоий номидаги Давлат мукофоти комитетига масъул котиб этиб тайинланганлиги муносабати билан Абдусаид Кўчимов Ўзбекистон ёзувчилар уюшмаси бошқарувининг котиби қилиб тайинланди ва пленум тасдиғига ҳавола этилди.

Мамадали Маҳмудов Ўзбекистон маданият фонди раиси этиб сайланганлиги муносабати билан Мирпўлат Мирзаев Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси бошқарувининг ташкилий ишлар бўйича котиби қилиб тайинланди.

Маматқул Ҳазратқулов Ўзбекистон Компартияси Марказий қўмитасига ишга ўтганлиги муносабати билан «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафтаномасининг масъул котиби этиб Саъдулла Ҳаким тасдиқланди. Кўриб чиқилган бошқа бир қатор масалалар, жумладан, май ойида «Шарқ юлдузи» журналининг 60 йиллигини нишонлаш юзасидан ҳам тегишли қарорлар қабул қилинди.

Котибият йиғилишида ижодкорлардан Абдулла Жалил, Баҳром Ғойиб, Адҳам Даминов, Шоғай Шолқаров, Ҳамид Бадалов, Эркин Сидиқов, Ҳожихон Шокирова, Ҳамиджон Ҳомидов, Аъзам Ўктам, Низомиддин Маҳмудов, Ҳамроқул Асқар СССР Ёзувчилар уюшмаси аъзолигига қабул қилиндилар.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқи Президентининг ФАРМОНИ

С. А. ҲУСАНХЎЖАЕВНИ ЛЕНИН ОРДЕНИ БИЛАН МУКОФОТЛАШ ТЎҒРИСИДА

Совет адабиётини ривожлантиришдаги катта хизматлари учун ёзувчи Саид Аҳмад **Ҳусанхўжаев** Ленин ордени билан мукофотлансин.

Совет Социалистик Республикалари Иттифоқининг Президенти М. ГОРБАЧЕВ.

Москва, Кремль.
1991 йил 25 февраль.

МУНЧОҚЛАРДАН ЯРАЛГАН СУРАТ

Халқимиз азалдан бағри кенг, сахий, меҳр-муруввватли. Фақат ўзим бўлай демайди, топганини бошқалар билан баҳам кўришга интилади. Зеро, юртимиздаги кўплаб инсонларнинг ўз шахсий маблағидан кутубхоналар ташкил этиб, мактаблар очаётганини, музейлар барпо қилаётганини, болалар уйларига пуллар ўтказаётганини, тўйлар ва анжуманларга шахсий совғалар тайёрлаётганини бошқача баҳолаш мумкин эмас.

Буюк мутафаккир Алишер Навоийнинг 550 йиллиги муносабати билан тўйга атаб ҳам ана шундай тўёналар ҳозирланмоқда. Яқинда бундай совғалардан бирини — «Алишер Навоий» портретини ўшлик чевар тикувчи Раъно Мамажонова шоир юбилейини ўтказувчи жумҳурият қўмитасига тақдим қилди. Маълумки, Навоий сиймоси турфа хилда ҳар хил воситалар ёрдамида кўп яратилган. Лекин Раъно Мамажонова яратган портретнинг ўзига хослиги шундаки, ҳазратнинг қиёфаси ғоят чеварлик билан мунчоқлардан тикилган. Мунчоқлар нозиклик билан тикилгани, уларнинг ранглари омухта танлангани учун шоир сиймоси ниҳоятда жонли, жозибали чиққан, портрет санъат асари даражасига кўтарилган. Мазкур иш учун икки килограмм атрофида, яъни икки миллион донадан ортиқ етти хил рангдаги мунчоқ сарфланган. Бу портретни ишлаш учун икки миллион мунчоқни икки миллион марта қатим уриш демакдир. Раъно опа рассом эмас, у сурат чизолмайди, лекин мунчоқдан портрет яратишдаги тасаввури ҳеч қайси мусаввирникидан қолишмайди.

— «Навоий» портрети устидаги ишни ўтган йил бошлаган эдим, — дейди Р. Мамажонова. — Уни 9 февраль — шоир таваллуди кунигача тугатиб, Тошкентга олиб келмоқчи эдим. Тугатишга тугатдим-у, лекин вақтида олиб келолмадим.

Раъно Мамажонова ўшлик чевар каштачилар авлодидан. У эсини таниб, мана, 55 ёшга чиқибдики, қўлидан игна тушмайди. Унинг тиккан сўзана ва палаклари Ўшдан тортиб, Фарғона, Андижон, Наманган, Ўзган, Бишкеккача кўплаб оилалар уйларининг тўрини безаб турибди. Бироз муддат Ўшдаги «Мерос» халқ бадиий ҳунармандчилик бирлашмасида тикувчи бўлиб ишлаган. Кўплаб шогирдлар етиштирган. «Тикувчилик устаси» деган фахрий ном олган. Мунчоқ билан тикишни 1970 йилдан бошлаган. Ўша йили В. И. Ленин музейининг Тошкентдаги филиалига тўрт томонига мунчоқ билан В. И. Ленин акси тушириб тикилган дўппи жўнатган. Бу дўппи ҳамон музейнинг хазинасида сақланмоқда.

Шундан кейин мунчоқ билан В. И. Ленин портретини, Совет Социалистик Жумҳуриятлари Иттифоқи ва Қирғизистон ССЖ гербларини, «Улуғ Октябрга шон-шарафлар» суратларини яратган. Бу асарларининг аксарияти «Мерос» бирлашмаси музейида сақланмоқда. Раъно опанинг мунчоқ билан ишлаган бошқа ишлари ҳам кўп.

Халқ амалий санъатининг ўлмас дурдоналарини яратаётган Р. Мамажонованинг ишлари диққатга сазовор. Унинг тикувчилик санъатини бешта қизи ҳам давом эттирмоқда. Лекин шу ўринда бир нарсани — бу чевар тикувчи аёлга, санъаткорга ишлаши учун имкониятлар ҳам яратиб берилишини, рағбатлантирилишини, материаллар етказиб турилишини, асарлари музейларимиз залларидан ўрин олишини истардик.

— Яна қандай асарлар устида ишламоқчисиз? — сўрадик ундан.

— Агар «Навоий» портрети бу ердагиларга маъқул бўлса, унинг тик турган ҳолдаги тўла қиёфасини ишлаш ниятим бор. Шунингдек, улуғ ижодкорларимиз Бобур Мирзони, Нодира, Увайсий, Машрабнинг сиймоларини ҳам полотноларга мунчоқ билан тикаман. Ахир ўлмас ижодкорларимизнинг қиёфалари ҳам полотноларга абадий муҳрланиши керак.

Ҳа, ўлмас санъатимизни бойитаётган Раъно Мамажонованинг умидлари катта. Бизнинг умидимиз ҳам шу — умидингизга етинг!

СУРАТЛАРДА: «Алишер Навоий» портрети, Раъно Мамажонова ва у жило берган буюмлар ҳамда тақинчоқлар.

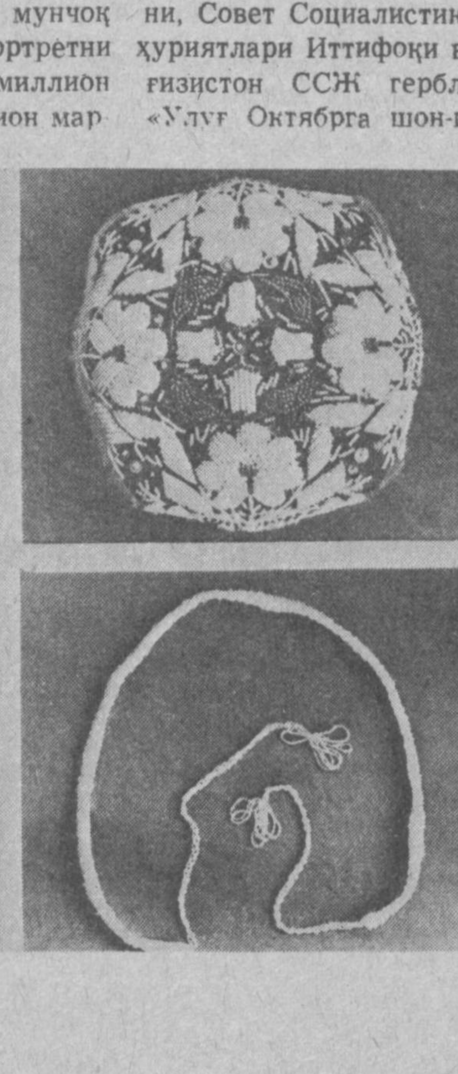

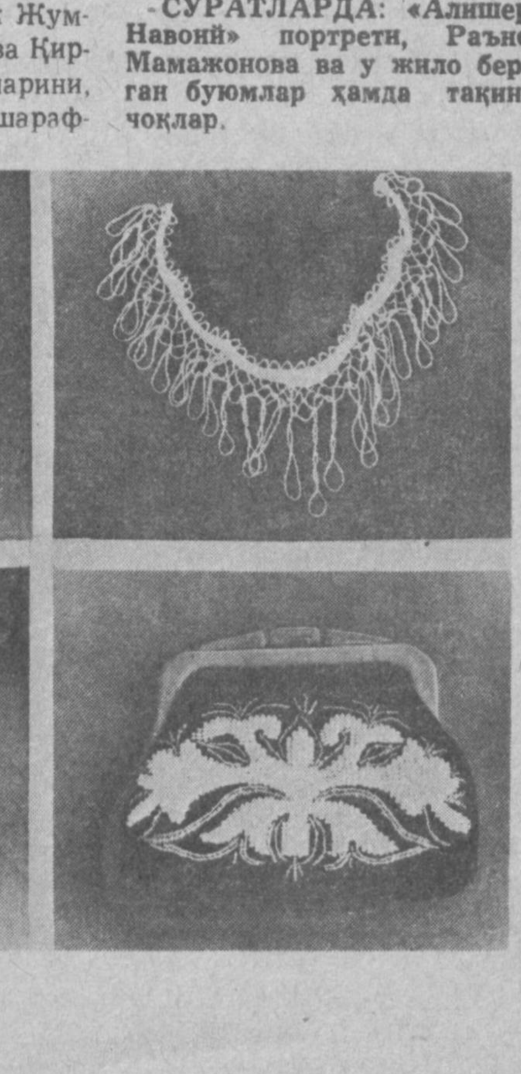

ПОЛЬШАНИНГ ОЛМАСИ ҲИЛ-ҲИЛ ПИШИБДИ

Наманганнинг олмаси ҳақидаги қўшиқнинг чиққанига чорак аср бўляпти. Қўшиқ-ку, эллар оша машҳур бўлиб кетдия, аммо негадир олманинг ўзига кўз тегдими, у тобора тансиқ мевага айланиб бораётир. Бўлмаса, ҳеч вақт олма билан гўштнинг нархи бир хил бўлганми? Куни кеча Қаршининг бозорида энг сара қўй гўшти билан энг сара олманинг нархи баравар лашди. Иккаласининг ҳам баҳоси ўн сўмдан. Бугу... ҳатто Тошкент бозорларида ҳам меҳмонбоп сара олмани ўн сўмдан камга ололмайсиз. Бироқ тошкентликлар олма қиммат экан, деб ташвиш тортмасалар ҳам бўлади. Наманганнинг олмаси ҳақидаги қўшиқнинг Польшадан «акс садо»си келди. Тўрт минг километр олисдан бизга вагон-вагон нақш олмалар жўнатишмоқда. Баҳоси ҳам арзонгина — икки сўм йигирма тийиндан!

Польяк ширкатчиларга қойил қолмай илож йўқ. Агар улар ҳиммат кўрсатмаганларида, ким билади дейсиз, эҳтимол, бизнинг бозорларимизда олма ўн сўмга эмас, ўн беш сўмга чиқиб Учқоранинг майизи билан тенглашиб қолармиди? Ҳар ҳолда польяк дўстларимизнинг ҳимматлари ҳам бежиз бўлмаса керак. Бозор иқтисодининг мураккаб механизмлари ҳимматни тан олмайди. Биз қимматбаҳо пахтамизни арзонгина сотамизки, эвазига улар олма жўнатишади. Пахта олиб борган вагонлар, ахир, ниманидир олиб қайтиши керак-да. Боз устига темир йўл ҳам текинга хизмат қилмаса керак. Масалан, ёзда Аэрофлот Тошкентдан Узоқ Шарққа ташиб берадиган олмаларнинг ҳар килограмми ҳисобига бир ярим сўмдан ҳақ олади.

Энди ўзингиз ҳисоб-китоб қилиб кўраверинг — дўконлардан бизга икки сўму йигирма тийиндан сотилаётган польяк олмаси пахтакор жумҳуриятнинг елкасига неча сўмдан бўлиб тушаётганийкин?! Бу ҳисоб-китоблар моҳиятидан шундай савол келиб чиқади: биз ўз олмазорларимизни пахтазорларга бўшатиб бериб тўғри қилганмизми? Агар элнинг насибасини назар-писанд қилмай, олмазор боғлар бўладиган жойларга ҳам пахта экиб юбормаганимизда Польшанинг «қуёш кўрмаган» олмаларига кунимиз қолармиди? Шундоққина дарахтдан узиб ейиш ўрнига, пахта сотиб олма олиб ўтирармидик? Бор-келга кетадиган йўл харажати ўз чўнтагимизга қолмасмиди?

Шундай деймизу, бироқ олма ўстириш ҳам осон эмас-да. Бизнинг эндиги деҳқонимиз пахтани қандай экиб, қандай парваришлашни, боласидай меҳр кўргазиб ўстириш сирини минг чандон яхши билади, аммо ҳовлисидаги бир туп олмадан дурустроқ ҳосил ололмайди. Чунки ундан фақат пахтани талаб қилиб келишган, у фақат пахтани билади! Олма дарахтлари эса қандоқ экилган бўлса, шундоқлигича турибди. На таги ишланади, на шох-шаббалари буталади, на қурт еб хомлигида тушиб кетмаслиги учун дориланади! Худди етти авлоди чўпон ўтган каттагина қишлоқ аҳлидан бугун одамларнинг қўй-эчкисини боққани битта чўпон топилмаганидай, ҳовлисига экилган олма ва узумдан ҳосил ололмай бозорга югурадиган одамлар ҳам сон мингта. Баъзан нега шундай деб ўзимча ҳайрон бўламан. Илгари томорқага ер кам дердик. Энди эса президентимиз фармони билан қишлоқ аҳли ер ола бошлади. Гарчи, баъзи жойларда ердан минг турли ҳосил оладиганлар қолиб, биринчи навбатда, бели букилмайдиганлар томорқа олиб кетаётган бўлса-да, ҳар ҳолда, деҳқон ерининг кенгайиши бугунги номутаносибликларни бартараф этади, деган умиддамиз.

Боғ яратишнинг уддасидан чиқолмайдиганлар томорқага беда билан жўхори экаётган бўлса ҳам раҳмат айтайлик. Негаки, ҳамма ҳам боғбон бўлиб туғилган эмас. Бунинг устига бизнинг ойнаи жаҳонимиз марказий телевидениега ўхшаб ҳафтасига икки марта «Сиз яратган боғ» деган ажойиб кўрсатувларни намойиш этиб турмаган бўлса! Москва экрани помидорни қандай тузлашдан тортиб, шимолнинг совуқ ўлкаларида ноз-неъматни қандай етиштириш сирларигача шундай ажойиб қилиб тушунтирадики, беихтиёр ўша ёққа бориб деҳқончилик қилиб кетгинг келади. Йўқ, мен ўз ойнаи жаҳонимизга таъна қилмоқчи эмасман, ҳар ҳолда, ҳафтасига бўлмаса ҳам йилига бир-икки марта бундай кўрсатувлар берилади. Лекин уни биров кўриб, биров кўрмай қолади, қолаверса, қандай тайёрлашда ҳам гап кўп. Наҳотки, биз ҳам ўз шароитимиз, боғдорчилигимиз тажрибалари асосида ҳафтада мунтазам бериб бориладиган, ҳаммани ўзига жалб этадиган «Боғбонлик сабоқлари»ни ташкил эта олмасак! Бу ишни аввал қилмаган тақдиримизда ҳам энди, мева-чеваларнинг нархи осмонга чиқиб кетган, шуни ҳисобга олиб деҳқонга ер берилаётган пайтда ташкил этсак савобга қолардик.

Яқин-яқингача ҳам бизга мева-чеванинг даромади билан тирикчилик қилиб бўлмайди, деб ақл ўргатиб келишарди. Етти-саккиз йил аввал Украинанинг Карпаторти ўлкасида бўлганимда эса бир-биридан чиройли икки ва уч қаватли уйлардан иборат қишлоқларни кўриб ҳайрон қолдим. Яна ҳар бир хонадон олдида енгил машиналар... Хўш, бунчалик бадавлатлик сири нимада, одамлар нима иш билан машғул, деб ўйлайсиз. Маълум бўлишича, одамларнинг аксарияти боғдорчилик хўжаликларида ишлар, олма ва узум етиштиришаркан. Наҳотки, оддий олмадан келадиган даромад билан қўш қаватли уйу учар машинага эгалик қилиш мумкин бўлса! Бунинг устига бизда ўшанда олманинг килоси икки-уч сўм бўлса, уларда энг сара олманинг килоси 50—60 тийин эди. Бизда ёнғоқнинг килоси беш сўмлигида уларда 3 — 3,5 сўм эди. Одамлар олмани кузда ҳовлилари олдига худди пахтанинг хирмони каби уюб қўйишарди. Қишлоқ ва шаҳарларни бирбири билан боғловчи барча автомобиль йўлларининг атрофи қатор ёнғоқзор қилинган эди... Баҳор арафасида ана шулар ҳақида ўйладим.

Бугун кўкламнинг биринчи куни. Умид билан ерга ниҳол қадайдиган, мавжуд боғларга нигоҳ ташлаб эртанинг мўл ҳосили учун замин ҳозирлайдиган пайт. Пахтадан ортиб бу долзарб ишларга ҳам қараш, янги боғлар бунёд этишга имконимиз бўлармикан? Ёки яна аввалгидек боғларни ўз ҳолига ташлаб, осмонўпар пахта хирмонлари ҳақида хаёл сураверамизми? Бизда ҳам куни-кеча ойнаи жаҳонда кўрсатилган Италиянинг Генуя шаҳри бозоридагидай бир кило сархил олманинг нархи бир боғ редисканинг баҳоси билан тенглашадиган кун келадими ёки Наманганнинг олмаси ҳақидаги қўшиқни вадаванг қўйиб, Польшанинг арзон олмасини олишга навбатга тураверамизми?

Мақолани шу сўзлар билан тугатмоқчи эдим, бироқ сўнгги нуқтани қўяётганимда радио бир пайтлар тугатилиб кетган мева-сабзавот вазирлиги ўрнига Ўзбекистон Мева-сабзавот ва узумчилик концерни тузилганини маълум қилди. Хайрли янгилик! Демак, барча ўйларимиз, умидларимиз шу идора мутасаддилари эътиборига ҳавола!

М. АБДУЛЛАЕВ

7-БЕТ

«ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН» ХОРАЗМ САҲНАСИДА

Алишер Навоийнинг 550 йиллигига бағишлаб Огаҳий номидаги Хоразм вилоят музикали драма ва комедия театри ҳазратнинг «Лайли ва Мажнун» асарига яна бир бор қўл урди. Ушбу асарни режиссёр Ибодулла Ниёзматов бешинчи марта саҳнага қўйди.

Хоразмнинг «Лайли»лари Ражаббиби Бойжонова, Онабиби Очилова, Султонпошша Раҳимова, Ширин Рамазонова, Гулнора Раҳимова ва «Мажнун»лари Машарип Сапаев, Матёқуб Раҳимов, Ваҳобжон Фаёзов, Бекжон Отажонов, Санъат Девонов анъаналарини Мунаввара ва Бахтиёр Омонбоевлар давом эттирдилар. Режиссёр И. Ниёзматов асарга янгича ёндашиб, унга буюк мутафаккир Алишер Навоий образини ҳам қўшди. Бу образни Ўзбекистон халқ артисти Санъат Девонов, Лайлининг отаси Омирни театрнинг етакчи актёри, Ўзбекистон халқ артисти Мадраим Бобожонов, Маҳди образини Б. Отажонов ижро этдилар. Театрнинг рассоми, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Отахон Оллоберганов замон ва персонажлар руҳиятига мос саҳна безаклари яратди. Рақсларни театрнинг балетмейстери, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист З. Ғаффорова саҳналаштирган.

Қ. САБУРОВ

ЎЗБЕКНИНГ ЁШИ

ТАРИХ ВА ТАҚДИР

Турон давлатининг 4 минг йиллигини нишонлаш мумкин эди. Бироқ, тарихчиларимиз ўзбекларнинг Ўрта Осиёга келишини икки минг йил атрофида тахминлаб, Суғд давлати билангина боғлаб гапирадилар.

БИЗ ШУНЧАЛАР ЛОҚАЙД ва бепарвомизки, ўз халқимиз ва тилимиз тарихини яхши билмаймиз. Ҳатто миллатимиз ўтмишига оид қадимий манбаларни санаб ўтишга ҳам ожизлик қиламиз. Шу боис кўплаб рус олимлари XIX асрда ва XX аср бошларида эски манбаларимиздан фойдаланиб ёзган асарлар ҳақиқатга қанчалик тўғри келиши ёки келмаслигини фарқлай олмаймиз. Улар қайси нуқтаи назардан яратилганини, ўтмишимиз қандай баҳоланганини танқидий таҳлил этиб, мустақил фикр билдиришнинг ҳам уддасидан чиқолмаймиз. Оқибатда бой ва фахрланишга арзигулик тарихимиз оёқости бўлиб, ўзимиз маънавий ва маданий жиҳатдан қашшоқ халққа ўхшаб қоляпмиз. Ҳолбуки, бизнинг маданий тарихимиз, давлат тарихимиз, шаҳар қурилиши тарихимиз камида 4-5 минг йиллар билан ўлчанади.

Мен қуйида тарихимизда ҳали ёритилмаган, ёритилса ҳам чалкашликларга йўл қўйиб келинаётган икки масала хусусида сўз юритмоқчиман. Биринчиси — Афросиёб масаласи. Бу борада деярли барча етакчи тарихчиларимиз ҳозиргача чурқ этмай келмоқдалар. Гапирган тақдирларида ҳам уни қадимги шаҳар қолдиқларидан иборат тепалик сифатида талқин этмоқдалар. Афросиёб деган номнинг келиб чиқишини эса «сиёб», яъни, «қора сув» сўзи билан изоҳламоқдалар.

Афросиёб аслида тарихий шахс. Туркийча (ўзбекча) исми Алп Эр Тунга бўлиб, Афросиёб унга форслар томонидан берилган тахаллусдир. У бундан тўрт минг йил илгари яшаган, биринчилардан бўлиб Турон давлатини тиклаган улуғ подшолардандир. У Эронда ҳам ўн йиллар давомида ҳукмронлик қилган. Самарқанд шаҳри унинг асосий пойтахтларидан ҳисобланган. Бухорода қароргоҳи, Тошкентда истеҳкоми бўлган. Бундан ташқари, Афросиёб ва унинг болалари Мавр шаҳрини бино қилган ёки ободонлаштирган. Қизи Каз-Казвин шаҳрини барпо этган. Эрондаги Қум шаҳри ҳам ўша даврда турклар томонидан, Афросиёбнинг авлодлари томонидан барпо қилинган. Унинг ўғли Барсгон (хон) эса Барсугон шаҳрини бино қилган.

Афросиёб қариган чоғида фожиали равишда ҳалок бўлган ва Бухоро шаҳридаги мозорлардан бирига дафн этилган. Халқ унинг ўлими муносабати билан марсиялар тўқиган:

Алп Эр Тўнға ўлдиму!!
Ўзлок ўзин олдиму!!
Эсиз ажун қолдиму!!
Эмди юрак йиртилур.

Афросиёбнинг авлодларидан бири Муҳаммад Султон Хоразм шоҳи даврида Самарқанд ҳокими бўлган, бошқа авлодлари эса Басра (Ироқ) шаҳрида XVI асрнинг иккинчи ярмига қадар юрт сўраб келганлар. Афсуски, тарихимизнинг, маданиятимизнинг қадимийлигини исбот қилувчи бундай фактлар на бирорта тарихчимиз асарида, на биронбир дарсликда ёки бадиий асарда ҳанузгача акс этмаган. Борди-ю, шундай бўлганда айни кезларда Турон ўзбек давлатининг 4 минг йиллигини нишонлаш мумкин эди. Бироқ, тарихчиларимиз ўзбекларнинг Ўрта Осиёга келишини 2 минг йил атрофида тахминлаб, Суғд давлати билангина боғлаб гапирадилар. Самарқанд шаҳрининг тарихини эса 5 минг йил деб белгилаш лозим эди. Афсуски, биз Самарқанд, Хива, Бухоро, Тошкент тарихини ҳам икки-икки ярим минг йилдан ошиқ кўрсатмай келаяпмиз.

Иккинчи масала «ўзбек» сўзининг ёки «ўзбек» номининг келиб чиқиши ва қўлланиши ҳақида. Бу соҳада ҳам кўпгина чалкашликлар бор. Академик В. В. Радлов, профессор А. Ю. Якубовский, Е. Д. Поливанов ва бошқа етакчи рус олимлари «ўзбек» сўзининг келиб чиқишини XIV асрда Ўзбекхоннинг давлат бошлиғи сифатида майдонга чиққанлиги билан ва Сирдарё бўйида «Мамлакати Ўзбакия» деб аталган Дашти қипчоқ давлатининг барпо бўлганлиги билан тушунтирадилар, «ўзбек» сўзининг Мовароуннаҳрда пайдо бўлишини эса Шайбонийхоннинг бу ерларни босиб олиши билан изоҳлайдилар. Бизнинг замондош тарихчи олимларимиз эса, рус олимларининг фикрларини такрорлашдан нарига ўта олмаяптилар.

Аслида «ўзбек» сўзи Дашти қипчоқдагина эмас, Мовароуннаҳрда ва бошқа ажам мамлакатларида Ўзбекхонга ва Мамлакати Ўзбакияга нисбатан анча илгари пайдо бўлган, айни вақтда ҳам киши номини, ҳам эл номини англатган, «турк» сўзидан кейин халқимизнинг иккинчи умумлашма номи ҳисобланган. Унинг асосий луғавий маъноси «ўзи бек», «ўзига бек, ўзига хон», деган тушунчани англатади.

ДАЛИЛЛАРГА мурожаат қилайлик:

Биринчидан: XI асрда Сурияда яшаган араб тарихчиси Усома ибн Мункизнинг «Китоб ал-эътибор» («Ибратли китоб») деган асарида ёзилишича, ўзбек қавмига мансуб кишилар ўша вақтлардаёқ Арабистонда анча катта мавқега эга бўлганлар ва оврупаликларнинг салб юришида мусулмонлар томонида жанг қилганлар. Усома ибн Мункизнинг ўзи ҳам шу жангнинг иштирокчиси бўлган: «509 йили (ҳижрий ҳисоби билан — Х. Д.) отам, тангри уни раҳмат қилсин, қўшин билан лашкарбоши Бурсук ибн Бурсук ҳузурига чиқди. Бурсук султоннинг амри билан урушга отланган эди. У билан кўпчилик халқ бирга бўлиб, бир жамоа амирлар уни кузатиб борар эди; улар орасида қўшин амири (отабеги) Мавсил ҳокими Ўзбек, Ваҳба ҳокими Сункур Дироз, амир Кунтуғди, бош Ҳожиб Бектемир Зангий ибн Бурсук каби баҳодирлар ҳамда Темирак, Исмоил ал-Бекчи ва бошқа амирлар бор эди. Бурсук унга қўшинлар амири Ўзбек бошлиқ уч минг аскарни юборди».

Кўринадики, ўзбек қавмига мансуб кишилар Арабистонга оврупаликларга қарши уруш қилиш учун бормаган, аввалдан шу ерларда яшаб келган баъзилари эса, унча катта бўлмаса ҳам, ўша ердаги шаҳарларга ҳокимлик қилганлар ва ихтиёрларида ўз лашкарлари бўлган, айниқса, турк, жумладан, ўзбек аскарлари бошқалар орасида жасурликлари билан шуҳрат қозонишган. Китобда ёзилишича, бир турк (ўзбек) жангчиси ҳимоясиз қолган одамларни қутқариш учун 43 та қароқчига қарши жангга киради ва уларни енгиб чиқади.

Ушбу китобда туркий номлар жуда кўп учрайди, уни махсус равишда ўргансак, арзийди.

Иккинчидан: ўзбек номи билан аталувчи қавмлардан бир қисмининг Мовароуннаҳрда ҳам қадимдан яшаб, Амир Темургача мамлакатни бошқариш ишининг асосий томонларини эгаллаб келганлиги машҳур жаҳонгирнинг «Темур тузуклари» асарида ҳам эътироф қилинган. Унда ёзилишича, ўзбек миллатининг катта тоифаларидан бўлган барлослар аждодлари билан ўзбеклар аждодлари орасида қадим замонда аҳднома тузилган. Аҳдномага мувофиқ хонлик, яъни мамлакатни бошқариш ўзбеклар ихтиёрида бўлади, қўмондонлик, яъни қўшинни бошқариш эса барлослар қўлида бўлади, деб келишилган. Фақат Амир Темургина ўзининг катта ҳарбий истеъдоди ва моҳир саркардалик фаолияти билан бу анъанани барлослар фойдасига ҳал қилган. Лекин ўзбеклар шунда ҳам мавқеларини сақлаб қолганлар ва XVI асрнинг бошидан ҳокимият тўласича яна уларнинг қўлига ўтган.

Учинчидан: Мовароуннаҳрда темурийлар сулоласи ҳукмронлик қилган даврларда ҳам «ўзбек» номи билан яшаб келган қавмларнинг катта мавқега эга бўлганлиги ва улар нуфузли, насабли тоифа вакиллари саналганлиги буюк мутафаккир Алишер Навоийнинг асарларида, айниқса ҳар томонлама батафсил ёритилган. Ҳазрат қипчоқ-ўзбеклар тоифасига кирувчи қиёт, қўнғирот, оғар, юз, минг, манғит, хитой сингари уруғ ва қабилалар вакилларини барлослар билан бир қаторда, айрим ҳолларда уларга нисбатан кўпроқ жамиятни бошқариш ишларида қатнашиб келаётган нуфузли ва насабли кишилар — жамият аристократиясининг вакиллари деб ҳисоблайди. Масалан:

Санамлар ҳусниднн мақсуд
ёр ўлмиш Навоийга,
Агар барлос, агар тархон,
агар арлот, агар сулдуз.

●

Мен тилаб ҳусн, вале шоҳ
аслу насаб,
Менга лўли билан ҳинду,
анга қўнғироту қиёт.

●

Эй Навоий, менга бас ул
санами лўливаш,
Бекка қипчоқу оғар, шоҳга
қиёту билгут.

●

Эй Навоий, чу гадосен,
сену бир лўливаш,
Шоҳга мирзоу мирак,
хонга қиёту қўнғирот.

Буюк шоир қипчоқ тоифасидаги ўзбекларни Мовароуннаҳрдаги бошқа ўзбеклардан (барлос, қарлуқлардан) фарқ қилмайди, уларнинг ҳаммасини ўз жонажон халқининг вакиллари ҳисоблайди:

Агар бир қавм, гар юз,
йўқса мингдур,
Муайян турк улуси худ
менингдур.

ёки:

Ҳалол она сутидекдур гар
ўзбаким тутса,
Тобук қилиб, юкиниб,
тустагон ичинда қимиз.

Алишер Навоийнинг «ўзбек» қавмини умумлашма маънода, Мовароуннаҳрдаги туркий қавмларнинг асосий вакили ва ўзининг юрагига яқин, азиз бўлган халқ вакили сифатида «ўзбаким» деб аташ ва ҳамда уни ҳеч қандай шоҳ ва тожларга алмаштирмаслиги ҳақидаги сўзлари бениҳоя ибратлидир:

Шоҳу тожу хильатиким,
мен томошо қилгали,
Ўзбаким бошида қалпоқ,
эгнида ширдоғи, бас.

Бу мисралардаги мазмун халқ шажараларидаги талқин — 92 бовли ўзбек уюшмаси ҳақидаги фикрларга ҳам мос келади.

Тўртинчидан: «Ўзбек» сўзи Навоийнинг замондошлари — Лутфий ва Отойиларнинг асарларида ҳам ҳурмат-эъзоз билан тилга олинади. Лутфий «Гул ва Наврўз» достонида «ўзбек» сўзини бир неча марта меҳр билан кўнглига яқин кишиларнинг вакиллари — бир томондан ҳусндор, кўркам кишилар, иккинчи томондан қайсар ёки валинеъмат кишилар сифатида тилга олади. Отойи эса ўзбекларни кўркамлик ва дилкашликда бошқа қавмларга нисбатан анча устун қўйиб куйлайди.

ХУЛОСА ҚИЛИБ АЙТГАНДА, «ўзбек» сўзи камида XI асрда Мовароуннаҳр ва унинг атрофларида турк номидан кейин ўзбек халқининг иккинчи умумлашма номи сифатида юзага келган. (Баъзи бир манбаларга қараганда, масалан, «Садди Искандарий», «Алпомиш», «ўзбек» сўзи бундан икки минг йил илгари келиб чиққан). XVII — XIX асрларга келиб, у ҳозирги Ўрта Осиё территориясида ўзбек халқининг биринчи умумлашма номи сифатида кенг тарқалган. Чунки ҳозирги ўзбекларнинг асосий қисмидан ташқари, чўлдаги қозоқларнинг ҳамда тоғдаги қирғизларнинг, ҳатто, қипчоқ тоифасидаги бошқа халқлар (масалан, нўғай, татарлар)нинг бир қисми ҳам ўз номларига «ўзбек» сўзини қўшиб атай бошлаганлар. Жумладан, қозоқ-ўзбек, қирғиз-ўзбек, нўғай-ўзбек каби.

Бинобарин, баъзи бировлар айтганидек, «ўзбек» сўзи фақат Октябрь инқилобидан кейингина халққа жорий қилинмаган, балки ундан анча олдин ҳам жуда кенг тарқалган.

Худойберди ДОНИЁРОВ,
филология фанлари доктори,
профессор

ХУСУСИЙ МУЛКЧИЛИК: ФОЙДАМИ, ЗИЁН

Мамлакат бўйича одамлар ихтиёридаги 3 фоиз ердан ҳар йили етиштирилаётган ялпи картошка ҳосилининг 60, сабзавотнинг 30, сутнинг 27, гўштнинг 30 фоизи олинади... Ҳар йили колхоз-совхозлар қарамоғидаги 2,9 миллион бош сигир-бузоқ, 7,5 миллион бош чўчқа, 100 миллион бошдан зиёд қўй-эчки нобуд бўлади, касалликка, қирғинга учради қабилида акт билан ҳисобдан чиқарилади...

Шу кунларда ҳаёт-мамот масаласи мисоли қил устидаги томчидай бўлиб турибди. Томчини тутиб қолиш ҳам, озгина ножўя ҳаракат билан тўкиб юбориш ҳам ҳеч гап эмас. Бу ўта нозик ва мураккаб масаланинг ечими, бизнинг назаримизда, уч омилнинг оқилона ҳал қилинишига боғлиқ. Булар — бозор иқтисодиёти, мулкчиликка бўлган муносабат, Иттифоқ шартномаси.

Бутун дунё иқтисодчилари якдиллик билан таъкидлаганларидек, халқни ҳозирги танг аҳволдан қутқариш йўлларидан бири — бозор иқтисодиётига ўтиш. Жаҳондаги турли ривожланган мамлакатларнинг бой тарихий тажрибаларидан фойдаланиб, Ўзбекистон ҳам ўзининг келгусидаги тараққиёт йўлини танлаши зарур. Ҳар қандай халқнинг тараққиёти мафкуравий тушунчалар асосида эмас, балки озод меҳнат, сўз ва руҳ эркинлиги, виждон эркинлиги, яшаш услубини танлаш эркинлиги каби оддий инсоний тушунчалар асосида кечади.

Бугунги инқирозли кунларимизнинг дастлабки вазифаси — мавжуд иқтисодий қонунларни жиддий қайтадан кўриб чиқишдир. Шу муносабат билан Конституциядаги мулк, меҳнат ва унинг кўринишлари ҳақидаги бандларни ўзгартириш зарурати юзага келади. Маълумки, биз дуч келган иқтисодий инқирозга асосан давлат мулкчилиги сабаб бўлди. Эндиликда ҳатто энг консерватив жумҳуриятларнинг раҳбарлари ҳам давлат мулкчилигининг улкан кўриниши бўлган давлат буюртмасидан дарғазаб. Шарқий Европа мамлакатлари мулкчиликнинг хилма-хил шаклларига ўтаётганлиги бежиз эмас. Венгрияга ўхшаган мамлакатлар уч йил ичида давлат мулки ҳажмини 90 фоиздан 30 фоизга туширишни режалаштирди.

Жумҳуриятимиз депутатлари томонидан 1990 йил 31 октябрда мулкчилик ҳақида қабул қилинган қонунда эса тараққиётга тўсиқ бўлган айни шу давлат мулкчилиги яна ҳам кучайтирилиб, тараққиёт гарови бўлмиш хусусий мулкчиликка жуда оз ўрин берилган. Иттифоқ миқёсида 500 га яқин колхоз-совхозлар ҳар йили давлат олдида қарздор бўлиб чиқаяптилар. Неча ўнлаб давлат корхоналари ҳам шундай ночор аҳволда. Шуларни назарда тутсак, фақат косибчилик, майда ҳунармандчилик, 300 нафаргача ишчиси бўлган кичик корхоналарни ширкат жамияти ёки ижара корхонаси деб тан олиш билан бирор сезиларли ютуққа эришиш мушкул. Бу йўл билан биз ишчи-хизматчиларда мулкка эгалик туйғусини ярата олмаймиз. Бу туйғу бўлмас экан, меҳнаткаш ҳисоб-китобни ўрганмайди, ишлаб чиқариш жараёнига фаол аралаша олмайди, буйруқни бажарувчи «темиртан одамлар» бўлиб қолаверади.

Асосий масалалардан бири бўлмиш ерга нисбатан давлат мулкчилигини қонунлаштириш ҳам ана шундай катта хатодир. Мамлакатда ҳайдаладиган ерларнинг 97 фоизи колхоз-совхозларга тегишли бўлиб, бор-йўғи 3 фоизгина ер томорқа сифатида одамлар ихтиёрида. Ана шу 3 фоиз ер ҳозир етиштирилаётган картошканинг 60, сабзавот маҳсулотларининг 30, сутнинг 27, гўштнинг 30 фоизини беради. Ерга ҳақиқий эгалик деб буни айтса бўлади.

Яна бир мисол: мамлакатимизда ҳар йили 2,9 миллион бош сигир-бузоқ, 7,5 миллон бош чўчқа, 10 миллон бошдан зиёд қўй-эчки нобуд бўлди, касалланди, қирғинга учради, қабилида ҳисобдан чиқарилади. Улар хусусий кишилар қарамоғида бўлганида бундай хўжасизликларга йўл қўйилармиди? Асло! Шунинг учун ҳам ҳеч иккиланмай ерга нисбатан хусусий мулкчиликка ўтавериш керак. Фақат бу ишни олинадиган самараларига қараб аввал қисман, кейин эса кенгроқ, босқичма-босқич амалга ошириш лозим. Мулкчиликнинг тури қанчалик кўп бўлса, биз танлаш ва қиёслаш имконига шунчалар кўп эга бўламиз.

Жаҳон халқларининг тараққиёт йўналиши шуни аниқ-равшан кўрсатиб турибдики, ҳар бир юксак тараққий этган давлатда ер ё тўлиғича, ёки асосан шахсий мулк деб қабул қилинган. Биздаги дориломон замон деб ҳисобланмиш олтмишинчи ва етмишинчи йилларни мисолга келтириш ўз-ўзини алдаш билан баробар, чунки ўша пайтларда ҳам иккинчи жаҳон урушидан хонавайрон чиқиб, шахсий мулк, эркин меҳнат ва бозор иқтисодиёти эвазига 15-20 йил ичида ўзини тиклаб олган Ғарбий Германия, Япония каби давлатлар бу урушдан ғалаба билан чиққан Совет давлатини анча ортда қолдириб кетган эдилар. Уларда ҳақиқий даромаднинг тўртдан бир қисмигина солиққа тўланади, холос. Шунинг учун ҳам меҳнаткашлар даромади, улар қайси соҳада ишлашларидан қатъий назар, бизга нисбатан 10-15 баробар кўп.

Бизнинг колхозчиларимиз 10-12 соатлаб далада ишлаб, 60-70 сўм ойлик олишади. Бир кичик боғча қоровули ҳам уч кунда бир келиб, тунаб кетгани учун 70 сўм маош олади. Бундан ортиқ номутаносиблик бўлмаса керак. Бу — инсон ҳақ-ҳуқуқларини поймол қилиш. Бу барча соҳаларни давлат мулкчилиги минг бошли илондай чирмаб олганининг оқибати. Маъмурий-буйруқбозлик силсиласи эндиликда ўз қусурларини ниқоблаёлмай қолди.

Бир мисол: Иттифоқ Сув хўжалиги вазирлиги ўзининг ғирром иш сиёсати, Оролни қуритгани, кўп жойларда экология вазиятини ночор аҳволга солгани, миллиардлаб сўм маблағларни беҳуда иншоотлар қураман деб, совуриб юборганлиги, кўплаб бебаҳо ерларни шўрлатиб, ботқоққа айлантирганлиги учун 1986 йилда тарқатиб юборилди. Аммо бу вазирлик бир ой ичида қайта «тирилиб», «Иттифоқ сув иншоотлари қурилиши вазирлиги»га айланиб олди. Халқнинг ғазабини бир оз пасайтириш учун министр ишдан олинди. Анча-мунча иш ўринлари қисқартирилди. Аммо мамлакат халқ депутатлари 1-қурултойида бу вазирликка кўрсатилган номзод уч маротаба уриниб ҳам министр портфелини ололмади. Сув иншоотлари қурилишидаги камчиликлар панд берди. Ниҳоят бу янги вазирлик ҳам тугатилди. Афсуски, маъмурий-буйруқбозлик силсиласининг минг бошли илондек жони қаттиқлигини ҳисобга олмаганлар яна адашишди. Икки боши олинса ҳам, бу аждаҳо пинагини бузмади. Энди у эски ном ўрнига замон талабларига жавоб берадиган янги ном олди — «Давлат сув иншоотлари қурилиши концерни».

Ном ўзгарди, холос, аҳвол эса баттар ёмонлашди. Агар илгари бу вазирлик Ўрта Осиё ирригация (САНИИРИ) илмий-ишлаб чиқариш бирлашмасига маълум бир маблағ ажратиб, кейин шу маблағнинг бир қисмини солиқ орқали қайтариб олиб, ўз аппаратидаги арбобларни боқиб турган бўлса, ҳозир бирлашмага бир тийин ҳам бермай, аввалги миқдордаги солиғини олиб ётибди.

Ташкилотларнинг боқимандасига айланиб қолди. Мана, сизга давлат мулкчилигининг кичик бир кўриниши.

Ҳаётимизни шундайин зулуклардан узил-кесил тозалаш учун Мулкчилик ҳақидаги қонунни ва бозор иқтисодиётига ўтишнинг барча шарт-шароитларини замонавий тараққиёт йўлларини ҳисобга олган ҳолда қайта ишлаш, кейин уни Олий Кенгаш муҳокамасига қўйиш керак.

Зоҳид ҲАҚНАЗАРОВ,
Гулчеҳра НУРУЛЛАЕВА,
Ҳазратқул ХУДОЙБЕРДИ

ХАТ ВА ШАРҲ

ДАВО ҚИДИРИБ

Ҳурматли редакция!

Урганч шаҳар Бирюзов кўчасидаги 178-уйда яшайман. Ёшим ўттиз олтида. 1989 йилнинг 15 сентябридан 15 декабригача Чернобил АЭСининг 4-блоки ертўласида бурғулаш машинасида ишладим. Шу жараёнда 2,20 рентген нурланиш олдим. Ўшанда мени зудлик билан медицина санитария қисмига ёткизишди. Уч кун даволангач, яна ишга чиқиб кетдим.

Аммо фожианинг асорати кейин — уйга қайтганимдан сўнг билинди. 1990 йилнинг март ойидан эътиборан умрим касалхоналарда ўта бошлади. Жумладан, икки марта вилоят шифохонасида, икки марта Ўзбекистон Фанлар академиясига қарашли медицина санитария қисмида муолажа олдим. Бироқ фойдасини деярли сезмадим.

Мени қуйидаги икки савол қизиқтиради: биринчиси — биз «чернобилликлар» учун нурланишимизни йўқотадиган бирор-бир шифохона борми? Иккинчидан — бизларга ҳукумат томонидан нафақа тўланадими? Тўланса, қаерга мурожаат қилишимиз лозим? Шулар ҳақида маълумот беришингизни сўрайман.

Машарип **ИБРОҲИМОВ**

Газетхон саволларига ЎзССР Соғлиқни сақлаш вазирлиги даволаш-профилактика бош бошқармасининг 1 даражали мутахассиси Л. В. Куак жавоб беради:

— Жумҳурият Фанлар академиясининг медицина санитария қисмида Чернобил АЭСи фалокати асоратларини бартараф этишда қатнашган кишиларни даволовчи марказ очилган. У энг замонавий асбоб-ускуна ва аппаратлар билан жиҳозланган. Шунингдек, жумҳурият Соғлиқни сақлаш вазирлиги қошида ЧАЭС ишларида қатнашганларнинг касаллиги ва ногиронлиги сабабларини аниқлаш бўйича эксперт Кенгаши ташкил этилган.

Кенгашда кўриб чиқиш учун қуйидаги ҳужжатлар талаб қилинади:

1. Мурожаат қилаётган кишининг ЧАЭСда бўлганлиги ҳақида маълумотнома.
2. ЧАЭСга юборилишидан олдин саломатлиги қандай бўлганлиги ҳақидаги амбулатория картасидан кўчирма.
3. ЧАЭСдан қайтгандан кейинги касаллик тарихидан кўчирма.

Чернобилда бўлганлар эксперт хулосасини олгач, нафақа масаласида туман ижроқўми ижтимоий таъминот бўлимига мурожаат этишлари лозим. Агар саломатликлари ёмонлашса, касаллик тарихидан олинган кўчирма билан жумҳурият Фанлар академиясининг медицина санитария қисмига мурожаат қилишлари мумкин. Бу ерда мутахассис-шифокорлар беморга зудлик билан тегишли тиббий ёрдам кўрсатадилар.

ЁВУЗ НУР

Юртимизнинг жаннатмакон гўшаларига кўмилаётган заҳриқотиллар йўлига қачон ғов қўйилади?

Яқинда ойнаи жаҳон орқали намойиш этилган «Спрут — 4» фильмини кўпчилик қизиқиш билан томоша қилди. Айниқса, фильмдаги баъзи мафия раҳбарларининг кимсасиз бир оролчага ўран қолдиқлари ташланишига қарши чиққанларидан ҳайратландим.

Ўзбекистонда ҳам уран қолдиқлари ташланадиган жой бор. Бироқ бунга ҳеч ким — на мутасадди ташкилотлар, на биз студентлар, на дин аҳли (ўтаверса, на Ўзбекистондаги мафия аъзолари) қарши чора кўрмаяптилар.

Бўстонлиқ Ўзбекистоннинг энг баҳаво жойларидан бири. Унга кишилар «Ўзбекистоннинг ўпкаси», «Ўзбекистоннинг Швейцарияси» деб қўшимча ном қўйганлар. Бўстонлиқ қирларида булоқ сувларидан ичиб, маст бўлиб, неча юз йиллик дарахтларнинг остида, ям-яшил майса устида ёнбошлаб, тоғдан оқиб тушаётган зилол сувнинг шарқираши таъсирида чайқалиб ўтирган киши беихтиёр бу ерга яна битта ном қўяди: «Жаннат».

Бўстонлиқда минг-минглаб аҳоли истиқомат қилади, беҳисоб дам олиш масканлари, санаторийлар, пионер лагерлари жойлашган. Булардан ташқари, ҳар йили минглаб кишилар бу ерга ҳордиқ чиқаргани келиб кетадилар. Қисқаси, биз — ўзбекистонликлар Оролимиз қуряпти, Сариосиёда алюмин заводи, Навоий шаҳрида «Навоиазот», Чирчиқда... капралактам заводлари табиатимизни булғаяпти, деб куйинаётган бир пайтда, таскин учун, Бўстонлиқдек баҳаво еримиз бор-ку, десак — айтгулик жой. Аммо...

Семипалатинскдан, қолаверса, бутун Иттифоқдан синалган атом қолдиқлари шу ерга, тоғлар орасига келтириб ташланиши ғоят таассуфли ҳол.

Таажжуб, Совет Иттифоқи катта мамлакат, лекин нима учун атом қолдиқларини айнан Бўстонлиққа ташишга қарор қилинди экан. Майли, ўн бешта жумҳуриятнинг орасида, шу заҳарли моддани бағрига олиш Ўзбекистон ерининг чекига тушган бўлсин, дейлик. Аммо бунинг учун шундай жаннатмакон жойни танлаш, табиатимизга табар уриш, ҳар қандай ақл доирасидан ташқарида эмасмикан?

Бу ҳақда «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафтаномасининг 1989 йил сонларидан бирида Нусрат Раҳматнинг ғоят ташвишли мақоласи босилди-ю, шу билан матбуот тинчиб қолди... Қозоқ биродарларимизнинг Ўлжас Сулаймонов бошлиқ шаҳарма-шаҳар пиёда юриб ўтказган намойишлари, наҳотки, бизнинг ҳам кўзимизни очмаса?! Аммо нима учундир бунга ҳеч ким эътиборини қаратгиси келмади. Охирги йилларда Ўзбекистон табиати ўзимиздек тез қаримоқда. Она ер олдидаги бурчимизни қачонгача унутамиз?

Собир ҒИЕС,
Тошкент Давлат дорилфунуни талабаси

ЕР МОЖАРОСИ

Нифоқ нимадан келиб чиқмоқда? Уни бартараф этиш кимларнинг вазифаси?

Аҳолига уй-жой ҳамда томорқа учун ер ажратиш ҳақида қарор чиққанда кўпчилик қатори биз ҳам беҳад қувонган эдик. Аммо шодлигимиз узоққа чўзилмади. Бу борада бизда ноҳақликларга йўл қўйилди, бригадамизга қарашли икки гектар ер айрим кишилар томонидан хомталаш қилиниб, қонунга хилоф равишда тақсимланди. Масалан, Исмоил Пардаев, Сулаймон Эрназаров, Абдутолиб Жўраев, Абдуназир Иброҳимов, Қурбон Эрназаровларга 1987 йили ер берилганди. Улар уй-жой қуриш учун пойдевор ҳам кўтариб қўйишганди. Шунга қарамай, уларга ўтган йили иккинчи маротаба қайтадан ер ажратилди.

Буниси ҳам майли, аммо, гарчи районимизда ишламаса-да, шу хўжаликдан томорқа олганлар ҳам борлигига нима дейсиз? Чунончи, Раҳмон Пардаев Ургут районида, Исомиддин Пардаев Сирдарё вилоятида меҳнат қилади, А. Жўраев Ғаллаорол райони прокурори, Ҳомитқул Жўраев эса вилоят прокуратураси ходими бўлиб ишлайди. Ҳаммасининг уй-жойи бор. Шундай бўлса-да, улар ҳам бизнинг хўжалигимиз ҳисобидан ерли бўлиб олишди.

Биз рўй берган адолатсизликлар ҳақида 1990 йил май ойида район халқ назорати қўмитасига, августда эса вилоят халқ назорати қўмитасига шикоят йўлладик. Текширишларда бизнинг ҳақлигимиз исботланди, фактлар тўғри деб топилди. Бироқ ҳақиқат тўла юзага чиқмади. Ноқонуний томорқа олганлардан фақат уч кишига — Р. Пардаев, М. Жўраев, И. Пардаевга нисбатан якка тартибда уй-жой қуриш учун ер участкалари ажратиш тўғрисидаги қарорларгина бекор қилинди. Боз устига, бу хатога йўл қўйган айбдорларга жиддий чора кўрилмади. Давлат хўжалиги директори Давлатян бор-йўғи огоҳлантирилди, қишлоқ Советининг собиқ раиси Н. Мирзаев ва ер тузувчи Х. Маманов эса сувдан қуруқ чиқишди.

Шундан сўнг, биз мадад сўраб область депутати А. Мардиевга мурожаат қилдик. Барибир фойдаси бўлмади. Аризамиз лоақал текширилмадиям.

Ернинг нотўғри тақсимланишида маҳалла оқсоқоли Маҳмуд Жўраевнинг ҳам ҳиссаси катта. У ўз хизмат мавқеидан фойдаланиб, икки укасига ва ўғлига қонунсиз ер олиб берди. Ҳақ гапни айтганимизда эса, бизни камситишдан ҳам қайтмади.

Қисқаси, ҳозир маҳалламиз икки гуруҳга бўлиниб қолган. Қоидага хилоф равишда ер олганлар бир тараф, **ҳақи бўла туриб ололмаганлар** иккинчи тараф бўлиб, ўрталарида ўзаро нифоқ келиб чиқмоқда. Оқибати бир кунмас-бир кун хунук фожиалар билан тугаши мумкин. Аммо районимиз ва вилоятимиз мутасаддилари бу ҳолга бефарқ қарамоқдалар. Энди илинжимиз сизлардан...

Умид билан Самарқанд туманидаги Калинин номидаги давлат хўжалигининг 11-бригадаси меҳнаткашларидан М. ТУРСУНОВ, Э. ХОЛБОЕВ, М. БЎРИЕВА, Н. ШОДМОНОВ, О. ЭРГАШЕВА, Ш. АБДУЛЛАЕВА, Х. ТИЛЛАЕВА ва бошқалар (жами 23 имзо).

МУҲАРРИРИЯТДАН: Биз ушбу мактубни қандай ёзилган бўлса, шундайлигича, фақат бир оз қисқартириш ва жузъий таҳрирлар билан ёритдик. Бундан мақсадимиз ундаги фикр-мулоҳазаларнинг барчаси юз фоиз тўғри дейиш эмас. Аммо муаммонинг ниҳоятда долзарблигини, вақтида хато-камчиликларнинг олди олинмаса, оқибати яхшиликка олиб бормаслиги эҳтимолдан холи эмаслигини унутмаслик лозим. Шу боис биз Самарқанд вилояти ижроия қўмитаси раҳбарларидан ушбу масалани атрофлича ўрганиб чиқиб, зарур чора-тадбирлар белгилашларини ва муҳарриритимизга шу ҳақда расмий жавоб йўллашларини сўраймиз.

«ХАЙРИЯ ПУЛЛАРИ ҚАЁҚҚА КЕТДИ?»

Ҳафталигимизнинг 1990 йил, 16 ноябрь сонида ушбу сарлавҳа остида босилган мақола юзасидан жумҳурият Оролни асраш қўмитасидан ушбу жавоб олинди.

АКС САДО

Ёзувчилар уюшмаси ҳузурида Оролни асраш жамоатчилик қўмитаси ташкил топган 1987 йилда Орол жамғармаси очилган эди. Шу кунгача унга Ўзбекистондан ташқари қўшни жумҳуриятлардан ҳам ёрдам пуллари келиб тушмоқда. Жумладан, Орол фожиасининг оқибатларини чуқур ҳис этган мактаб ўқувчисидан тортиб, қишлоқ меҳнаткашлари, ишчилар, ёзувчи ва санъаткорлар, ҳатто нафақадаги кекса онахонлару отахонларгача ўзларидан орттириб ушбу жамғармага улуш қўшдилар. Фурсатдан фойдаланиб, Оролбўйи халқи номидан хайр-эҳсонли, меҳр-оқибатли кишиларга ташаккур билдирамиз.

Хўш, жамғармага тушаётган пуллар қанча бўлди ва улар қандай тасарруф этилмоқда? Албатта, бу саволлар бугун барчани қизиқтирмоқда. Жамғармага жами 4,3 миллон сўм пул йиғилди. Шунинг 4 миллион сўмига Қорақалпоғистон жумҳуриятининг Чимбой районида оналар ва болалар санаторийси қурилмоқда. Шунингдек, мазкур санаторий қурилиб битгунга қадар шу жойнинг ўзида 1991 йилнинг 1 июнидан ёзги санаторий иш бошлашига ҳам ҳозирлик кўриб қўйилди. Бунинг учун ўша тўрт миллиондан икки юз минг сўм ажратилиб, ўн бешта ўтов, ўн бешта рангли телевизор ва бошқа зарур анжомлар сотиб олинди.

Бундан ташқари, қўмитамиз ҳайъатининг қарори билан Қорақалпоғистоннинг экологик қиёмат жабрини тортаётган Мўйноқ, Тахтакўпир, Бўзатов, Қораўзак ва Чимбой туманларидаги камдаромадли, кўп болали, қаҳрамон оналар, ногиронларни Тошкент шаҳрининг Семашко номидаги клиникаси ҳамда Луначарское санаторийларида даволаш учун 50 минг сўм сарфланди.

Иттифоқдаги ва хориждаги корхоналарда Оролбўйи аҳолисини тоза ичимлик суви билан таъминлайдиган асбоб-ускуналар тайёрлатиш учун бир миллион сўм маблағ тахт қилиб қўйилди. Бироқ аҳоли талаб қилаётган сув тозалагич қурилмаларни етарли миқдорда олиш учун бу пул денгиздан томчи, холос.

Ўтган йили қўмитамиз Ўзбекистон Телевидение ва радиоэшиттириш Давлат қўмитаси билан биргаликда Оролга бағишлаб ўтказган телекўрсатувда жамғармамизга 1 миллион сўмдан сал ошиқ пул тушди. Шуни ҳам айтиш кераки, айрим ташкилотларнинг раҳбарлари Орол жамғармасига пул ўтказаяпмиз деб ойнаи жаҳон орқали ваъда берганларига қарамай ўз сўзларининг устидан чиқмадилар. Шундай ташкилотлардан бири собиқ жумҳурият Агросаноат Давлат қўмитасидир. Ҳолбуки, Олма-Отада ўтказилган Орол телемарофонида Қозоғистон Агросаноат Давлат қўмитаси ўзларидаги Орол жамғармасига 15 миллион сўм ўтказган эди.

Жамғармамизга шу кечакундузда ҳам ёрдам пуллари келиб тушмоқда. АҚШнинг Ф. М. С. фирмаси Оролбўйи халқига бир марта ишлатиладиган 100 минг дона шприцларни хайрия тариқасида юборганлигини ҳам мамнуният билан эслаш лозим. Бу игначалар Оролбўйидаги камдаромадли, кўп болали оилалар ва ногиронларга шахсан топширилди. Бундан, ташқари, қўмитамиз хориждан валюта ҳисобида келадиган пулларга ҳам жамғарма очиш учун ҳужжатларни тахт қилиб қўйди.

Хуллас, Орол жамғармасига келиб тушаётган маблағлардан қандай фойдаланиш хусусида муштарийларда фикр-мулоҳазалар, истак ва таклифлар бўлса, бажону дил қабул қиламиз. **Манзилимиз: Тошкент, Пушкин кўчаси, 1-уй. Оролни асраш қўмитаси Телефон: 32-07-48** Жамғармамизнинг ҳисоби: 001700403, Уй-жой социал банкининг Тошкент шаҳар Киров район бўлими.

Исмоил САЪДУЛЛАЕВ,
Оролни асраш қўмитаси масъул котиби

Муҳарриритимиз ижтимоий ҳаёт бўлими 1991 йилнинг дастлабки икки ойи мобайнида муштарийларимиздан мингга яқин хат-хабар, мақола, лавҳа ва очерклар олди. Уларда халқимизни қийнаб турган муҳим ижтимоий-сиёсий муаммолар ўз ифодасини топган. Айримлари ҳафталигимизнинг олдинги сонларида, шу жумладан, бугунги саҳифамизда ёритилди.

Биз муҳарриритимизга ўз фикр-мулоҳазаларини ёзиб юборганликлари учун И. Ҳамроев, А. Қувватов, А. Шодиев, К. Мирзаев, М. Абилова, Н. Тоғаев, Э. Салимова, Қ. Одилов, А. Абдуллаев, Ж. Қораев, О. Қосимов ва бошқа барча муаллифларимизга самимий миннатдорчилик билдирамиз.

ЖУРНАЛЛАРНИ ВАРАҚЛАГАНДА...

ЭРКИНЛИКНИНГ БИР ЙИЛИ

Абдулла УЛУҒОВ

КЎНГИЛЛАРДА ЯХШИ умидлар уйғотган қайта қуриш туфайли марказий матбуотда эркин фикрлашда мусобақа бошланиб, ҳаммани ҳайратга солган турли ойномаю рўзномалар совет халқи кўникмаган ошкоралик билан ўтган тарихий давр расмий сиёсатининг асл моҳияти, социализм ҳақидаги тасаввурларнинг турфа товланишлари, «даҳо»ларнинг кирдикорлари ҳақидаги ҳақиқатларни юзага олиб чиқишга киришди. «Ура-ура»лардан тўйиб ранг-баранг афсона ҳамда алдовлардан безган, рост сўзга зор юрган кишилар эса шиддат билан босилаётган бу асарларни ўқишга улгура олмай қолишди. Ўзбек матбуоти ҳам тўсатдан пайдо бўлган шу тўлқинда чалқиб, ғоят қийинчилик билан бўлса-да ўз эшикларини эркин ва ҳаққоний фикрга оча борди. Туғилаётган демократик шароитлар, табиийки, кишиларни карахтликдан уйғота бошлади.

«Шарқ юлдузи» журнали шундай эзгу ўзгариш йўлига кирган, бошланган ижодий-фикрий мусобақада ортда қолмасликка интилаётган йирик ойномадир. Муштарийлар ойноманинг бу йилги сонларини эҳтимол ҳеч қачон бунчалик бетоқат кутишмагандир. Унга барчанинг бирдай интиқ бўлганининг бир боиси ойнома ислом оламининг муқаддас китоби, дунёнинг мўъжизаси — «Қуръон» билан ўзбек тилида таништиришга журъат қилгани бўлди. Зотан, жуда улуғ ишга қўл урилди, ойнома халқимизни неча юз йиллар мобайнида орзу қилиб келган ниятига етказди. Одам боласини имон, эътиқод, ҳалоллик, поклик, маърифат ва ҳақиқатга даъват этувчи муборак оятлар мазмун-моҳияти билан тилимизда равон жаранглади. Ойнома бу улкан ишини давом эттираяпти. Шу боис, шубҳасиз, бу йил ҳам «Шарқ юлдузи»нинг ҳар бир чиқишини кўпчилик бетоқатлик билан кутиши тайин.

Қувонарлиси шундаки, ойноманинг эркка иштиёқманд кўнгилларга ҳақиқат ёғдуларини етказиш йўлидаги саъй-ҳаракатлари «Қуръон»ни эълон қилиш ёки улуғ муҳандис Ат-Термизийнинг ҳадисларидан намуналар беришдангина иборат бўлиб қолмади. У тарихимиз тўғрисидаги ёлғонларни фош этадиган, ижтимоий-иқтисодий, маънавий турмушимиз хусусида рост гаплардан хабардор берадиган асарлар билан ҳам эътиборни тортди. Чунончи, элининг эрки бўғилганидан фарёд кўтарган Фитратнинг миллий уйғонишга, ўзлигини таниш-билишга даъват этувчи «Ҳинд ихтилолчилари» драмасини чиқарди. Абдулла Авлонийнинг «Афғон саёҳати»ни эълон қилиб, йигирманчи йиллардаги ижтимоий аҳвол ҳақидаги тасаввурларимизни бойитди. Ҳ. Зиёевнинг «Чоризм истилоси» мақоласидаги асос, далиллар воситасида эса чор империяси юртимизни ихтиёрий равишда қўшиб эмас, балки ёвузларча босиб олганлигини, минглаб аждодларимизнинг қони билан тупроғимизни суғориб, муқаддас жойларимизни замбаракларига «ем» қилганидан хабардор этди.

Шунингдек, ойномада чоп этилган насрий, шеърий, драматик асарлар ҳам ҳақиқат ҳақидаги хаёлларимизни теранлаштирадиган, туйғуларимизни тиниқлаштирадиган, бугунги аҳволимиз, маданий-маърифий савиямиз, турмушимиз тўғрисида ўйлатадиган жиҳатларга анча бой бўлди. Чунончи, яқин-яқинларда ижодий жараёнда романларга камбағаллик сезилса, 90-йили бирин-кетин учта — Муҳаммад Алининг тарихий мавзудаги «Сарбадорлар», Жонрид Абдуллахоновнинг шу кунги воқеаларни баён этувчи «Суиқасд» ва Ҳожиакбар Шайховнинг сеҳрли-фантастик «Телба дунё» романлари берилди. Улардан ташқари бир неча қисса ва ҳикоялар ҳам эълон қилинди. Бу асарлар савияси, бадиий даражаси, кўлами жиҳатидан турлича, албатта. Бироқ уларнинг ҳар бири ҳақиқатни англашимизга, инсоний муносабатларнинг мураккабликларини тушунишимизга баҳоли қудрат кўмак беради.

«Сарбадорлар» романи шоир М. Алининг насрдаги илк йирик асаридир. Тарихий мавзудаги бу романида ёзувчи озодлик, тенгликни шиор қилган сарбадорлар ҳаракати ҳақида сўз юритади. Исёнкор аждодларимизнинг ёвқур сиймосини кўз ўнгимизда гавдалантиришга интилади. Худбинлик, амалпарастлик, мол-дунёга ўчлик жамики эзгу ишларнинг кушандаси бўлиб келгани қаҳрамонлар қисмати орқали гавдалантирилган. Айни чоқда зўрлик билан элнинг эркка иштиёқини сўндириш мумкин эмаслиги ҳам ишонарли таъкидланади. «Сарбадорлар» тарихий воқеаларни шунчаки қайд этган роман эмас, балки муаллиф хаёли билан яралган асардир. Чунки ундаги деярли барча қаҳрамонлар тўқима. Аммо уларнинг ўй-кечинмалари, дард-ташвишлари, тақдир, қисматлари ҳам тарихий воқелик ҳақиқатини англашга имкон беради, ҳам инсоний муносабатлар бениҳоя мураккаб бўлганлиги хусусида хаёлга толдиради.

Космик асримиз шиддати кишиларимизни толиқтириб қўйдими ё бошқа сабабданми, ҳар қалай, энди янгиликлар уларни ҳайратлантирмай қўйди. Эҳтимол, иқтисодий-сиёсий иқлимнинг кундан-кунга кутилмаган тарафга ўзгараётгани ҳам одамлар қалбида ишончни сусайтираётгандир. Ҳ. Шайховнинг «Телба дунё» романи кундалик майда-чуйда ташвишлардан толиққан ўй-хаёлларимизни ўзга оламларга саёҳат қилдириб, ҳамма жойнинг ўзига яраша ғалваси, можароси борлигидан воқиф этади. Муаллиф миш-миш, ғийбатлар, ялтироқ ҳою ҳавасларимиз олам кенгликлари олдида арзимас эканлиги ҳақида ўйга толдиради. кўнглимизга таскин, тасалли беради. Аммо «Бу ажабтовур, ғаройиб воқеалар ўзингиз билган ва XXI асрда кашф этилган Икс галактикасидаги улкан сариқ юлдуз атрофида айланувчи сайёралар буржида юз берган», дея бошланувчи мазкур романда воқеаларни тавсифлаш устунлик қилади.

БИР ГУРУҲ ШАХСЛАРНИНГ жинояткорона кирдикорлари ҳақида ҳикоя қилувчи Ж. Абдуллахоновнинг «Суиқасд» романи осон ўқилсада, осон эсдан чиқадигандай таассурот қолдиради. Негаки, мазкур романда фожиавий қисматлар хусусида сўз юритилганига қарамасдан, кишининг бугунги тасаввурини теранлаштирадиган, ҳаёт ҳодисаларининг кўпчиликка ноаён ички мураккабликларига эътиборни қаратадиган бирор янгилик йўқ. Ахборотлар бўрони ичида яшаётган ўқувчини эса «Камолиддин Самарқанддан бола-чақасини кўчириб келди. Москвада ўқиётган ўғлини ҳам чақиртирди. Бир-бирларининг дийдорларига тўйишгач, Камолиддин ўғлини кузатиб қўйди. Энди заводга бориб, қадрдон ишчилари билан кўришиш соғинчи уни чорларди. Оёғи ўз-ўзидан шу томон бошлаб кетди...» сингари баёнлар билан тўлиб тошган саҳифалар қизиқтириши ҳар қалай қийиндир...

Қаҳрамоннинг зиддиятли кечинмалари тадқиқига бағишланган Х. Дўстмуҳаммаднинг «Оромкурси» қиссаси кўпчиликда кутилмаган, ғалати таассурот қолдирган бўлиши мумкин. Негаки, бу қиссани, айтайлик, «Суиқасд», «Сарбадорлар» сингари сўзлаб бериш қийин. Бироқ унда кишиларимизнинг шу кунги қизиқишлари, ташвишлари манзараси ўзига хос йўсинда гавдалантириб берилган. Мулкпарастликка мубталолигимиздан майдалашганимизни, буюмлар қули бўлиб қолганимизни акс эттирадиган бу асарни тушуниш учун аввало адабиётнинг образлар, рамзлар воситасида ҳаётни кўрсатиш усулини ёдга олиш лозим. Шунда «қишлоқдаги онасини, опаларини, домласини, қўйингки, ҳамма-ҳаммани баҳридан ўтиб, оромкурсига — жонсиз буюмга сиғинаётган» қаҳрамон руҳий дунёси билан таништираётган қисса маънавий қашшоқлик илдизларини очишни диққат марказига қўйганлигига ишонч ҳосил бўлади.

Х. Дўстмуҳаммад кишиларимизнинг ўй-хаёллари арзимас нарсалар билан банд бўлиб қолаётганини таъкидлаш ниятида ҳам қаҳрамонини «Жигули», ГАЗ-24 машинаси ёки тилла тақинчоқларнинг эмас, балки майда бир нарса — оромкурси бандиси сифатида кўрсатади. Буюмпарастлик касаллигига мубтало бўлган Кўкламнинг: «Яна ўн-йигирма йиллардан кейин одамзот қавми орасида оромкурсини «севиш» касаллиги тарқалса нима бўлади? Қани, хўш?! Вабодек, ўлатдек тарқаса?.. Курси деб одамлар одамлардан безиб кетса, курсидан ором топиш илинжида бола отасининг, ота хотинининг баҳридан ўтса, ёппасига шундай бўлса!.. Оромкурси жиннисига айланиш спиддек ёпишса одамларга... у-у!.. Ҳозирги меҳр-оқибатлардаги совуқчилик ҳолва бўлиб қолади», каби кечинмалари ўйга толдиради. Улар миллатимизнинг аҳволи ҳақида қайғураётган одамларнинг ташвишларига эш.

Катта адибларимиздан А. Мухторнинг ҳикояларида ҳам нафс кишиларни кутилмаган кўргиликларга солаётган хусусида сўз юритилади. Адиб «Уста»да «Ҳуснда Юсуф, ҳимматда Ҳотами Той хўжам хотини жодуси туфайли маймунга айланиб қолди. У маккор сеҳргарга юз минг динор топиб беролсак, соҳибимизни ўз асл ҳолатига қайтара оламиз. Раҳм қилинглар, ёрдам беринглар» — деб томошабинларни алдаётганларнинг кирдикорларидан воқиф қилса, «Қора домла» ҳикоясида кўпчиликнинг нафс, фаҳш балосига гирифтор бўлгани яхши кишиларнинг эзгу ишларини фожиали тусга киритаётганини кўрсатади.

Лекин бошқа бир қанча қисса ва ҳикояларда турмушимиз тўғрисидаги ҳақиқатларни, моддий-маънавий ночорлигимиз манзараларини ана шундай ўзига хос йўл билан кўрсатишдан кўра ғалати саргузаштларни баён қилиш ёки қаҳрамонларнинг алмойи-алжойи савол-жавоблари билан саҳифаларни тўлдириш қусури кўзга ташланади. Масалан, дастлабки саҳифалари қизиқиш билан ўқиладиган «Бир муҳаббат қиссаси»да зарурияти бўлмаган ҳолда «Оббо, бойвачча-ей, майда пули йўқ эмиш! Қанча керак? — Ўн тўққиз тийин. — Қаерда сотаяпти? — Каппонда. — Каппонда? Ўша ерда кўчма дўкон турибди. — Менга қара, сенга ўзбекча гапиришни ким ўргатган-а? — Ўзим. Ўзим ўзбекман-ку! — Яша, азамат! — Ўн тўққиз тийинми? — Санашни билмайсанми? — Ўнгача санашни биламан, холос. — Неччига кирдинг? — Бешга тўлдим» каби ўта жўн мулоқотлар устма-устига қалашиб келади. Табиийки, бу каби тавсифу баёнлардан иборат асар билан ўқувчилар эътиборини тортиб бўлмайди.

«Шарқ юлдузи»нинг ўтган йилги мундарижасидан Шукруллонинг «Унсиз фарёдлар», Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг «Пуч» ва Шукур Холмирзаевнинг «Қора камар» драматик асарлари ҳам ўрин олган. Тарихий воқеаларнинг халқимиз тақдирида қолдирган қонли излари, мураккаб инсоний қисматлар талқини ва бугунги кундаги ёлғон-яшиқ, товламачиликни фош этиш тенденцияси бу асарларга мавзу қилиб олинган.

Ойноманинг ўтган йилги шеърият хирмони салмоғини бугун бўлмаса эртага англанадиган, қадр топадиган янгича йўналишдаги асарлар белгилайди. Улар аввало яланғоч фикрлардан холилиги, янги образларга бойлиги, руҳий исён манзараларини суратлантириши билан диққатни тортади. Эркинликнинг бу йилида эълон қилинган шеърлар айни чоқда элимизнинг дардига эшлиги билан ҳам эътиборни қаратади. Айтайлик, Й. Эшбек ўз ўтмишимизга, улуғ аждодларимиз номини қадрсизлантириб келганимизга надомат қилиб, хўш, ҳозирги фожиаларга ким айбдор, яна «Юртга Темур келиб ўлдирмоқдами, Ҳар йили ўттиз уч минг нораста жонни» деса, М. Раҳмон эрксизликда эзилишга чек қўйишга, «нотанти тақдирнинг таҳририни бузиш»га даъват қилади. Шоирнинг:

Юртбузарларнимни сақлар хотирда —
Гирдобдан тугун бор Амуда, Сирда
Бу жоним озурда... —

сатрларидаги изтироблар бошқа бир дардкаш шоир Т. Жўранинг «Борини бериб ҳам бўҳтонлар олган, Зорини айтиб ҳам зорланиб қолган» элимиз тўғрисидаги ташвишларида давом этади. Фароғат Камолнинг «Ғамлар юрагимга бошпана берсин», дея пок ҳисларга мурожаат қилиши эса С. Саййиднинг «Соғинч таҳлили»да бавосита давом этаётгандай таассурот туғдиради... Булардан аён бўлиб турибдики, шеъриятимиз ҳам кўнгил дардларини, ҳам ижтимоий изтиробларимизни манзаралаштириш йўлидан кетаяпти. А. Қутбиддиннинг «Изоҳсиз луғат» достонидаги мана бу сатрлар эса маънавиятимизнинг мажруҳлигидан озурда дилнинг фарёди сифатида А. Мухтор ва Х. Дўстмуҳаммад асарларидаги инсоний дардларга оҳангдош жаранглайди:

Аттору баззознинг замони замон,
Қўли, оёғи чаққонники бу ҳаёт,
Боши ҳисобдонники бу турмуш,
Дили бийрон-вайрон, ундан ҳамма безор,
Дилдан чун нон пиширилмас, гўшт чиқмас,
Унга экиб бўлмас, кўпайтириб бўлмас.
Келадигани азоб, берадигани ҳайрат,
Азобу ҳайратда фаровонлик бўлмас, тўқчилик бўлмас...

ДИЛИ БИЙРОНЛАР-вайронлардан ҳамма безорлигининг боиси, ҳаётимизнинг қўли, оёғи чаққон аттору баззозлар замони бўлиб қолганлигининг асослари, одамларнинг буюмлардан бошқа нарсага қизиқмай қўйганлигининг илдизлари ҳақида эса Х. Даврoннинг достонида сўз юритилади. Анчагина мураккаб бадиий шакл ва мундарижага эга «Изоҳсиз луғат»дан ифода тарзининг соддалиги, ривоятнамолиги билан ажралиб турадиган «Ватан ҳақида етти ривоят»га Х. Даврон «Ватан озод ва имонли инсонлар уйидир. Қул ва хор одамларнинг уйи бўлмайди. Улар ўзлари яшаган тупроқ қадрига етмайдилар, уни топтайдилар, бойликларини ғорат қиладилар»

ЗУЛФИЯ:

Мен ўтган умрга ачинмай қуйдим,
Ҳеч кимда кўрмайин умримга ўхшаш:
Суйдим,
Эркаландим,
Айрилдим,
Куйдим,
Иззат нима билдим.
Шу-да бир яшаш!..

— деб изоҳ илова қилади. Бу билан шоир асли озодлигимизни бой бериб, эрксиз кимсаларга айланганимизга, шунинг учун миш-миш ва сийқа ишлар билан машғул оломон ҳолига тушиб қолаётганимизга ишора этади. Ривоятлар нақли орқали ҳам шу кунги аҳволимизни ёритади. «Нега Оролни сўйдинг, Нега дилингни манқурт, кўрларга бериб қўйдинг», деб таъна ёғдиради.

Шу каби аччиқ ҳақиқатлар боис бўлиб Омон Матжон:

Не кўрдинг Сталин бўлганда «отанг»,
Не берди довдирбой, парфеъл Никитанг,
Гўё Брежнев ҳам сенинг ўз хатонг,
Тирноғингни кимлар ковлашга тушди, —

деб изтиробли ўйлар гирдобида сузади. Эрксизликдан бўғилиб, ўзини англаш йўлида кечикаётган элнинг ҳолига ачиниш билан битилган «Нега мен?!» достонида Омон Матжон «Замон бир Ленинга қайтсайди, дейман, «Ҳаммангиз эркинсиз!» — деб айтсайди, дейман», деган орзусини ўртага ташлайди. Лекин чор ҳукуматини тўнтарган Ленин замонасида — 17-йилдан кейин ҳам Россия империясининг барча мустамлакалари андак шакли ўзгартирилган ҳолда тўла сақланиб қолганлиги ҳеч кимга сир эмас. Р. Файзнинг «Шарқ юлдузи»да 90-йилда босилган «Сўз» достони ҳам қизиқиш билан ўқилади. «Ҳаммаёқ пахтазор, ҳаммаёқ пахта, доринниг дастидан далалар тахта» бўлиб ётган бир пайтда ҳофизнинг: «Биз етдик боболар етмаган бахтга» — дея қўшиқ айтаётганидан ҳайрону лол бола дилини илоҳий қудрат унлари безовта қилиши, унинг кўнглига рост сўзнинг турфа хил рангинликларини олиб кириши ҳаяжонли ҳикоя қилинган.

Ҳалима Аҳмедованинг шеърлари эса кўнгилдаги дард, оғриқ суратини кутилмаган қиёс, образлар воситасида манзаралантириши жиҳатидан эътиборни тортади. Шоира дард тўлқинларида яшайди. Унинг шоирона нигоҳи юрак қаърларида доим дардни илғайди. Замондошларини дардлашишга чақиради. Унинг шеърларида сўзлар титраб нафас олаётгандек туюлади. «Шарқ юлдузи»нинг шеърият сандиғи шундай асарлар билан жозибали. Албатта, шеърият ғоятда хилма-хил адабий-бадиий ҳодисаларни ўз ичига олади. Билмадим, балким, кимнидир серғайрат ва тажрибакор шоир Б. Бойқобуловнинг ғазаллари ўзига тортар. Балки кимлардир Қ. Саидмурод, А. Носиров, Ш. Содиқ, О. Ҳакимов каби ижодкорларнинг вазн-қофияга солинган насиҳатлари қошидан бефарқ ўтмас. Айтайлик, Қ. Саидмуроднинг:

Дарёлар — чўл, тоғлар мана — кўл,
Табиатдан турдилар устун.
Оҳ, «олтин қўл», э воҳ, «олтин қўл»
Ким эса ўсди. —

сингари сатрлари маълум ҳаёт ҳақиқатига қанчалик яқин бўлмасин, улар барибир шеър сифатида таассурот беролмайди, руҳни бойитолмайди. Шеърий тароватдан маҳрум «оҳ-воҳ»ли бу мисраларнинг мазмунини оддий сўзлашув тили билан ифода қилинганида қайтанга дурустроқ чиқарди, деб ўйлайман. Қолаверса, шеърият «Дарёлар — чўл, тоғлар мана — кўл» деб ваҳима қўзғаш босқичидан аллақачон ўтиб бўлди. У публицистик ҳайқириқ, чақириқлардан чарчади. Руҳ манзаралари, кечинмалар суратини солиш, замоннинг носозлигидан, маънавиятнинг мажруҳлашаётганидан оғринаётган дил дардларини чизиш йўлига ўтар вақти аллақачон етди. Балки ана шу боис ҳам ойноманинг «Мушоира», «Бир шеър саҳифаси» рукнларида шеъриятнинг ҳозирги ўсиш-ўзгаришлари, ёзадиган ва ўқийдиган янги авлод етилганлиги эътиборга олинган ҳолда иш тутилган. Яъни шеър ишқида изланаётган ёшларнинг энг сара сатрлари саҳифага чиқарилган.

Ойноманинг таржима асарлари ҳам хаёлимизни тиниқлаштирадиган манзараларга бой бўлди. Нобель мукофоти соҳиби Иво Андричнинг «Гавда» ҳикояси одамларга аёвсиз азоб берган ёвуз кимсанинг аянчли қисмати билан таништирса, Т. Драйзернинг «Эрк» асари ўлим тўшагида ётган кекса аёлнинг эри кўнглидан кечаётган кечинмалар орқали инсон хоҳиш-истаклари нечоғли мураккаблиги ҳақида ўйлатади. А. Пушкиннинг насрий мероси намуналари эса улуғ шоирнинг адабиёт ва ҳаёт тўғрисидаги қарашларидан қисман хабардор этади. Ж. Нерунинг «Бобур»и буюк ватандошимизнинг жаҳон миқёсидаги эъзозидан далолат бериб, юракларимизни ғурур туйғулари билан тўлқинлантиради. Евг. Даниловнинг «Бир хил суиқасд, икки хил баҳо» мақоласидаги қиёс, таҳлиллар ҳам барчани шубҳасиз қизиқтиради. Лекин таржималар орасида «Фақирсиз қишлоқ турмас» ҳикоясининг ўрни албатта бўлакча. Чунки у 90-адабий йил — «Солженицин йили бўлди» деган эътирофларга эш бўлиши баробарида улкан инсонпарвар адиб бадиий дунёси манзаралари билан яқиндан таништиради. Ҳамда реалистик адабиёт тўғрисидаги тасаввурларимизни бойитади.

АЛБАТТА, ОЙНОМАНИНГ бошқа рукнларида ҳам ҳақиқатга ва Солженицин, Айтматов, Булгаков руҳидаги асарларга ташна руҳимизни озиқлантирадиган манбаларга майдон кенг очиб берилгани аниқ кўзга ташланади. Хусусан, «Ечимини кутаётган муаммолар» ёки «Тарихнинг «оқ доғлари» рукнларида берилган мақолалар аниқ асос, муқоясаси билан салмоқлидир. Улар ҳодисалар моҳиятини англашга имкон беради. «Журналхон таклиф этган мавзу» рукнидаги мақолалар ичида эса М. Зокировнинг чиқиши эътиборни жалб этади. Унинг тасаввуф таълимоти тўғрисидаги мулоҳазалари «Навоийхонлик» рукнидаги мақолаларга ҳамоҳанг бўлиб, шарқ шеъриятининг ички сир, жозибасини тушунишга кўмаклашади. Албатта, Навоий ғазаллари ҳақидаги мақолаларнинг барчаси ҳам бирдай кўнгил тўлдирадиган даражада эмас. Улар орасида ғализ, мужмал таҳлиллар ҳам учрайди. И. Ҳаққул, Н. Жумаев, Ё. Исҳоқов мақолалари шубҳасиз бундан мустасно.

Ойноманинг «Тарихимиздан лавҳалар», «Ёднома», «Меросимизни ўрганамиз» рукнларидаги мақолаларни ҳам ўзаро умумлаштириб турадиган сифатлари сезилади. Аввало, улар заҳматкаш ижодкорларимиз тақдирларида кечган чигалликлар, ҳақиқатнинг машаққатли йўллари ҳақида ўйлантиради. Чунки Чўлпон, Шайхзода, Миртемир тўғрисидаги хотиралар хаёлни инсоний муносабатлар мураккаблигига, ижтимоий ҳаёт зиддиятларига тортса, З. Бунёдов, Ҳ. Зиёевнинг мақолалари зўрлик, зулм, алдовга асосланган сиёсат томонидан яшириб келинган ноҳақликларни фош этади. Герман Вамбери асари ўлкамизнинг ўтмишига саёҳат қилдиради. Табиийки, булар барчаси «Шарқ юлдузи»нинг матбуотимиз мусобақаси пешқадами бўлиш шижоатида эканидан далолат беради. Бу нашрнинг шу пайтгача қуроланиб, тақиқланиб келинган ижодкорлар асарларига бағрини кенг очиб қўйгани ҳам шуни тасдиқлайди. Масалан, ўтган йили Сўфи Оллоёр ва Юсуф Сарёмийнинг ҳаққа сиғинишга, комил инсон бўлишга даъват этувчи, тирикчилик ташвишлари ўткинчилигини тушунишга имкон берувчи айрим шеърлари ўқувчиларга тортиқ этилди. Баёнийнинг чор Россияси ўлкамизни қанақанги шафқатсизлик билан босиб олганлиги хусусидаги асари билан таништириб, ҳақиқатгўй тарихчи олимларимизнинг фикрини тасдиқлади.

«Шарқ юлдузи»нинг «Адабий танқид» саҳифаларида ҳозирги адабий жараён муаммолари, шеъриятимиздаги изланишлар, насримизнинг ютуқ ва қусурлари, ижодий методимиз тўғрисидаги турлича қарашларга анча ўрин берилган. У. Норматовнинг социалистик реализм, О. Абдуллаевнинг поэзия замонасозлик, сиёсий тарғиботчилик исканжасида қолиб келганлиги, Я. Қосимовнинг шеъриятни баҳолашда ижтимоийлик мезонининг асорати ҳақидаги дадил, асосли мулоҳазалари эътиборни тортади. Албатта, эркинлик шамоллари эсиб, матбуотда мусобақа кетаётган пайтда шу кунги асарларимизнинг бадиий даражаси, салмоғи, уларнинг ўн-йигирма йилларнинг синовига бардош бериш-бермаслиги ҳақида ҳам ошкорачасига фикрлашиш керак эди. Чунки кейинги вақтларда бадиийликдан мутлақо маҳрум, номи ялтироқ, ичи қалтироқ асарлар оқими кучайиб кетди. Табиийки, уларга асосли зарба бериш зарур. «Адабий танқид» саҳифаларида бу шиддат ҳар доим ҳам сезилмайди.

ОЙНОМАНИНГ умумий манзарасига бу каби камчиликлар соя ташлолмаслиги тайин. «Шарқ юлдузи» журналининг ҳозирги кунлардаги қиёфасини ошкораликка интилиш, ўқувчилари қалбида эркка иштиёқни кучайтириш каби ижобий фазилатлар белгилайди.

САХИЙНИНГ БАҒРИ КЕНГ

ДУНЁДА БИР-БИРИГА ЎХШАШ инсонлар кўп бўлгани каби — бири-бирига қўшиладиган ирмоқлар, бири иккинчисига қуйиладиган дарёлар ҳам беҳад бисёр. Бироқ бири-бирини айнан такрорлайдиган иккита кўнгил топилмаса керак. Зеро, ҳар бир инсоннинг қалбида у шивирлаб айтишга ҳам ботинолмайдиган ИСМлар яшайди. Унинг бировга айтолмайдиган дардлари, ҳатто ўзидан яширадиган сирлари бўлади. Аммо биз ўша дардларимизнинг ошкор бўлиб қолишидан нечоғли чўчимайлик, барибир, бу сирли тугунларни кимдир ечишини илҳақлик билан кутамиз ва тополмаслигимизни аниқ билсак-да, ўзимиздан-да ишончлироқ, содиқроқ бир дўст қидиравeрамиз. Шу маънода, мен шоирликни улуғ неъмат, тансиқ бир имконият деб биламан, қоғозга тушган сатрларни эса кўнгилнинг тубида туғилиб шеърга айланган қанотли туйғулар деб тушунаман. Табиийки, ана шу сеҳрли ҳисларни одамларнинг кўнглига сўз кучи билан жо этиш ёки жо эта олмаслик шоирнинг иқтидорига, маҳоратига боғлиқ.

Мен Аъзам Ўктамнинг «Кузатиш» (Ёш гвардия» нашриёти, 1990) деб номланган илк тўпламини қўлимга теккан куниёқ ўқиб чиқдим. Негаки, кўпчилик шеър ихлосмандлари сингари мен ҳам бу китобни анчадан буён кутаётган эдим. Китобни ўқиб чиқдиму, эзгу дардларни одамзод кўнглига кўчиришнинг энг чиройли йўли шеърият эканига яна бир бор ишондим.

Қул бўлган эмасмиз ҳеч, биродарлар,
Гарчи кўп босқинлар, таловлар ўтди:
Ўқталган мушт каби турар минорлар,
Мақбара қуббаси дубулға худди.
Ва бутқул саводсиз эмасдик ҳечам,
Бунга ишонмайман, бу гап кўп оғир:
Ҳатто уй шифтининг вассалари ҳам
Китоблар шаклида қурилган ахир.

Сездингизми, шоирнинг дарди қанчалик аламли бўлишига қарамай, уни шарқона босиқлик, вазминлик билан айтаяпти, у ўз фикрининг асосли эканига ишонса-да, ҳукм чиқаришга шошилмайди, чиранишдан ўзини тияди. Менингча, ҳақиқий санъат асарини яратмоқ учун жанговарликнинг ўзигина етмайди. Чинакам шеър кимдандир ўч олиш учун ёзилмайди, у кишиларни жазавага солиб ёки аламзада қилиш билан эмас, балки мудраётган кўнгилларни бир сескантириб, теранроқ мушоҳада юритишга чорлаши, муайян маънода бойитиши билан қадрлидир. Зеро, инсон кўнгилдек нозик хилқатни забт этмоқ у қадар осон эмас.

Мен китобни ўқир эканман, кейинги пайтларда кўпчиликка урф бўлиб шеъриятимизга тобора суқулиб кираётган публицистик руҳнинг Аъзамжондан анча йироқлигини ҳис қилиб, суюндим. Тўғриси, Аъзам Ўктамнинг йиғилишлардаги оташин нутқларини бир неча бор тинглаганимданми, бу кескинлик унинг шеърларига ҳам сингиб кетгандир деган ҳадикда эдим. Хайриятки, тусмолим нотўғри чиқди.

Менга тўпламнинг «Кузатиш» деб номланиши жуда манзур бўлди. Шоир ўз кўнглидагини тўкиб солиш билангина чегараланмайди, балки у ҳамдардларининг ҳам, душманларининг ҳам руҳий дунёсини кузатишга интилади. Бир-биридан норавон йўлларни, «қора чакмон кийган оқ саллали чол», дея ўзи таърифлаган қорли тоғларни ҳам, «бағридан ҳовур кўтарилиб энтикаётган» далаларни ҳам назардан қочирмагани ҳолда, мискин синглисига:

Бир нима ўт кабн куйдирди ичим,
Маҳкам лаб тишлашга етди-да кучим,
Тўйинг бўлган куни йиғлаганим чин,
Ўзингга эҳтиёт бўлгин, Мунаввар

деб акаларча насиҳат қилишни ҳам унутмайди. Мажмуани варақлайверсангиз, «Сенга рост сўзлагим келяпти бугун, фаришта эмасдир даданг ҳам, Тумор» деяётган меҳрибон отанинг ҳасратли овозини ҳам эшитасиз.

Яқинда бир тенгдошимизнинг уйсиз юрганлиги ҳақида ёши улуғроқ, нуфузлироқ бир ижодкорга ҳасрат қилсам, у киши ачиниш ўрнига «Нима бўпти, биз ҳам ўн йил ижарада турганмиз!», деб қўя қолди. Дарҳақиқат, уйсизлик, мусофирлик азобини ҳаммадан ҳам кўпроқ қаламкашлар тортмоқдалар. Бироқ ачинарлиси, бу ҳол ҳеч кимни ташвишга ҳам, таажжубга ҳам солаётгани йўқ, гўё шундай бўлиши табиийдек... Аксарият ижодкорлар

ВАЪДА

ёниб-куйиб яшаётган йилларида эмас, туташ даврига яқинлашганларида бошпанали бўладилар. Табиат ато этган изтиробларнинг йўлига тирикчилик ташвишлари ҳам кўндаланг бўладики, оқибатда шоир кулишдан кўра йиғлашни чиройлироқ уддалайди:

Уф тортар аёлим.
Хуноб хўжайин.
Ичимда ўзимни сўкаман нуқул:
«Ўғил-қизингга жой ҳозирламайин
Тўмарис демай ўл,
Темур демай ўл».

Тўпламда бундай ҳаётий шеърлар талайгина. Миллий оҳангларда йўғрилган сатрларни ўқисангиз, сизда алла эшитгандек ёқимли кайфият уйғонади. Шунда негадир китобда муҳаббат мавзуидаги шеърларнинг камлигини сезиб афсусланасиз, муаллифнинг арузда ҳам машқлари борлигини кўриб кўнглингиз кўтарилади ва уларнинг тезроқ сайқал топишини истайсиз.

Кейинги уч-тўрт йил ичида юз берган фавқулодда воқеалар она сути оғзидан кетмаган гўдакларни ҳам барвақт улғайтириб, ҳушёр ва ақлли қилиб қўйди. Даврнинг эркалиги бизнинг инжиқликларимиздан ўтиб тушаётган бир пайтда ўттиздан ошган ижодкорни ёш деб бўлмайди. Мен уларни ҳаёт ҳақида, бахт ва бахтсизлик тўғрисида муқим тушунчага эга бўлган тажрибали инсонлар, деб биламан. Ҳаётнинг ғаниматлигини, ўтаётган ҳар бир кунимизнинг тарих саҳифаларига ёзилажагини ҳис этиб турган қаламкашдан шошилишни, яхшироқ ёзишини, дарёлар сари ошиқаётган ирмоқлар сафидан тезроқ ажралиб кўзга кўринишини талаб қилсак, унинг ранжимаслигига ишонаман.

Яна шунга ҳам ишонаманки, Аъзамжоннинг дилида ҳали айтилмаган гаплар, очилмаган тилсимлар, тахи бузилмаган—ёзилажак шеърлар жуда кўп. Умидимиз, ўша шеърлар тезроқ етилсин ва кўркамроқ бўлиб қоғозга тўкилсин.

Замира ЭГАМБЕРДИЕВА

ЯССАВИЙХОНЛИК

Тарихимизда шундай улуғ сиймолар борки, улар ҳамма даврларда ҳам халқимизнинг ҳурмат-эътиборига сазовордир. Хусусан, Туркистонда ислом таълимоти тарғиботига катта ҳисса қўшган ва тасаввуф оқимининг атоқли намояндаси, машҳур шайх — Хўжа Аҳмад Яссавий хотирасини ҳатто Амир Темур ҳам эъзозлагани, унинг қабрига гўзал мақбара қурдирганини ҳамма билавермаса керак.

Пойтахтимизнинг Ҳамза туманидаги 155-мактабга Амир Темур номи берилди. Яқинда шу мактабда Аҳмад Яссавийнинг ҳаёти ва ижодига бағишланган адабий-мусиқали кеча ўтказилди. Уни ташкил қилишда мактаб жамоаси ва Аҳмад Яссавий номидаги маҳалла фаоллари ташаббус кўрсатишди.

Кечада Ўзбекистон Фанлар академияси Адабиёт илмгоҳининг илмий ходими Иброҳим Ҳаққулов Яссавий яшаган давр ва унинг адабий меросини ўрганиш тўғрисида маъруза қилди. Тошкент Давлат дорулфунуни ўқитувчиси Суннатилла Аҳмедов, ёзувчи Нортўхта Қиличев тасаввуф шеъриятининг атоқли вакили адабий меросини чинакамига тадқиқ қилишда эндигина қадам қўйилаётгани хусусида сўзладилар. Шоир Р. Ғаниев эса ўтган йилнинг кузида Туркистонда ўтказилган «Яссавий олами» мавзуидаги халқаро анжумандан олган таассуротларини сўзлаб, улуғ шоир ҳикматларидан ўқиб берди.

Яссавийхонликни бошқариб борган Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмасининг бош директори Бобохон Шарипов маҳалла қўмитасининг раиси Муҳаммадамин Расулмуҳамедовга шу бирлашмада босмадан чиққан ва ноширлар дастхати битилган Аҳмад Яссавийнинг «Ҳикматлар» китобининг дастлабки нусхасини совға қилди.

Кечада иштирок этган шоирлардан — Муҳаммад Юсуф ва Усмон Қўчқор янги шеърларидан ўқиб бердилар.

Муҳаммад ЮСУФ

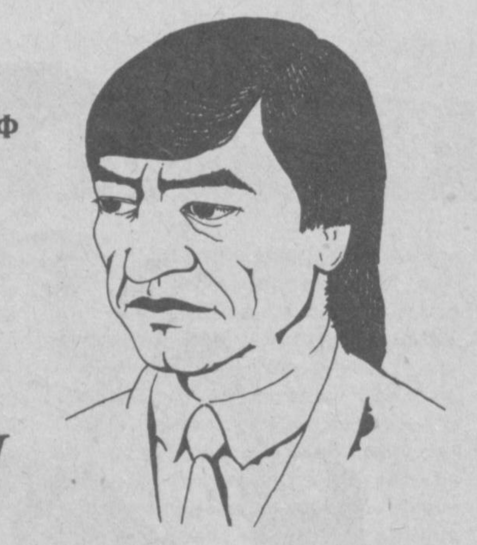

КИНОЯ

Ўзбекистон ҳамон жаннат гўшадир,
Деҳқонин чопони ўша-ўшадир...

Қайга ўтов тикса чўпони ҳамон —
Айғирнинг думидан арқон эшадир.

Ҳамон аёлининг кифтида дала,
Этагида бола қўша-қўшадир.

Қизларин қўлида хиномас — кетмон,
Улкан хазинага ҳисса қўшадир.

Аскар ўғлонларин тинч кунларда ҳам
Озғин жуссасини ўқлар тешадир...

Ўзбекистон ҳамон жаннат маскандир,
Ҳамон юз боласин боқар — бир тандир!

ҲАЙВОНОТ БОҒИ

Ҳайвонот боғида жайронни кўрдим,
Тутқунликда дили вайронни кўрдим.

Кўрдим, қуруқ шохда сайрар тўтилар,
Йиғламсираб товуш қайрар тўтилар.

Товусларни пати товланиб ётар,
Чиқмаган қуёшга тобланиб ётар.

Қанотдан айрилиб, қилар пардозлар,
Осмонига энди учолмас ғозлар.

Қояни харсангга алишган лочин,
Зоти айниган ё чалишган лочин.

Бургутларнинг боши эгилган ерга —
Булбулларнинг ёши тўкилган ерга.

Каккликнинг тўши қон, тумшуқлари қон,
Арслонларнинг маъюс кўзлари — достон...

Бу дунё аслида ҳайвонот боғи,
Муштоқ — зорлиқ экан бошдан оёғи.

Бир-бир барин санаб нетарман, бас-да,
Неки гўзал бўлса — бари қафасда!..

ЎЗГАНЛИК ЎЗБЕКЛАР НИДОСИ

Сендан бир қўнғироқ кифоя эди,
Шу ҳам биз учун бир ҳимоя эди,
Қимсану матлабинг не ғоя эди?..
О, мансаб бандаси, мансаб бандаси.

Ўзбексану ўзинг ўзбекка ётсан,
Хонтахлитсан, аммо хонасалотсан,
Устирган ўз элин билмас жаллодсан,
О, мансаб бандаси, мансаб бандаси.

Сенга сийлов керак, сенга унвон керак,
Сенга халқ керакмас — шуҳрат, шон керак,
Сенга иссиқ ўрин, иссиқ жон керак,
О, мансаб бандаси, мансаб бандаси.

Йиртиқ чопон элинг юрса дур териб,
Сен унинг топганин нокасга бериб.
Ултиришингга боқ қоматинг кериб!..
О, мансаб бандаси, мансаб бандаси.

Кун келар, тўкилар қайрилма қошинг,
Ерларга етгудай эгилар бошинг,
Аммо кимга керак сўнгги кўзёшинг?..
О, мансаб бандаси, мансаб бандаси.

Бунча сипосавлат, бунча тош бағир,
Сени ҳам бир она туққан-ку ахир.
Онангдан улуғми мансаб курмағур?..
О, мансаб бандаси, мансаб бандаси.

Айбинг кечмас ул зот айтган аллалар,
Сенга бор неъматин тутган далалар,
Ўзганда сойларда оққан болалар!..
О, мансаб бандаси, мансаб бандаси.

Ахир, қийналар-ку бир кун виждонинг,
Элга аён бўлар нархи арзонинг,
Ушанда қолгайму ному нишонинг?..
О, мансаб бандаси, мансаб бандаси.

АРМОН

Фарзанд доғи куйдиради куйган сари,
Кўз ўнгингдан кетмай сира дийдалари.
Оназори тилаб олган болалари —
Афғон қирларида қолган баҳодирлар...

Алвон-алвон гуллар ёғар адирларга,
Қўл етмайдин сизлар етган қабрларга,
Олисларда йўлдош бўлиб Бобурларга,
Афғон қирларида қолган баҳодирлар...

Жалолиддин қони жўшди қонингизда,
Умид узмай узилмаган жонингиздан,
Навоийдек зотлар ётар ёнингизда,
Афғон қирларида қолган баҳодирлар...

Йигит бўлиб, яйрабгина юрмай кетган,
Бир қиз бармоғига бармоқ урмай кетган,
Туғилган боласин бўйин кўрмай кетган,
Афғон қирларида қолган баҳодирлар...

Ҳазон босиб кун кўрмаган ғуссаларим,
Пахтазордан чиққан озғин жуссаларим,
Уволига кетган мўмин мирзоларим,
Афғон қирларида қолган баҳодирлар...

Кимга керак бўлди, кимга керак бўлди,
Сиз ўлдингиз, кимнинг бўйи тирак бўлди?..
Бу дунёда ўлим ҳам бир эрмак бўлди,
Афғон қирларида қолган баҳодирлар...

Қон дилимдан шаънингизга шеър тиладим,
Дунё мендан, мен дунёдан ўпкаладим,
Туғишгандан азиз менинг укаларим, —
Афғон қирларида қолган баҳодирлар...

МЕНИНГ СЕВГИМ

Менинг севгим, мен билмадим, менинг севгим,
Кўзинг шаҳломиди сенинг, хумормидинг,
Эртакдаги Лайли сендай дилдормидинг
Ай, юзингни бир кўрмадим, менинг севгим...

Гоҳ гул бўлиб яшнади дил, гоҳ сўлди дил,
Гоҳ йиғлатиб, гоҳи ўзи қон бўлди дил,
Томоғимга чирқираган жон бўлди дил,
Ай, юзингни бир кўрмадим, менинг севгим...

Сен қуш бўлиб учдинг-кетдинг, тутолмадим,
Оҳу бўлиб қочдинг, қувиб етолмадим,
Бир бор кўриб, бир ширин сўз айтолмадим,
Ай, юзингни бир кўрмадим, менинг севгим...

Жаннат гулин лабларидан лаззат сўрдим,
Омад гулин юзларида чиммат кўрдим,
Шоир бўлдим, шоҳлардан кўп иззат кўрдим!..
Ай, юзингни бир кўрмадим, менинг севгим...

Сени фақат олислардан аллаладим,
Эркаласам — хаёлимда эркаладим,
Сочларингни тушларимда сийпаладим,
Ай, юзингни бир кўрмадим, менинг севгим...

Қош қоқарди юракдаги шу бир чўғ деб,
Армондаги, тилакдаги шу бир чўғ деб,
Юрагим қон йиғлар бўлди севги йўқ деб,
Ай, юзингни бир кўрмадим, менинг севгим...

Ана ажал остонамда турар бўйлаб,
Фаришталар чорлар мени ўлан сўйлаб,
Жаннатларда зерикарман сени ўйлаб!..
Ай, юзингни бир кўрмадим, менинг севгим...

ЭРКА КИЙИК

Эрка кийик, майлими бир эркаласам,
Мажнун бўлиб саҳроларга еталасам,
Бу дунёда бирдай ғариб мен ҳам, сен ҳам,
Эрка кийик, майлими бир эркаласам?..

Сенинг кўзинг қора, менинг кўзим қора,
Сенинг бағринг яра, менинг бағрим яра,
Бу дунёда сен бечора, мен бечора?..
Эрка кийик, майлими бир эркаласам?..

Шамол эмас, изинг қувиб ўрон камон,
Сайёд менинг кулбамни ҳам қилди вайрон,
Сенинг жонинг, менинг жоним — омонат жон,
Эрка кийик, майлими бир эркаласам?..

Кел, йиғлаймиз, биргалашиб янтоқларга,
Саҳроларда қуримаган булоқларга,
Иккаламиз яралганмиз қийноқларга,
Эрка кийик, майлими бир эркаласам?..

Умримизнинг барча йўли, сўқмоғи чўғ,
Чўғдан қўрқма, беюз қўйган қопқондан қўрқ,
Бу дунёда сенга дўст йўқ, менга дўст йўқ,
Эрка кийик, майлими бир эркаласам?..

Соч оқарди, дилдош кутиб кўзим толди,
Юрагимдан тўкилмай не сўзим қолди,
Йўл сўнгида, ҳеч бўлмаса ўлим олди,
Эрка кийик, майлими бир эркаласам?..

Талъат СОЛИЕВ

БОЙЧЕЧАК

Усмон Носирга

Мен — қорларга зорнин
Сўзлаб турган бойчечак.
Кўролмай баҳорини
Совуқ урган бойчечак.
Қаҳратон қиш қорининг
Оқлиги кўзим олди.
Барвақт келган баҳорим
Боғларда бўзлаб қолди.
Кетди изғирин чимчиб
Бойчечак қулоғини.
Тингланг қирларга чиқиб
Энди унинг оҳини.

Хизмат билан маълум
муддатга
Тарк айласам агар
юртимни —
Етгунимча тоғи сарҳадга
Кузатади тераклар мени.
Қайтганимда кўмсаб
юртимни
Дилим эзгу ҳисларга тўлиб.
Ҳайҳот, яна тераклар мени
Кутиб олар биринчи бўлиб.

ШАБНАМ

Қуёш нури тушдию шабнам
Ялтиради тонготар чоғи.
Хўп завқланди бундан ўзи
ҳам,
Кўтарилди чунон димоғи.
Етди, ахир, пурҳикмат одам
Қилолмаган ишга
бардоши —
Елкасида бир дам бўлса
ҳам,
У кўтариб турди қуёшни!

Бу дунёда йўллар гарчи кўп,
Ҳар каснинг ўз юрар
йўли бор.
Ҳаяжонга мени кўмар деб
Бизни махтал кутади,
дилдор.
Ой сочади этак-этак нур,
Эзгуликлар туради пешвоз.
Қаддимизни ғоз қилган
ғурур
Йўлимизга солар
пояндоз.
Ўтгани йўқ бу йўлдан
ҳеч ким,
Бу йўл мангу кўмилган
нурга.
Эҳтирослар, туғёнлар ҳоким,
Юр, юра қол мен билан
бирга.
Ошиғингнинг тутгил
қўлидан,
Уз йўлимиз бизни чорлар,
қиз.
Бировларнинг юрган
йўлидан
Бахтимизни топармидик биз!

Бўлиб ўзга эллар меҳмони
Ҳавасландим
дастурхонга.
Лекин ҳеч бир мамлакат
нони
Тенг келмади юртим нонига.

ЧУСТИЙ

Чустий домланинг дафтарларида қолган шеърлари анчагина. Яқинда редакцияда шоирнинг ўғли Музаффар Хўжаев бўлиб, кекса ғазалнависнинг меросидан айрим шеърларни тақдим қилди. «Ўзга дамни дам дема» мухаммасини Музаффар Шоалим Шожалиловнинг ўғиллари Шоасқар Шожалиловдан ёзиб олганлиги, улар бу шеърни куйлаб юришлари, лекин текст ҳеч қайси тўпламларга кирмаганлигини айтди. «Бормикин» билан «Бир қадам этдим» шеърлари эса шоирнинг архивидан танлаб олинган.

Чустий домла ҳозир 87 ёшга кирган бўлар эдилар. У зотнинг шеърлари ҳамон ёш, ҳамон биз билан бирга.

ЎЗГА ДАМНИ ДАМ ДЕМА

Аҳмад Яссавий ғазалига мухаммас

Дилда меҳри бўлмаса, ҳамдам дема,
Қавли йўқнинг аҳдини маҳкам дема,
Жоми давринг келди жоми жам дема,
Суди йўқ дунё ғамини ғам дема,
Дам бу дамдир, ўзга дамни дам дема.
Балки илминг баҳри гирдоби эрур,
Ё вужудинг дурри ноёби эрур,
Гарчи ҳуснинг элнинг моҳтоби эрур,
Асли наслинг қатраи оби эрур,
Ҳасни кўрсанг, сен ўзингдан кам дема.
Гулдан оқмайди гулоб, то сўлмаса,
Дема комил кимки нафси ўлмаса,
Доно пуч албатта мағзи тўлмаса,
Одамида зарра маъни бўлмаса,
Сен они сурат кўриб одам дема.
Шукри йўқ дил жонга жабр этган қафас,
Чусти бу ғофилнинг умридир абас,
Умр қадрин билмаган одам эмас,
Аҳмадо, тутгил ғанимат ҳар нафас,
Ёрсиз ўтган нафасни дам дема.

БИР ҚАДАМ ЭТДИМ

Килкимни қачон фикрима тобеъ, қарам этдим,
Ишқ аҳлини дафтарга биринчи рақам этдим.
Кимларни кўриб дейди санам, аҳли ҳаваслар,
Ёримни севиб олдида тарки санам этдим.
Машрабга кўзим тушди Намангон чаманида,
Дилдан шу нафас барча ғururим адам этдим.
Чорлаб эди оҳистагина ошиқи барҳақ,
Лаббай, дедим-у, завқ ила дийдамни нам этдим.
Бир гул узатиб айтдики, жаннат гулидир бу,
Бўйини Намангон эли бирла баҳам этдим.
Булбул шу замон завқ билан қилди тараннум,
Дил созини бу суҳбат аро зеру бам этдим.
Наргис кўзидан қисса ёзишга бу чаманда,
Илҳом кўзининг киприкидин қилқалам этдим.
Ҳижрон йўли ҳаддан узоқ эрди, деди Машраб,
Умрим қадами бирла ани бир қадам этдим.
Дунё эшиги паст қурилганди йўлимда,
Ночор ўтиб кетгали бошимни ҳам этдим.
Эл дер эди, шоҳ Машраб девонаю ҳам маст,
Эл кўнгли учун барча дегонини ҳам этдим.
Баднафсу риёкор, лаинларни қилиб ҳажв,
Бир нуқта билан мингини ҳам муттаҳам этдим.
Суҳбатга Намангон чамани бўлди гувоҳим,
Чустий, бу мулоқотимни бир субҳидам этдим.

БОРМИКИН?

Нафсим айтгил, сенча сурган давру даврон бормикин,
Сенча еб тўймасни кўрган еру осмон бормикин?
Менга душман бўлдинг охир, битта дўстинг мен эдим,
Душмани бирлан қувонган менча нодон бормикин?
Қўй боқувчилар сира қўй бирла боқмас бўрини,
Бўрини ардоқлаган дунёда чўпон бормикин?
Итга ўхшатсам деди ит, айлама бадном мени
Бу сўзимни рад этувчи телба инсон бормикин?
Нафсига қул бўлган одам кўрмагай озодлик,
Кимки озод юрмаса, жисми аро жон бормикин?
Кўксимга урдим бу кун ақлу иродам ҳанжарин,
Нафсин ўлдиргучи мендай марди майдон бормикин?
Нега келмайдир нигорим, нафсини янчиб менга,
Ё уйида алдамоқ фикрида меҳмон бормикин?
Гоҳи ўнг кўз, гоҳи чап кўздан боқар ёрим менинг,
Ўртани ёки бузиб тургувчи шайтон бормикин?
Нафси маккор илгидан ёримни мен озод этай,
Мен билан Чустийда бундан бошқа армон бормикин?

ТАЪЗИЯ

ҲИКОЯ

Эркин АЪЗАМ

ЎЗБЕКНИНГ ХОНАДОНИДАН дўппи топилмаса-я!

— Мана, — дея энам ниҳоят кафтларига уриб қоқа-қоқа, кизакларини торта-торта, қирралари уринган нимдошроқ бир дўппини кўтариб чиқдилар ичкаридан. — Уй эмас бу, карвонсарой. Дўппининг бозоридан ўтиб бўлмасди-я! Отанг Тошканддан бир тўққизини ортиб келган эдилар, қани энди? Тунов куни уканг бир тўда жўраси билан келиб, анови ҳамсоянинг таъзиясига кирамиз, деб битта-битта кийиб кетди. Би-ирontаси қайтиб келгани йўқ. Ўзинг-чи, келар экансан, мана шундай тўй бор, таъзия бор, чамадоннинг тагига ташлаб келай демайсан. Дўппи жониворнинг ҳам-ку писанди қолмади, яхши-ёмон кунда кийилмаса, бошига иладиганни бозордан топинг! — Энам жаврашдан тўхтаб, машинанинг калитини бармоқларида бетоқат айлантириб турган отамга юзландилар: — Бошингиздагини улингизга беринг, сиз мана буни киясиз.

— Ия, шундай бўлдими? — дедилар отам ясама итоат билан оҳорли дўппини менга узатиб. — Алининг жандаси Валига, янгисини акам кияр эканлар-да, майли, майли.

— Ўзингизнинг эскингиз. Шунгаям жон денг.

— Жо-о-он! Бўлдими?

— Ноз қилишларини, ҳў шў-ўр! Шуям йўқ эди, бобом бозордан опкелди, дебдилар.

— Арабларнинг ўзи бошкийимга унча аҳамият бермас экан — на тўйда, на азада, — дедим шўх мунозарани бўлиб.

— Шу учун айтадилар-да, мулланинг айтганинигина қил, деб. Буни энди кимга тушунтирардинг? Бошяланг борсанг, кофир дейди — худди дўппи кийган заҳоти одам мусулмон бўлиб қоладигандай! Ота-бобомиздан қолган урф-да, улим. Бир вақтлар шуни кийиш ҳам жасорат эди. Нега шапка киймайсан, нимага шама бу, мақсадингни биламиз, деб шўри қуриганларни кўп кўрганмиз.

Йўқ, гап бошкийимда эмас; аксинча — дўппи кийиб мусулмонлик даъво қилиб, итоаткор бўлиб, оқибати мана шундай кунга қолганимиздан баҳс очмоқни ўйладим-у, фикримдан қайтдим. Ўрни эмас, мавриди ҳам эмас. Ранжийдилар. Ахир, қарийб қирқ йиллик коммунист, йўлдан қайтиб, беш яшар невералари билан бирга ўтириб, араб ёзувию араб тилини мустақил ўрганаётган одам, ниманингдир тагига етган бўлиши керак-ку!

Отам «Жигули»нинг эшигини очиб, маслаҳат солдилар:

— Таъзияли жой тўртта. Хўш, қайсисидан бошлаймиз? Энг узоғидан, а? Сафаровдан, устозингдан.

— Қанақа устоз?

— Салим Сафар-чи, мухбир? Қайдам, «Бизнинг шогирд қалай юрибди?» деб сени кўп суриштирарди.

— Салим Қарор денг!

— А, ўшанинг фамилияси Сафаров эди-да. Шўрода котиблигида мажлис қарорларини қойилмақом қилиб ёзгани учун Салим Қарор бўлиб кетган. Лақабдай гап, мухбир бўлганига тахаллус деймиз.

— Ие, ўлдими? Нима, касалмиди?

— Қаригандан кейин нима қилади — ўлади-да. Тағин ким билсин, ҳар хил гап юради. Ўғлининг жабрига кетди, деганлар ҳам бўлди. Ёлғиз ўғил, эркароқ ўсган. Бўлмаса, шундай одамнинг фарзанди, нобоп чиқди. Хотинини уриб ғилай қилиб қўйди. Бир йилми, икки йил қамоқдаям ётиб келди. Уккағар бобо аралашмади, кўргани ҳам бормади. Эр-хотиннинг орасида нималар бўлмайди, фалокат-да буям, ярашиб кетар, ўртада жужуқлари бор, неки қилган бўлса — ўзининг шўрига, қўйинглар шуни, деб бир оғиз арз қилиб борганида-ку, ҳар қалай, эл-юрт ичида обрўйи бор, бу ёғи маҳаллийчилик, ҳаммаям одам — чиқариб келарди ўғлини. Йўқ. Бир сўзли-да, принсипиал. Ана, ўғил чиқиб ҳам келди, хотини билан ярашди. Биппа-бинойи. Ғилай бўлсаям — кўз очиб кўргани, боз устига ўзгинасининг қилмиши. Орада, садқаи сар бўлиб, бобо ўлиб кетди. Айтишларича, қайнана-келиннинг ғиди-бидиси ҳам кўпайган. У томон: «Ўл сен ғилай, улгинамни қаматиб кенг яйлов қилиб ўтирибсан», деган, бу томон: «Ўзидан бўлди-да, кўзим шаҳло эди», деган, у томон баттар ғазаблаган: «Улимнинг жойида бўлганимда, сен мочахарни уриб бу кўзгинангниям чиқарардим!» Шу-да, эски савдо.

— Қиёмат одам эди, — дедим Салим Қарорни эслаб.

— Қиёмат ҳам гапми! — дедилар отам хаёлчан, машинани ортга тисарилтираётиб. — «Ўн еттинчи йилнинг еттинчи ноябрида — худди инқилоб куни туғилганман, Октябрга тенгдошман, отим ҳам асли ё Октябрь, ё Инқилоб бўлиши керак эди», деб юрарди. — Кейин, нашъа қилгандек, гапда давом этдилар отам: — Тавба, сендан ўн ёшларча кичик бўлатуриб, қайси йилу қайси ойда туғилганимни мен аниқ билмайман-у, сен энангдан сўрабсанми?!

— Эътиқод-да, ота, догматик эътиқод.

— Ҳа, сен айтган эътиқоднинг кучини шу одамда кўрдим. Босма ҳарфга чиппа-чин ишонарди. Бир варақ қоғозга босма қилиб «Уканг ҳукуматнинг сиёсатига қарши», деб ёзиб берсанг, жонажон инисига ҳода кўтариб чопишдан ҳам тоймас эди. Шунданмикан, бу ўрамда минмаган мансаби қолмади. Райкўму ижроқўмда ишлади, аввал колхозга, кейин Шўрога раис бўлди, ҳосилотлик қилди, милисадаям юрди-ёв. Э, қолмади. Охири мана шу — мухбирлик. Лекин, қуллуқхонадаги гапни айтиш керак: шунча амалларда юриб, на давлатнинг, на мардумнинг бирон хасига хиёнат қилмаган. Бўлмаса, қандай оғир йиллар эди у! Урушдан кейинги қаҳатчилик замонида ўз амакиси «Бола-чақам очдан ўлди», деб йиғлаб борганида омборхонанинг эшигини тамбалаб, «Буғдой йўқ, давлатники бу!» деб қуруқ қайтарган, дейдилар. Ана шундай берилган одам эди. Замонасозликни билмаган сира. Талай йиллар ўғлини хатна қилдирмай юрди. Ростми-ёлғонми, энасини жанозасиз кўмдирган, деган гап ҳам бор. Аниқ айтолмайман — мен Тошкандда, ўқишда эдим. Ишонч-эътиқоднинг маҳкамлигини қара! Ўзи, бор-йўғи чаласаводлик курсини битирган. Лекин «Капитал» дейсанми, замонанинг сиёсати дейсанми, кўзини юмиб айтиб ташларди. Ҳаммаси мустақил мутолааю иштиёқнинг зўридан! «Ўн тўрт ёшимдан марксистман», дер эди, уккағар. Ўлди.

— Марксистлар ҳам ўлар экан, — деб қўйдим шунчаки, гапнинг маромига қараб.

— Ҳаммаям ўлади. Лекин, сенларнинг тилинг билан айтганда — «уларнинг порлоқ хотираси дилларда абадий қолади», шундайми?

Беозор киноя аралаш бу гапга индамай қўя қолдим.

ТУМАН МАРКАЗИДАН ЎТИБ бормоқда эдик. Кўча гавжум. Қовун-тарвуз қўлтиқлаган, халта-хулта ортмоқлаганлар қайтяпти. Якшанба, бозор ўчар.

Кўзим шуларда-ю, хаёл паришон. Хотиралар қатидан бир қиёфа чиқиб келади. Саруно мошранг либосда. Бошда сталинча шапка, серчўнтак сталинча камзул, бақалоқ галифе шим, дағал матодан этик. Қишин-ёзин. Бир ёнда каттакон блокнот, кўкрак чўнтакда қатор ранг-баранг авторучка, этикнинг қўнжида бир даста газета-журнал.

Бу одамни бошқа қиёфада кўрмаганман. Устозим...

Кўп йиллик гап бу. Бирор йигирма йиллар бўлди-ёв.

Ёзги практикамни туман рўзномасига олдим. Рўзнома муҳаррири, узоқроқ қариндошим Жума ака йўлланмамни кўздан кечиргач, «Шеърингни Тошкентда ёзасан, ука, касбинг журналист, ҳаётга яқин бўлишинг керак, қора ишни ҳам ўрган», дея мени партия турмуши бўлимига бириктириб қўйди. Бўлим мудири Салим Қарорни чақириб тайинлади: «Оқсоқол, мана шу болани қулоқбошини тортиб, кузгача ҳаводан газет ясайдиган қилиб берасиз».

Салим Қарор деганларини мен илгари катта-кичик мажлис-машваратларда учратган, кўзимга жуда улуғвор кўриниб, савлатидан ҳуркиб юрар эдим. Жўнгина бир одам экан. Мўмин, мулойим. Кимнинг ўғли эканимни эшитгач эса очилиб кетди: «Отангиз билан бирга ишлаганмиз, жиян. Колхоз вақтида. Отангиз қўлимда табелчи эди». Кейин ҳам, ўша даврга оидроқ бирор нимадан гап кетганда, «Отангиздан сўранг» деб қўядиган бўлди.

Шеър ёзишимни билиб, армон билан уҳ тортди: «Биз ҳам ёшликда ёзар эдик. Биз ғазал машқ қилар эдик. Қофиясини тўғри келтиролмай, бу ёққа ўтиб кетдик-да. Отангиздан сўранг».

Қопдек бу одамнинг бир вақтлар шеър, айниқса, ғазал битганига сира ишонолмасдим. Одатдаги мақтанчоқликка йўйдим. Қайси мухбирни сўраманг, ёшлигида албатта шоирликни орзу қилган, аммо турмуш шароити тўғри келмай, қолиб кетган. (Гўё шоирларга биров алоҳида шароит яратиб берадигандек!)

Ўлгудек ишчан экан Салим Қарор. Столдан бош кўтармайди. Эрталаб, олдида бир тўп газета, чойнакда чой, кўзойнагини бурнига қўндириб, иштиёқ билан мутолаа қилади, қизил қаламда белгилар қўяди. Кейин мук тушиб, меҳнаткашларнинг хатларидан турли-туман мақола ясайди. Тушликни айтмаса, ташқари чиқиш йўқ, дам олиш йўқ, чақ-чақ йўқ. Тўнканинг ўзи.

Эринмаган бу кимсанинг қорасига тикилиб ўтиравериб сиқилиблар кетаман, хунобим ошади. Шеъримни ёзай десам — илҳом йўқ. Илҳом парилари Тошкентда қолган. Кейин, қора меҳнат учунгина яралган бу зотни ғафлатда қолдириб, чекиш баҳона, қўшни хонага бош суқаман. Қишлоқ хўжалиги бўлими билан маданият бўлими шу хонада. Дунёнинг завқу лаззати ҳам шу ерда. Чорси хонанинг чор буржини эгаллаган улфати чор аллақачон икки юз қатордан материални тайёрлаб «ҳукуматдан қарзини узган», энди ҳангома билан машғул.

Тўрда ўтирган шўх-шалайим Назир ака қорамни кўриб:

— Ке, ке, Сталин бобомнинг невараси, — дейди дарров юзига ташвишли тус бериб. — Нима бўлди сенга? Ранг кўр, ҳол сўр. Уккағар Сталиннинг зулмидан бари. Қалай, ўтирибдими ўзи? Уни дев ҳам урмайди, қирғиндан қолган-да. Бери кел-э, укам-э, тоза тамом бўпсан-а. Сени ўзим даволаб қўймасам... — У ёнидаги темир сандиқдан шиша олади. — Мана шундан жиндаккина отиб юборсанг, одам бўласан-қоласан. Нима, дейсанми? Талмовсирама. Дори бу, дори — қултамитсин. Қулт-қулт ютасан — та-мо-ом, олам гулистон! Қарабсанки, гуллар очилган, булбуллар сайраган, илҳом булоғи жўшиб турибди! Ё, бобонгдан қўрқасанми? Тўғрисини айт, бўлмаса ўзим уриб юбораман. Таги саёзроқ ўзи. Ҳа-а, маладес, ур! Ё ҳаёт, ё мамот! Чаккидан яла, чаккидан. А, шоир дегани мана бундай бўпти-да. Анови Сталин сенга ҳам ўргатяптими: «Шеърни қўй, гўнгни ёз, хашакни ёз», деб? Ёзма! Мени десанг, ёзма шуни, ука! Шу уккағарнинг гапига кириб, бизлар гўнгу хашак бўлиб қолдик, етар. Бўлмаса, мана, Пўлатдан сўра, бир дафтар шеърим бор мениям! Ҳаммаси гулу булбул, ишқу муҳаббатга бағишланган. Лекин энди, кўриб турибсан — гўнг, хашак... Ўзи ёзсин, ўлмайди. Жони қаттиқ унинг. Сталин бобонг бир ўзи бир кунда саккизта газет чиқаради. Юқоридан буйруқ келса — бас!

Назир ака лоф қилаётгани йўқ, ўзим гувоҳман. Тоғдаги чорвачилик хўжалигида амалга оширилаётган партиявий-сиёсий тадбирларни рўзномада ёритиш зарур бўлиб қолди. Ўша куни райқўмда қанақадир мажлис чиқиб, Салим Қарор тоққа боролмади. Эртаси келиб, хўжалик раҳбари билан телефон орқали беш минутгина сўзлашдию машинкахонага кириб, икки соатда икки саҳифа нарса тайёрлаб чиқди. Оғзаки, айтиб туриб! Қойил қолмай илож йўқ. «Бешарчадан беш сабоқ». Қизиқсиниб ўқиб қарадим. Худди бориб ўз кўзи билан кўргандек жонли, батафсил. Далилу мулоҳазалар жой-жойида, хулосалар асосли, шиддатвор. Бирорта ҳам нуқсони йўқ. Гап шунда-да: бирорта ҳам! Бари барчага маълум, тўппа-тўғри, сип-силлиқ гаплар. Лекин — ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермайди. Устозим шу ҳунарнинг пири экан, билсам.

Иш бошлаганимнинг иккинчи ҳафтасимиди, у менга топшириқ берди. Шойи тўқиш фабрикасидаги очиқ партия мажлисидан ихчамгина репортаж ёзиб келишим даркор. Бордим, қатнашдим, ёздим. Бу даққи-юнусларга бир кўрсатиб қўяй деб, бор истеъдодимни ишга солиб ёздим. Мудиримнинг таҳриридан кейин ўқиб кўриб эса дод деб юборай дедим. Соч юлиб ўтириб топган ўхшатишу сифатлашларим, мажозий ибораларим... қани?! «Фалон куни фалон жойда фалон мавзуга бағишланган фалондай мажлис бўлди. Йиғилишда фалончи-фалончилар сўзга чиқиб, фалон-писмадон дедилар. Мажлис аҳли фалондай қарор қабул қилди. Бу — жонажон партия-ҳукуматимизнинг тарихий қарорларига тўлиқ ҳамоҳангдир». Қолган гап шу. Худди бир даста гулни силкиб-силкиб баргини тўкиб ташлагандек. Айниқса, илова қилиб қўйган сўнгги жумласини ўқиб жоним чиққудек бўламан: шугина мажлис аҳлики «ҳамоҳанг қарор» қабул қилган экан, юқорида ўтирган партия-ҳукуматнинг нима кераги бор?! Ҳамонки, қарор ҳамоҳанг бўлмоғи олдиндан маълум экан, шунча одамни овора қилиб мажлис чақиришдан мурод нима?!

Муҳаррирга арз қилиб кирган эдим, Жума ака: «Ничево, партиявий услуб шунақа бўлади, ўрган», дея юзимга сув сепиб чиқариб юборди. Қўлимдан келгани шу бўлдики, кечқурун яширинча босмахонага тушиб, номимни олдириб ташладим. Ахир, буни кўрган биров-ярим: «Ёзганинг-ку Салим Қарорникидан фарқи йўқ экан, Тошкент-

Равшан ФАЙЗ

РУҲИМИЗГА ЯҚИНЛАШАЙЛИК

Қайта қуриш шарофати билан жуда кўп нарсаларга бўлган муносабатимиз тубдан ўзгариб кетди. Биз янги замонга қадам қўйдик. Бу ҳол, албатта, ижтимоий ҳаётимиздаги маълум қарашларни янгилашимиз лозимлигини тақозо этди ва кўпчилигимиз шошилинч равишда замонга мослаша бошладик. Тезда бажарилиши керак бўлган юмушлар — муаммолар кўпайиб кетди. Айни кунларда ҳаётимиз кун тартибида ўз ечимини кутаётган масалалардан бири жумҳурият давлат мадҳияси масаласидир. Тўғри, бу борадаги ишлар жадаллик билан бошлаб юборилган.

Халқимизда, уйнинг гапи кўчага тўғри келмайди, деган нақл бор. Бизнинг жамиятимизда эса бугуннинг гапи эртага тўғри келмай қоляпти. Чунки бу заминдаги сиёсат — замон ўн йил-ўн беш йилда ҳам эмас, бир йил, ҳатто бир кунда-да ўзгариши мумкин. Токи шундай экан, токи шундай беқарор шамолларга ишониб ўзимизни денгизга топшираётган эканмиз, бироз ҳушёрроқ, жиддийроқ бўлайлик. Йўлда асқотадиган энг керакли нарсаларни олиш билан бирга, кўнглимизга яқин, руҳимизга мос, ҳаммабоп бир қўшиқни ёд олайлик. Негаки олдинда пўртаналар. Пўртаналарда эса кўнгилларнинг бузилмоғи, чўкмоғи бор. Ёдимиздаги қўшиқ ана шу чўккан кўнгилларни кўтармоғи, мудом мақсад сари ундаб турмоғи лозим.

Жумҳурият давлат мадҳияси танловининг дастлабки натижаларидан — матбуотда эълон қилинган матнлардан қониқмадим.

Мазкур матнлар моҳиятига кўра ҳам мадҳия бўлолмайди. Биз мадҳияга қўшиб, у ҳақдаги мавжуд тушунчаларимизни ҳам ўзгартирмоғимиз керак. Шу вақтгача тузумимиз моҳиятидан келиб чиқиб, «Нима бизга Америка?» мазмунидаги ўта баландпарвоз гаплардан, мақтанишлардан (тўғриси, ўзимизни ўзимиз ерга уришдан) иборат гапларни айтдик ва тингладик. Аслида мадҳия муножот бўлмоғи зарур. Одатда одамлар янги тонгга етганлари учун, ё катта ишлар арафасида, ё йўлга чиқиш олдидан гоҳ ошкора, гоҳ хаёлан муножот қиладилар. Кимдир худога сиғинса, кимдир ўз эътиқодига юкунади, хуллас, ҳар ким ҳар нарсага сажда қилади. Кимдандир ёки нимадандир мадад кутади. Бу ҳол ёлғиз одамнинг ўзи ҳали ҳеч ким эмаслигини яна бир бор ёдга солади. Ҳа, ҳар қандай ҳур фикрли одам ҳам маълум маънода нимагадир тобе, қарам. У ҳеч қурса ўз орзусига, хоҳишига қулдир. Демак, одам орзуга етишиш учун унинг қошида юкунмоғи, маълум маънода покланмоғи лозим. Ҳар қандай орзую армон, ният эса инсоннинг ўзидан кўра юксакроқда бўлади.

Ислом дини давлат дини деб қабул қилинган кўпгина шарқ мамлакатларида эрталаб мадҳия эмас, азон янграйди. Азон — банданинг янги кунга етгани учун Аллоҳга қилаётган шукронаси, ибодати — покланишидир. Модомики, биз мадҳияни танлаган эканмиз, у ҳам аввало инсоннинг покланмоғига хизмат қилмоғи зарур. «Элбек» ва «Қўнғиртовлиқ» матнлари эса яна фахру мадҳдангина иборат бўлиб қолган. Буни уларнинг эски мусиқага мослаб ёзилганидан ҳам билса бўлади.

Менга қолса, мадҳия матнини янги ёзмасдан, мавжуд, шу пайтгача ёзилган, замонларнинг шиддатли шамолларига туриб бера олган, умрзоқ шеърлардан саралаб олинмоғи мақсадга мувофиқ. Адабий суҳбатлардан бирида шу ҳақда гап кетди. Бир дўстимиз, «Усмон Носир Ўзбекистоннинг мадҳияси Фурқатнинг «Сайдинг қўя бер сайёд», шеъри бўлиши керак», деган экан», деб гапириб ўтди. Бу гапга унчалик эътибор бермадим. Мадҳия масаласи кўтарилгач, беихтиёр ўша суҳбатни ёдга олдим. Аммо бу гапларни айтган дўстимизнинг кимлигини эслай олмадим. Аслида ҳам гап бунда эмас. Ҳақиқатан ҳам, Фурқатнинг «Сайдинг қўя бер сайёд...» сатри билан бошланадиган шеърини бир ўйлаб кўрсак бўлади, чоғи. Эҳтимол, шеър озроқ қисқартирилар, ишқилиб руҳига зиён етказилмаса бўлди. Мабодо қайтадан юлдузни урган чоғимизда ҳам Фурқат янглиғ «бечора экан мендек», деб жиндай камтарлик қилсак, маълум маънода ота-боболаримиз руҳига яқинлашамиз. Зеро, улар мақтанишни, баландпарвоз гапларни билмаганлари учун ҳам юлдузларни кашф этиб, мудом дунё нигоҳини ўзларига қаратиб яшаганлар.

ҚИЗАРИБ ЎТИРМАСИН

Яқинда турмуш ўртоғимни аёллар тиббий маслаҳатига олиб бордим. У врач хонасига кириб кетди. Мен ташқарида кутиб турдим. Орадан 10-15 дақиқа ўтиб асабийлашиб қайтиб чиқди. 40 ёшлардаги эркак киши маслаҳатчи бўлиб ишлар экан. Мен ҳам ноқулай аҳволга тушиб, ўзимни ғururим топталгандек ҳис қилдим. Ахир бу ерга аёллар, ёш келинчаклар, бўй етган қизлар келади-ку! Наҳотки, аёл гинеколог эркакка қараганда яхшироқ йўл-йўриқ кўрсатолмаса?..

Менинг у кишига нисбатан ҳеч қандай ғаразим йўқ. Балки у моҳир шифокордир. Аммо бу хона унинг ўрни эмас. Жумҳурият Соғлиқни сақлаш вазирлиги аёллар тиббий маслаҳати бўлимларида билимдон аёл гинекологлар ишлашини таъминлаши лозим, деб биламан. Қолаверса, ўқишга ҳам фақатгина хотин-қизларни қабул қилиш даркор, деб ўйлайман.

А. АШУРОВ
Яккабоғ райони

Ёдгор ОБИД:

УЮШМАМИЗ ҚАНДАЙ БЎЛИШИ КЕРАК?

— Жумҳурият ёзувчиларининг навбатдаги қурултойи яқинлашиб қолди. Мен ўзимни ижодкорлар билан бир қаторга қўйишга ҳаддим сиғмаса ҳам, касбим адабий хизматчи, қолаверса, адабий жараёндан озми-кўпми хабардор бўлганим учун фикр айтишни лозим кўрдим.

1. Бу қурултой, назаримда, аввалги анъанавий қурултойлардан кескин фарқ қилади. Кейинги пайтларда пайдо бўлган икки муҳит — икки оқим, «янгиланган»лик ниқобини кийган консерватив кучлар (ҳозирча уларнинг мавқеи баландроқ) билан илғор фикрли демократик кучлар тўқнашуви сезиларли бўлиши керак. Етмиш йилдан ортиқроқ давр давомида шаклланиб улгурган, суяги қотган, ўз тузумига (пардалироқ ҳолатда бўлса ҳам) жон-жаҳди билан хизмат қиладиган кучлар билан ҳали шаклланиб улгурмаган, бирлашмаган, кучга киролмаган янги оқим курашлари натижасини олдиндан айтиш мумкинми? Натижа қандай бўлишидан қатъий назар, адабиётимизда альтернатив кучлар пайдо бўлишининг ўзи катта аҳамиятга эга.

Ёзувчилар уюшмаси жумҳуриятимизнинг муҳим фикр марказига айланиб қолди. Эҳтимол, Иттифоқнинг Оврупо қисмидаги жумҳуриятлар учун бундай уюшманинг кераги йўқдир. У ёқларда ҳозирги кунда уюшмани тарқатиб юбориш керак деб даъво қилаётганлар оз эмас. Балки бунга асос ҳам бордир. Жумҳуриятимиз аҳволини улардаги ҳолат билан солиштириб бўлмайди. Нисбатан олганда бизнинг аҳволимиз уларга нисбатан кўп баробар оғирроқ, ҳали ҳал қилишимиз керак бўлган муаммолар эса ундан ҳам ортиқроқ. Тўғрироғи — биз ҳали йўл бошидамиз. Умримиз, балки, эзгу-ниятларимизни амалга ошириш у ёқда турсин, нишона кўриш учун ҳам етмас. Буёғи — биздан кейингиларнинг, келажакнинг иши. Бугунги бизнинг вазифамиз — эзгу ният, мақсад, фикр уруғларини сочиш. Жумҳуриятимиз Ёзувчилари уюшмаси эса юқорида таъкидлаганимдек — фикр марказига айланиб қолди. Шу сабабли ҳам уюшмани асраб қолиш, эътиборини кучайтириш — муборак, жафокаш Туркистонимиз учун муҳим аҳамиятга эга. Мустақилликнинг эса ўзига хос ташвишлари бўлади. Янги оилани тузиш, тиклашнинг ўзи бўлмайди, албатта. Навбатдаги қурултойда шу нуқтани эътибордан қочирмаслик зарур. Мустақил (келажакда) жумҳуриятнинг мустақил ижодий маркази бўлиши табиий ҳол, мабодо айрим қарама-қарши, эркин фикрловчилар уюшмасидан чўчийдиган кучлар уни тарқатиб юборишга уринган, боринги, эришган ҳолда ҳам, олдинроқми-кейинроқми ҳамфикр ижодкорлар уюшмаси ўз-ўзидан пайдо бўлаверади. Бу — табиат қонуни. Айтмоқчиманки, уюшмани тарқатиб юборишга ёки уни ўз қолипига солишга уринишлар беҳуда. Навбатдаги қурултой етмиш йиллик аччиқ тажрибани ва ҳозирги ҳолатни эътиборга олган ҳолда уюшмани сиёсатдан ташқари, эркин ижодкорлар уюшмаси деб эълон қилиши керак. Эркин ижодкорлар уюшмаси бошқа жумҳуриятлар уюшмалари билан, қолаверса, бутун дунё адабий уюшмалари билан алоқани кенгайтиради, мустаҳкамлайди, ижодий ҳамкорлик қилади. Ёзувчиларнинг чет элларга чиқиш йўллари чеклаб ёки қандайдир партиялар томонидан белгилаб қўйилмайди. Ижодкор зиёлилар ҳозиргидек, қафасдаги қуш ҳолатида бўлмаслиги керак. Ижодкорнинг партия, идоралар олдида ҳисоб беришидек «ғалати» ҳолни бизнинг юртимиздан бошқа бирон жойдан топиб бўлмаса керак.

Ҳозирги кунда иқтисодий жиҳатдан энг аҳволи оғир одамлар — жумҳуриятимиз ёш шоир ва ёзувчилари. Уларни қўл силтаб кетишдан фақат адабиётга бўлган севгилари, эътиқодлари ҳамда фидойиликлари тутиб туради. Айрим раҳбарларга ялтоқлик қилганлар, маъқул бўлганларгина ижодий имкониятларга эга бўлиб келдилар, китоблар чиқаришга, машина, уйлар олишга эришдилар. Бу ҳолга энди чек қўйиш, иймон билан инсофни тиклаш орқалигина уюшма эътиборини кўтариш мумкин. Ёшларни уюшмага жалб қилишдан ҳам чўчимаслик керак. Ҳозир уюшмада юздан ортиқ ҳужжатлар қаланиб ётибди. «Москва қандай қараркин» дея андиша қилиб ўтирмай, уларга уюшма эшигини очиб қўйиш, ҳам иқтисодий, ҳам руҳий мададни аямаслик керак.

Ҳозирги сиёсий муҳит ўзгаришларини эътиборга олиб, Туркистон ижодий уюшмалари бирлашмаси тузиш ҳақида гап очишнинг айни вақти келди, деб ўйлайман. Балки ҳозирча ғалат туюлар, лекин эртами-кечми, шу тўхтамга келамиз. Уюшма аъзолари «СССР Ёзувчилари уюшмаси аъзоси» эмас, «Туркистон (беш жумҳурият) ёзувчилари уюшмаси бирлашмаси аъзоси» гувоҳномаси оладиган вақт келади, деб ишонаман. Сиёсатдан ташқари, эркин уюшма ўзида илғор фикрли, фаол, ҳар томонлама эркин ижодкорларни бирлаштиради, қурултой қабул қилган низом асосида иш олиб боради. Ўз адабиёт жамғармаси, тарғибот бўлими, нашрлари бўлади ва нашрлардан тушган маблағларни уюшма ўз эҳтиёжларига ишлатади, ижодкорларга ёрдам уюштиради. Мустақил иш олиб бориш имкониятига эришиш учун — раёсат бўлган маъқул. Уч ўринбосар — биттаси, ижодий ишлар бўйича, иккинчиси, ташкилий ишлар бўйича, учинчиси, бошқа жумҳуриятлар, хорижий мамлакатлар билан адабий алоқалар ўрнатиш бўйича иш олиб боришлари мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблайман.

«САВОБМИ ЁКИ ЧАЙҚОВ?»

Ҳурматли редакция! Мен «Шарқ юлдузи» журналининг бош муҳаррири, Қуръоннинг ўзбекча нашри бўйича таҳрир ҳайъатининг аъзоси Ўткир Ҳошимовнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» ҳафталигининг 1990 йил 21 декабрь сонида эълон қилинган «Савобми ёки чайқов?» мақоласини ўқиб, анча кун ўзимга кела олмадим. Қаттиқ таъсир қилди... Муаллиф ҳақ гапларни айтибди.

Ҳа, савоб ишнинг оқибати, ҳурматли адибимиз айтганидай, чайқов бўлганга ўхшаб қолипти... Ҳақиқатан ҳам, «Прогресс» ассоциациясида Қуръони каримнинг 8 саҳифаси арабча ва ҳозирги имлодаги ўзбекча таржимаси билан чоп этилди. Ушбу хайрли ишда бизнинг улушимиз қуйидагича бўлган эди:

Ассоциация масъулларидан бири мени ҳузурига чорлаб, Қуръони каримни мазкур тарзда тайёрлаш режалари борлигини айтди, бу ишда ёрдам беришимни сўради. Қуръон сураларини қўлёзма усулида кўчириб беришимни илтимос қилишганда, мен уларга бу юмушнинг ниҳоятда мураккаб ва нозик эканини, бирор ҳарф ёки зеру забар хато бўлиб қолишига мутлақо йўл қўйиш мумкин эмаслигини уқтириб, Қуръони каримнинг 2 хил нусхасини кўрсатдим. Ношир оқ қоғозга босилган Қоҳира Қуръонини танлади ва дастлаб икки сурани суратга олишди. Мен ҳар саҳифада нечта оят мавжуд эканини кўрсатиб бердим. Бундан ташқари, биринчи саҳифадаги арабча «Ушбу китоб маънолари сир тутилган Қуръони каримдир. Уни таҳоратсиз ушламангиз. Оламлар хожаси томонидан нозил этилгандир» мазмунли оятларни она тилимизга таржима қилиб бердим.

Қуръоннинг ўзбекча таржимаси борасида «Шарқ юлдузи» ойномасидан фойдаланиш ниятларини билиб, таржимондан рухсат олиш лозимлигини айтдим. Улар ҳеч ким рухсат бермайди, биз тайёрлаётган иш бутунлай бошқача нашр бўлади, деб жавоб беришди.

Орадан бир ойча ўтгач, бир газета саҳифасича келадиган ва тахланган тайёр нашрни кўрсатишди. Уни кўриб чиқиб йўл қўйилган қуйидаги хатоларга кўзим тушди:

1. «Бақара» сураси бошиданоқ, арабча матнда қуйидаги икки ҳарф босилмай, ўчиб қолган: «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим» оятидаги сўнгги «мим» ва ундан кейинги сатрдаги «фийҳи» сўзидаги «ҳоеҳаввaз» ҳарфлари;

2. Манбанинг кўрсатилмагани ва таржимон Алоуддин Мансурнинг исми-шарифи ёзилмаганлиги;

3. Каминанинг «муҳаррир» бўлиб қолганим...

Учала хатони сира ҳам кечириб бўлмаслигини, уларни дарҳол ислоҳ қилиш зарурлигини уқтиришга ҳаракат қилдим. Аммо ношир

Акс садо

мазкур нуқсонларни беларволик билан қабул қилди. Биринчи хатони тузатиш имкони йўқ. Чунки нашр 20 минг нусхада ўраб, боғлаб қўйилди, боғламларни очиб, хатони тўғрилаб чиқишга кўп вақт керак бўлади, деди. Иккинчиси хато эмас, таржиманинг изоҳларини тушириб қолдирдик. Бу бутунлай бошқача нашр, деган жавоб олдик.

Учинчиси ҳам хато эмас. Биз буни (яъни Қуръонни) тушунмаймиз, бирор ҳарфини ҳам билмаймиз, сиз билганингиз туфайли «таҳрирингиз остида» деб ёзиб қўйдик. Сиз эса хурсанд бўлиш ўрнига норози бўлаяпсиз, деб эътироз билдирди...

Ғишт қолипдан кўчган экан... Ҳар қанча хато ва камчиликка йўл қўйилганидан қатъи назар, тайёрланган Қуръони каримнинг ушбу нашри савобли ва хайрли эди. Айниқса, Андижондай шаҳарда... Очиғи, бу нашрни зўр мамнуният билан қабул қилдилар. Кўп мухлислар илиқ сўзлар айтиб, давомини интизорлик билан кутмоқдалар.

Лекин биз Алоуддин Мансур билан яхши таниш бўлганимиз туфайли хижолат чекардим. Ҳечдан кўра кеч деганларидай, нашр масъулларидан Маҳмуджон билан бирга биродаримиз Алоуддин Мансур ҳузурларига бориб, бўлган воқеани баён этдик. Маълум бўлишича, у киши мазкур нашр ҳақида эшитиб, ҳайрон бўлиб юрган эканлар...

Ва, ниҳоят, ҳафталикда «Савобми ёки чайқовми?» мақоласи босилди. Мақолани «Прогресс»га олиб бордим ва дарҳол жавоб ёзиш кераклигини ҳамда савдо дўконларидан нашрнинг сотилмай қолган нусхаларини қайтариб олишни маслаҳат бердим. Аммоноширлар мақолага ва менинг маслаҳатларимга бепарволик билан қарадилар.

Айни пайтда мен Сизнинг танқидий мулоҳазаларингиз томонида турибман. Элга фойда бўлсин деб, «айиқ хизмати»ни ўтаган киши сифатида ноқулай аҳволга тушиб қолдим. Айбнинг бир қисмини ўз зиммамга олишга бурчлиман.

Сизга камоли эҳтиром билан Шокиржон Шодмон Хожа ўғли РУСТАМХЎЖАЕВ

Толиққан дунёни ҳайратга ўраб,
Энг гўзал сўзини айтади ўғлон.
Хаёл оғушида ёниб, парпираб
Мозийнинг бағридан қайтади ўғлон.
Кўзин қароғида минг битта савол,
Ёруғ умидлари шеърида иншо.
Ким у? Жажжи Бобур тимсолимикан,
Ҳазрат Навоийнинг орзусими ё?

ЎГАЙ СОҲА ЭМАС-КУ!

Ҳозир Иттифоқда энг кам маош оладиган тоифа — бу маданият ходимларидир. Бу ҳол кеча ёки бугун келиб чиққани йўқ. Ўн йиллардан бери аҳвол шундай. Ҳатто, КПСС XXVII съезди директиваларида ҳам маданият ходимларининг маошини кўтариш масаласи ёзиб қўйилган эди. Мана, XXVIII съезд ҳам бўлиб ўтди. 1990 йил ҳам якунланди. Лекин ваъдалар йилдан-йилга, қоғоздан-қоғозга ўтиб келяпти. Агар Иттифоқ Вазирлар кенгаши расмий доираларининг гапи рост бўлса, 1991 йил 1 январдан бошлаб маданият ходимлари маошини 35—40 фоиз ошириш белгиланган эди. Афсуски ҳамон бу ишдан дарак йўқ.

Тармоқдаги аҳволнинг оғир ва мураккаблигини ҳисобга олиб, клуб ва кутубхона ходимлари маошига 10—20 сўмдан қўшимча бериш тўғрисида жумҳурият Вазирлар кенгаши қарор қабул қилди. Иттифоқ раҳбарлари маданият ходимлари дардига қулоқ солиш ўрнига сукут сақлашни афзал кўрган бир пайтда жумҳуриятимизда бу қарорнинг қабул қилиниши яхши бўлди. Зеро, 80—120 сўм билан борингки, маош оширилган тақдирда 140—160 сўм билан ҳам тирикчилик қилиш қийин. Ахир ходимларимизнинг ҳар бирини 4—5 нафардан фарзанди бор. Бир вақтлар қишлоқ жойларида иш олиб борган клуб ва кутубхона ходимлари маошига колхоз ва совхозлар жамоа фондлари ҳисобидан 30 фоизгача қўшиб бериш тўғрисида партия ва ҳукуматнинг қарори қабул қилинган эди. Бу қарор кўпгина раҳбарларнинг лоқайдлиги сабабли ҳозиргача етарли даражада бажарилмаган бўлса, эндиликда хўжалик ҳисоби, иқтисодий мустақиллик бу хайрли ишнинг амалга ошишига йўл қўймайди.

Клуб ва кутубхоналаримизнинг жиҳозланиш даражаси ҳам 15—20 йил орқада. Оддий стол-стуллар, шкафлар, чолғу асбоблари етишмайди. Замонавий видео, телеаппаратуралар ҳақида гапирмасак ҳам бўлади. Маданият вазирлигининг Тошкентдаги базаси нақд имкониятлар доирасида иш олиб бормаяпти. Бир неча йиллардан бери Фарғона водийсида базанинг филиалини очиш тўғрисидаги таклифларимиз эътиборсиз қолиб кетяпти. Ваҳоланки, водийда нечта район бўлса, ҳаммаси Тошкентдаги базага бўзчининг мокисидек қатнаб овораи сарсон бўлмоқда. Бунинг устига керакли нарсалар қолиб, кераксиз матоҳларни қалаштириб бериш одат тусига кирган. Шу

куюнчак газетхонлардан хатлар

базанинг филиали водийда ташкил қилинса ёки вилоятлардаги давлат таъминоти базалари бизларни ҳам таъминлаш мажбуриятларини ўз зиммаларига олса, маданият муассасаларини жиҳозлашдаги қолоқликни тезроқ бартараф этиш мумкин бўларди. Маданият ходимлари ўзларининг касб байрамларига ҳам эга эмас. Бунинг устига «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими» фахрий унвони билан санъат намояндалари, жуда кўп бошқа тармоқ вакиллари тақдирланишади-ю, лекин том маънодаги маданият ходимларига эътибор йўқ. Нега шундай? Бундай унвонларни бериш низомларини қайта ислоҳ қилиш вақти келмадимикан?

Маданият ходимларини қанчалик ҳурмат қилсак, уларнинг кўпқиррали фаолияти учун қанчалик катта имкониятлар яратиб берсак, халқ, жамият шунчалик катта фойда кўради. Шунинг учун ҳам жумҳуриятимизда бу борада тегишли қонун ва дастурлар ишлаб чиқилиши ниҳоятда зарурдир.

Шокиржон АБЛАЗИЗОВ,
Балиқчи тумани маданият бўлимининг мудири

да пашша қўриб нима қиласан?» демайдими?!

Аста-секин юксак шеъриятy бадиий воситалар хаёлимдан кўтарилиб, бор муҳитга мослаша бошладим. Инсоф билан айтиш керак: яхшими, ёмонми, устозимдан ул-булни ҳам ўргандим.

Ана шундай сабоқлардан бирини эсласам, ҳамон ўзимни кулгидан тиёлмайман. Салим Қарор қаёққадир кетганида бир мақола тайёрлаб, босмага топширдим. Эртаси уни рўзномада ўқиб, ваҳимага тушиб қолди денг устозим!

— Сиёсий хато, сиёсий хато! — дерди у бошини чангаллаб. — Қапамиз куйди, жиянжон! Энди нима қилдик? Келиб-келиб Жума Турдиевич бетобликларида... «Партия қарорлари» дебсиз. Қайси партия: социал-демократлар партиясими, эсерлар партиясими ё кадетлар?! «Жонажон Коммунистик партиямиз» деб ёзишимиз керак, билдингиз! Буни райкўм ўқиса-а, икковимиз ҳам, Жума Турдиевич ҳам!..

Тушлик чоғи бу нохушликни Назир акага билдирган эдим, у кулиб юборди:

— Чепуха! Бор- э, энағар, демайсанми! Бу деворий газетангни ким ўқирди? Ўқиса ҳам — чепуха!

ХАЙРИЯТ, РАЙКЎМ БИЗНИ чақирмади. Ё, у ердагилар ҳам Жума Турдиевичга ўхшаб ўша кунлар бетобмикан...

Салим Қарор билан корректура ўқишганимиз бундан ҳам қизиқ. Корректор қизимизнинг тўйи бўлиб, бир оқшом рўзномага навбатчилик қилган мудиримга кўмаклашгани қолдим. Мен қўлёзмани кузатиб бораман, у киши босмахонадан келган нусхасини овоз чиқариб ўқийди. Солиштирамиз. Устоз ҳижжалаб-ҳижжалаб ўқияпти-ю, мен кулиб юбормаслик учун сонимни чимчилаб ўтирибман.

— «Жо-на-жон Ком-му-нис-тик... бош ҳарф билан, иккита «м»... пар-ти-ямиз-нинг та-ри-хий... ий... қа-рор-ла-ри-дан руҳ-ла-ниб, вергул... азамат парранда боқарлар юксак зафар қучдилар... «Қучдилар»ми? Ҳа-а, ана шундай. Сергак бўлинг-а, жиянжон...

Салим Қарор йиғин-пиғинга кетганида мен деразa олдида узоқ-узоқ туриб, кўчадан ўтаётган қиз-жувонларни томоша қиламан. Туриб-туриб хўрлигим келади, ундан-да диққинафас бир одам билан, диққинафас бир муҳитда, ҳеч кимга кераксиз, сийқаси чиқиб кетган гапларни чайнаб, талантимни хор қилиб, «далага нури чиқарилди», «кўприк қурилди», «бригада планини бажарди» деб ўтиргунча, практикага Тошкентнинг ўзида қолиб, хушҳаво чаманлар аро Мадинамни қўлтиқлаб, унга шеъру ғазал ўқиб юрмайманми! Аҳмоқ, нодон! Ҳаётни ўрганармиш, ҳаётга яқин бўлмоқчи эмиш! Мана, ҳаёт!.. Жўралар қачон келаркин-а, деразанинг тагида машинасини бип-биплатиб? Бугун чўмилгани шаршарага бормоқчи эдик... Кетаман-ку, куз келсин, кетаман! Гўнгу хашагинг ўзингга сийлов, қарор-парорларинг билан қўшмозор бўлгур Салим Қарор!

...Туман марказидан ўтиб олмазорга қайрилаётганимизда отам гапириб қолдилар:

—«Шогирдимиз бизни боплаб бир қўлга туширган-да», деб юрарди раҳматли. Нималигини айтмасди.

Ўша воқеани ғира-шира хотирлаб, сўрайман:

— Ота, энасини жанозасиз кўмдирган у, дедингиз боя. Шу одам намоз-памоз ўқирмиди ўзи?

— Ўқиган бўлса ўқигандир, биров кўрган эмас. Дафн-маъракаларга қатнашарди-ю, жаноза пайти четга чиқиб турарди. Нима бўлган эди ўшанда?

— Э, эсда йўқ...

Эсда бор. Салим Қарор кечки навбатчиликка қолганида қарашиб юрган кунларим эди. Босмахона охирги саҳифани тайёрлаб бергунича бирпас ҳовлини айланай деб чиқиб, қайтиб келсам — эшик берк. Қаттиқроқ силтаб итарган эдим, занжири омонат эканми, шарақлаб очилиб кетди. Қарасам... биров ерга мук тушиб ётибди. Устозим, Салим Қарор! Шарпани сезиб, у апил-тапил ердан ниманидир йиғиштириб олиб, столи тагига уриб юборди. Жойнамозми? Кейин белини ушлаганча инқиллаб ўрнидан турди-да, ҳадаҳа стол устида ётган алланимани кафти билан босди ва сатҳ бўйлаб суриб бориб, билинтирмайгина чўнтагига солиб қўйди. Қизил нарса, ҳужжатга ўхшайди...

— Келинг-келинг, жиянжон, саҳифа ҳали тайёр бўлмабди, — деди Салим Қарор гуноҳкорона оҳангда ва нолиш билан илова қилди: — Қурғур бел оғрийди. Шунга бирпас ёнбошлаб олай деб...

Гапни олиб қочишини! Намоз ўқир экансан, очиқ ўқийвермайсанми, менга нима? Бундан чиқди, кундузлари мени нарига хонага чиқариб юбориб... Узоқ-узоқ қолиб кетсам ҳам индамаслигининг сабаби бу ёқда экан-да, ҳаҳ, муғамбир! Лекин, анови нимарса эди? Нега тура солиб шунга ёпишди?..

Ўша оқшом Салим Қарорни таниб бўлмай қолди. Алланечук жонсарак, ялтоқи, одатдагидан сергап. Ўзи чой дамлаб, менга манзират қилган. Саҳифаларга тўлиқ имзо чекиб бўлинди ҳамки, уйга кетишга шошилмайди. Зарофатдан йироқ кўринган тўнкамижоз кимса, мендан шеър тинглаб чарчамайди. Ўтган-кетган ҳангамалардан сўз очади. «Отангиздан сўранг-да». Кетаётганимизда, бобом тенги одам, устозим, бир қадам уйимизга кажавали мотоциклида элтиб қўймоқни таклиф қилди... Таажжуб!

Салим Қарор эртаси ишга келмади. «Бетобман», дебди сим қоқиб. Икки кундан кейин отпуска сўраб ўғли орқали ариза юборди.

Бебош қолганимни кўриб, муҳаррир мени интиқ бўлиб юрганим — маданият бўлимига ўтказди. Шўх-шан улфатлар даврасида юриб, куз келиб қолганини сезмабман. Севимли Тошкентимга жўнадим.

Салим Қарорни бошқа кўрмадим. Кейинги йили келганимда редакцияга кириб суриштирсам, «Шу уккағарни сен бир бало қилиб кетдинг-ов, шоир, — деди кулиб Назир ака. — Ўша бўйи қайтиб ишга чиқмади. Кўз қурғур хат ишига ярамай қолди, деб бошқа соҳага ўтиб кетди. Боғдорчилик бригадасига қоровул деб эшитаман. Кўчакўйда кўринмайдиям». Бу жумбоқдан бошим қотди.

Унутилмас устозим ҳақида билганим мана шулар. Кейин-кейин у хотирамдан ҳам кўтарилиб кетай деган экан, бугун келиб...

Боғкўчалар бўйлаб бир оз айлангач, деворлари нураган, хароброқ ҳовлига етиб машинадан тушдик. Ота-бола сипо тортиб, қийшайиб қолган қадимий дарвоза орқали «келинг-келинг»сиз, тўппа-тўғри ҳовлига кириб бордик. Этакдаги эгри ўсган олма тагида одам кўриниб, ўша ёққа юрдик.

Заранг ерга тўшалган шолчада икки-уч киши «манқа» гурунг қилиб ўтирибди. Бориб биз ҳам чўккаладик. Тўрда, юзлари қат-қат ажин, қабариқ кўзойнак таққан кўҳна бир мўйсафид чилчўп оёқларини бетакаллуфона чалчайтирганча ёстиққа ёнбошлаб мудраб ётибди. Берироқда ундан тетикроқ яна бир қария, тўхтаб-тўхтаб шеригига гап беради. Пойгакда дўппи-белбоғли кайвонисифат бир йигит. Гап-сўзларидан — марҳумнинг жияни. Ўғли негадир кўринмайди.

Бош ирғаб салом-алик. Дуои фотиҳа. Кейин бафуржа ҳол сўрашувга ўтилди.

Фурсатдан фойдаланиб мен ҳовли-тузга кўз югуртирдим. Дўппидеккина, тор. Маҳаллий шароитга сира тўғри келмайди, бамисоли шаҳар ҳовли. Вақти-замонида бирмунча ободроқ бўлган уй-жой ҳам энди хароб, файзи кетган. Ҳаммаёқ патарот, олмаларни қурт кемириб ётибди, кузаки меваларини ғубор босган, қаҳрабо тусда.

Кайвони жиян мендан қачон келганиму неча кунга келганимни сўради.

— Уканинг шу одатлари маъқул-да, — деди сўнг отамга юзланиб. — Кела солиб дарров эл-улуснинг мавлид-маъракасини кўзлайдилар. Ўзим кўрганман-да, бир-иккида. Соғ бўлсинлар. Раҳмат. Савоб. — Кейин, бир зум тин олгач, марҳумнинг эгаси сифатида, бу ерда ўтирганлар неча бор эшитган, яна эшитажак, ўзи ҳам неча бор такрорлаган, тағин такрорлаяжак ўлим тафсилотини, таомил бўйича, энди бизга сўзлай бошлади: — Билмадим, биппа-бинойи юрган эдилар. Ўша куни денг, бир-икки жойга таъзияга ҳам борибдилар, қайтишда бозор-ўчар қилиб кептилар рўзғорга. Балодай. Ҳеч кимнинг хаёлига келмаган. Сўнгра денг — бу энди пешин намозидан кейинги гап — Самиевнинг олдига жўнабдилар, директорнинг. Шундан шу ёққа. Пиёда. Оёқларида бодлари бор эди, кекса одам. Самиев бир вақтлар қўлларида тракторчилик қилган экан, шуни орқа қилганлар чоғи-да. Мана, ўзларинг кўриб турибсизлар: ҳовли каталакдай, боз устига, яримчаси йўлга тушмоқчи. Гап ўзимизники-ю, қайнана-келиннинг ҳам собиқаси келишмайроқ қолган. Шунга, уларига бир парча ер сўрамоқчи бўлганлар-да, янгамизнинг айтишича. Самиев нима дептидeнг: «НКВДда ишлаганингизда отамни қаматгансиз, сизга ер йўқ». Нокаснинг гапини қаранг! Шунча замон ўтиб, эски аламинг энди, совхозга директор бўлганингда эсингга тушдими, номард! Қаматган бўлса, отанг бирон айб қилгандирки, қаматганда. Қолаверса, амакимиз милисада озроқ ишлаганларидан хабарим бор эди-ю, — эски шапкаларини хўв йиллари, болалик-да, биз кийиб юргич эдик, — лекин НКВД — пнквдсини эшитганимиз йўқ.

МУДРАБ ЁТГАН КЎҲНА ЧОЛ дафъатан жонланиб, луқма солди:

— Э, ў вақтлар ўнинг бари бир эди.

— Бирмиди, бир эмасмиди, отасини тус амаким қаматганини ким исботлайди, бобо, қани?! — деди тарафгир жиян чолга «ҳужум» қилиб. — Самиевингиз у вақтлар энасининг қорнидаям бўлмагандир. Ҳай, майли, нимаям дердик энди! — Сўнг бизга ўгирилиб, узр сўрагандек, гапини айбдорона оҳангда давом эттирди: — Амакимизни биласизлар: сал ҳалигидай, қизилроқ эдилар. Боз устига денг, кейинги вақтда бу ердаги ғурбатлардан сиқилиброқ юрган эканларми, оташин бўлиб, анови гапларини айтибдилар: «Ўн тўрт ёшимдан марксистман». «Бор, ўша Марксингга бор, Марксинг ер берсин!» дебди-я энағар Самиев. Бўлган гап шу. Қайтиб кептилар, янгамизга пича ҳасрат қилган бўлиб, анови супага ёнбошлабдилару жонлари чиқибди...

Худди шуни кутиб тургандек, алҳол қизиқ иш бўлди. Ғир-ғир эсаётган беозор шабада тўзонга ўхшаб бир гуврандию ғириллаб учиб келган қандайдир дўппи тепамиздаги олма шохига илиниб қолди. Шамол тағин бир ғайрат кўрсатган эди, шохдан узилиб, пастак девор оша қўшни ҳовли томон парвоз қилди.

Ирғиб туриб девор сари талпинган жиянни берироқда ўтирган қария тўхтатди:

— Ҳаҳ, қўйинг энди, Мардонбой, ҳализамон болаларингиз кўтариб чиқади. — Кейин мийиғида кулимсираган бўлиб деди: — Раҳматлининг бошида дўппи кўрганимиз йўқ эди ўзи.

Жиян қайтиб жойига чўккаларкан, хижолатомуз илжайди:

— Янгигина эди. Ҳали кийилмаган. Амаким шапка киярдилар. Расмига деб осиб қўйган эдик-да.

Шундагина айвондаги дорга ташлаб қўйилган кийим-кечакка диққат қилдим. Марҳумнинг уст-боши. Ўша, кўзга таниш мошранг либослар. Ўша блокнот, ўша авторучкалар.

Чеккароқда, устун қозиғида шумшайибгина бир дона оқ яктак осилиб турибди. Чамаси, дўппи шунинг тепасида бўлган. Омонатроқ илинган эканми қозиққа...

Ҳарчанд уринмайин, раҳматлини бу яктак, бу дўппида тасаввур қилолмадим. У кўпроқ анови либосларга лойиқ эди. Галифе бобо...

Қайтяпмиз.

— Энди Боғбологa, — дедилар отам машинани марказга етмай юқорига буриб, — Халиловникига. Яқинда укаси мотоциклдан учиб ўлди. Аломат йигит эди, қўли гул. Халиловнинг уйини биларсан, хў-ў теракзорнинг орқасида. Асом зўрга ҳамсоя-да.

— Қайси Асомни айтяпсиз? — деб сўрадим паришонҳол. — Асом деган синфдошим бўларди...

— Кўнглингга олмагин-у, улим, Асом зўрники унутган бўлсанг, анча бегоналашиб қолибсан.

Кўнглимга олмадим. Тўғри-да, балки ўша мен айтган Асомдир. У ҳам болалигида ўлгудек зўму зўравон эди.

Йўлда гап айланиб, тағин Салим Қарорга кўчди.

— Боя шу одамни эътиқодли эди, деб таърифладик, ота. Менимча, у бор-йўғи оддийгина қўрқоқ бўлган, холос.

— Гапингда жон бор, улим, — дедилар отам. — Сталин замонида юрак олдириб қўйгани рост. Уни Термиз турмасида бир ҳафта кигизга ўраб жабрлаганлар. «Кигиз жазоси» деган шундай бир қийноқ усули бўлар экан. Ўз оғзидан эшитганман. Колхоз даврида бир кеча хирмонжойда ётиб қолиб, мастлик билан йиғлаб ҳасрат қилган эди. Биласанми, уни нимада айблаганлар? «Сталин»га «бетайин»ни қофия қилгани учун. Салим Қарор шоир эди-да, ў-ў, қандай шоир! Ғазал ёзарди, кейин шуни ўзи қўшиққа солиб айтарди. Эшитганмиз-да. Биз унда бола эдик.

Салим Қарорнинг «Биз ҳам ёшликда ёзар эдик. Кейин, қофиясини тўғри келтиролмай...» деган армонли сўзларини хотирладим. Гап бу ёқда экан-да.

— Эҳтимол, ўшанда, кигизга солиб қийнаганларида, чидаёлмай айғоқчиликни зиммасига олгандир?

— Бўлса бордир, улим. Неки сир-асрори бўлса, ўзи билан олиб кетди энди. Э-э, улим, замонаси не-не валламатларни майиб қилмади! Мана, шу Асом зўрни олайлик...

Хаёлим чувалашиб кетди.

Боғболонинг доноғи кетган сарв тераклари бўй кўрсатиб қолган эди.

ОТАМНИНГ НАҚЛЛАРИ қулоғимга узуқ-юлуқ чалинади:

—... НКВДнинг одамлари эшикда пойлаб турибди. Қаёқдандир буни сезади. Жон ваҳми мансабнинг мазасига қўшилиб, ғаладондан думалоқ муҳрни оладию кўзини чирт юмиб ютиб юборади. Кейин шартта орқа деразадан ташлаб қочади. Шу кетганича ўн беш йиллар деганда қайтиб келди. Қандай де? Капитан либосида. Кўкракларида турли-туман нишон... Укасини, ўз укасини қаматиб юбориб, ўрнига ўтирди. Унинг хотинига уйланди. Кўп хушрўй жувон эди, Зайнаб дегич. Раислик қилди. Ҳў-ўв яқин йилларга довур. Ука қайтиб келди. Абгор... Ўн йилча оёқ-қўлидан ажралиб, шол бўлиб ётди. Қилма — топарсан, деганлари шу-да.

— Кимни гапиряпсиз, ота?

— Асом зўрни-да, Асом зўрни. Сулаймонга язна-почча бўлади. Сулаймон эсингдами, уйимизга келиб турарди-ку? Чўлоқ, юрганда бир оёғи ғирчиллайдиган? Сенга ёғоч от ясаб берган эди болалигингда...

Асом зўр, Асом зўр... Ҳа-а, эсладим, эсладим... Келинг, буниси янаги галга қолсин.

ҲАҚИҚАТДАН БИР САҲИФА

«Мозийга қайтиб иш кўриш хайрлик», дейдилар. Шунга кўра мавзуни мозийдан, яқин ўтган кунлардан, тарихимизнинг энг кир, қора кунлари бўлмиш кейинги «хон замонлари»дан белгиладим». Абдулла Қодирийнинг бу сўзлари ҳаммамизга ёд бўлиб кетган. «Мавзуни «хон замонлари»дан белгилаган» ёзувчидан хонлар хони — Сталинхон шафқатсиз қасос олди: олтмиш йилдан ошиқ вақт ўтган бўлса ҳам, тенги топилмаётган гўзал романлар ёзгани учун халқининг меҳри, эҳтироми ўрнига ўзигача биронта хон ўйлаб тополмаган ёвуз қийноқларга маҳкум этди. Халқини эса, унинг янги гўзал асарларидан, ҳар куни қабрига гул қўйиш бахтидан жудо қилди.

Ўтган ҳафтанинг шанба ва якшанба кунлари телевидение «мозийга қайтиб» иш кўриб, халқимизни «тарихимизнинг энг кир, қора кунлари»дан бир шингил хабардор қилди. Гап «Мозийдан бир саҳифа» видеофильми устида кетаётганини илғадингиз, албатта.

Анчадан бери Абдулла Қодирий ижоди, ҳаёти билан мунтазам шуғулланиб келаётган, бунинг самарасини бир неча мақола, ҳикояларда акс эттирган ёзувчи Хайриддин Султонов хайрли ишини давом эттириб, Ҳабибулло Қодирийнинг «Отам ҳақида» китоби ҳамда архив ҳужжатлари асосида янги асар ёзди, телевидение билан ҳамкорликда шу пайтгача «сандиқ таги»да ётган ҳақиқатдан бир саҳифа очди.

Видеофильм бадиий ҳақиқати билан ҳам, ҳаётий ҳақиқати билан ҳам кишини ларзага солади. Айтинг-чи, сиз ҳароратда тўлғаниб ётган қизалоқ — Анисанинг ҳолатидан, эҳтиётсиз гап айтиб қўйгани учун фарзандининг юзига шапалоқ тортиб юбориб, кейин уни бағрига босган Раҳбар бонунинг изтиробидан, касалманд, рангпар Ҳабибуллонинг ночорлигидан, Полвоннинг дўлворлиги, Тўлаганнинг мунофиқлигидан, «марксчи» мунаққид Собит Усмоннинг кулиб туриб жонни олишидан, дадаси ҳазиллашиб: «Масъуд ухлаб қолди, меваларни олиб кел, ейлик», деганида Масъуднинг: «Дада, мен ҳали ухлаганим йўқ!» деган шўх, бахтиёр хитобидан, норасидаларнинг: «Дадам қачон келадилар?» деган тўхтовсиз саволларидан, Қодирийнинг қон сизиб турган жароҳатидан ларзага тушмадингизми?

Режиссёр Маҳкам Муҳамедов асарни яхши экранлаштирган. Бирон бир саҳнага ҳеч нарса қурмай, видеофильмни бутунлай «натура»да, яъни муайян жойларнинг ўзида олиш (бунда рассомнинг ҳам хизмати бор, албатта), саҳналарни тўғри қуриш, тўғри тизишдан ташқари, энг муҳими, актёрлар тўғри танланган. Мен Маҳкам ака билан ҳамкорлик қилганман, биламан, у киши телевидениеда таниқли актёрлар билан ишлашдан қочади. Янги актёрларни кашф қилишга интилади. Бу гал ҳам одатига содиқ қолиб, кўпгина унча машҳур бўлмаган актёрларни жалб қилган. Аммо шуниси диққатга сазоворки, видеофильмдаги таниқли актёрларни ҳам машҳур, суюкли артистларингиз сифатида эмас, бевосита асар қаҳрамонларининг ўзи сифатида кўрасиз. Пўлат Саидқосимов, Тўти Юсупова, Фарҳод Аминов, Афзал Рафиқов, Замира Ҳидоятова сингари кўпчиликка яхши таниш артистлар билан ҳамкорлик қилган, лекин телетомошабинларга улар даражасида таниш бўлмаган Раҳим Ҳасанов, Саидаҳрор Улуғов, Тоживой Норматов, Жавлон Ғафурбеков, Ёдгора Зиёмуҳамедова, Баҳодир Нишонов ва болалар жамлигида яхши актёрлар ансамбли вужудга келган.

Видеофильм оператори Рафаэль Камоловнинг хизматини алоҳида таъкидлаб ўтишга тўғри келади. Тикка жарлик устида турган Ҳабибулло Қодирийни, орқадаги қонталаш ойни, Қодирийнинг: «Масъуд ухлаб қолди...» деган ҳазилидан кейинги бутун оила аъзоларининг жам бўлиб айланишини, Жосият бибининг, Қодирийнинг Тўлаган билан баҳсидаги ҳамда бошқа хаёлий кўринишларини эсланг. Бу санъаткорона кўринишлар, шубҳасиз, операторнинг истеъдодидан ҳамда асарнинг муваффақиятидаги салмоқли ҳиссасидан дарак беради.

Асарда ҳар замон, ҳар замонда такрорланиб турадиган ёнаётган дарахт манзараси бор. У жуда оддий бошланади: Абдулла Қодирий болалигида бўлиб ўтган бир воқеани гапириб беради. У эҳтиётсизлик қилиб, дарахтга ўт қўйиб юборади. Ёнғин кучайгандан кучайиб бораверади. Одамлар ўтни ўчиришга киришади. Аммо дарахтнинг тагида газандаларнинг уяси бўлиб, ёнғин бошланиши билан улар ташқарига чиқишади. Ёнғинни ўчиришга келган одамлар қўрқиб чекинишади. Бу манзаранинг асар лейтмотивига айланган ҳолда тез-тез такрорланиб туриши жуда катта фалсафий маъно касб этган. Ҳақиқатан ҳам, офат юз берганда газандаларнинг куни туғади. Бу — асарда яхши кўрсатилган. Аммо Сталинхон замонини қўя туриб, бугунги кунимизга назар солайлик. Фарғона, Ўш, Бўка, Паркент воқеалари бу ҳикматнинг эскирмаслигидан далолат бермайдими? Триғулов, Апресян, Оғабековлар-ку, майда газандалар. Улар «хон»нинг ўзи, Берия сингари катта аждаҳоларнинг майда, ифлос тирноқчалари эди, холос. Ўзимиз гувоҳи бўлган қонли воқеаларни йирик-йирик газандалар уюштиргани аён бўлди-ку.

Сталинхон-ку, қонхўр эди, биламиз. Лекин унинг ифлос оғзига Қодирийни, Фитратни, Чўлпонни, Усмон Носирни тиқиб берганлар аслида ўзимиз эмасми? Истеъдодсизлигидан ҳасадгўйга, ҳасадгўйлигидан қасоскорга айланган Собит Усмон ким эди? Шу, ўзимиздан биримиз эди. Ичимизда юрган одам эди. У ҳам ўзини ўзбек, ўзбек халқининг манфаати курашчиси ҳисобларди. Бугунги кунда орамизда истеъдодсизлиги ҳасадга, ҳасади газандага айланиб ичини кемираётган, бинобарин, истеъдодли одамларни арзимаган чақага сотишга тайёр «марксчи»ларимиз йўқлигига ким кафолат беради? Демак, ёнаётган дарахт манзараси бадиий-фалсафий рамздан ташқари, ОГОҲ ҳам эканлигини унутмаслигимиз лозим.

Тўғри, иш бор жойда камчилик бўлади. Бинобарин, бу видеофильм ҳам нуқсонлардан холи эмас. Айрим саҳналар бироз чўзилган, Полвон кириб келганида Қодирий ҳовлисида изғиб юрган чекист воқеаси давом этмаган, ёз бўлишига қарамасдан, Собит Усмон чарм камзулда юради, Раҳбар бону билан гаплашаётган Полвоннинг яктаги кенг очилиб, қорни кўриниб қолган (Полвон минг дўлвор бўлгани билан ўзбек, бинобарин, бундай одобсизликка йўл қўймаслиги керак эди) ва ҳоказо...

Аммо Абдулла Қодирийдек буюк ёзувчининг фожиали ҳаётидан фожиали лавҳалар акс эттирилган асарга бу камчиликлар соя сололмайди. Асар ИБРАТЛИ ҳамда ҚИММАТЛИ бўлиб қолаверади. Абдулла Қодирий — нафақат фахримиз, фожиамиз, аламимиз, дардимиз, у бизнинг гуноҳимиз ҳам. Уни асраб қололмадикми — ҳар қанча сабабни рўкач қилмайлик, барибир ўзимиз айбдормиз. Гуноҳни ювиш ҳеч қачон кеч эмас. Табаррук зотнинг порлоқ хотираси йўлида қилинган ҳар қандай иш — бу йўлда қилинган бир уриниш бўлади. «Мозийдан бир саҳифа», яъни аччиқ, қонли ҳақиқатдан бир саҳифа очиб, бу борада қилинадиган ишларга тамал тоши қўйган муаллифга, режиссёрга, барча санъаткорларга, Ўзбекистон телевидениесига ташаккур айтсак, зора буюк адибимизнинг чирқиллаб ётган арвоҳи шод бўлса...

СУРАТДА: шу видеофильм иш жараёнидан бир лавҳа

Машраб БОБОЕВ

ЎЗБЕК КИНОСИ: КЕЧА ВА БУГУН

Абдулаҳад Абдуллаев билан учрашиб, кино масалалари, халқаро анжуман ўтказиш муаммолари, кинематография ташкилотларининг кечаги ва бугунги кундаги фаолиятлари хусусида суҳбат қуриш нияти анчадан бери бор эди. Коммунист, партия ишига ҳамиша содиқ бўлиб келган, ҳозир ҳам унинг истиқболига ишонч билан қараётган бу жамоат арбоби узоқ йиллар мобайнида кинога раҳбарлик қилиб келган. Жумҳуриятимизда уч қитъа кино санъаткорларининг халқаро анжумани муваффақият билан ўтганини қайд қилганимизда, А. Абдуллаевнинг хизматларини тилга оламиз.

Ҳозир А. Абдуллаевга ўхшаш санъат арбобларининг тажрибасини ўрганиш, умумлаштириш зарур кўринади. Абдулаҳад ака билан суҳбатимиз шундай бошланди:

— Абдулаҳад Абдуллаевич, мени миллий кинематографиямизнинг бугунги куни ташвишга солмоқда. Йиллар давомида шаклланган кино сиёсати иқтисодиётига барҳам берилди. СССР кинематографчилар пленуми тасдиқлаган қайта қуриш Низоми кино ҳаётига татбиқ этилди. Таъкидламоқчиман: Москвада тасдиқланган ҳужжат миллий кинематографияларга ўзгаришсиз жорий қилинди. Натижада айрим кичик студиялар хонавайрон бўлаёздилар ва шошилинч томошабиндан пул йиғиш, бинобарин, ўзининг иқтисодиётини бироз яхшилаш ниятида отишмаларга, мужаррид ҳолдаги аёллар тасвирига, бангилар ҳаётидан олинган лавҳаларга бой асарлар яратишга киришдилар. Бу хусусда сиз қандай фикрдасиз?

— Менимча, сиёсий-ижтимоий ҳаётимизда нима содир бўлаётган бўлса, у кинода ҳам ўз аксини топмоқда... энди кинода мавзу, қаҳрамон белгилашда, уларни ифода этадиган эстетик шакл танлашда тўла эркинлик берилган. Ким нимани хоҳласа, фильм қилаверади. Бундан эса кино зиён кўрмоқда. Ҳозир яратилаётган асарлар орасида «Фавқулодда комиссар», «Тошкент — нон шаҳри», «Сен етим эмассан», «Севишганлар», «Қандай ажойиб йилларимиз!», «Кутамиз сени, йигит» кабиларга бадиий жиҳатдан тенг келадигани борми? Йўқ. 60-70-йилларда ўзбек киносида турғунлик бўлган дейишади, тағин! Ўйлашимча, илгари миллий кинематографияларда фильмлар ишлаб чиқариш ҳамда ижарага беришнинг жуда қулай йўли мавжуд эди. Сценарийни ишлаб чиқаришга туширишдан олдин кино асарларини ижарага берувчи идораларнинг тилаги, таклифлари ҳисобга олинарди. Айрим фильмлар фойда келтирарди, бошқалари иқтисодий жиҳатдан ўзларини оқламасди.

— Энди фильмни баҳолаш мезонини томошабин белгилайди. Шу ўринда ҳеч ким бир нарсага эътибор бермаяпти. Ахир, кейинчалик дурдона сифатида баҳоланган кўпдан-кўп кино асарлари томошабин томонидан доимо ҳайрихоҳлик билан кутиб олинмагани ҳам маълум-ку! Бинобарин, экран санъатининг тўғридан-тўғри савдо-сотиққа (бу сўзни ҳозир — кино бозори пайдо бўлганида, ҳар бир фильмдан тушадиган даромад ўрганилаётган пайтда ишлатиш ўринли бўлиб қолди), пулга боғлаб қўйилиши миллий кинематографияга зиён етказмайдими? Бундай ҳолда олди-қочди воқеалар, эротика биринчи ўринга чиқиб қоляпти-ку! Шундай дейману, яна ўйлаб қоламан: адолат юзасидан айтганда, қайта қуриш даврида санъаткорлар, айниқса, режиссёрлар эркинликка эришдилар. Ҳозир ман этилган мавзунинг ўзи йўқ. Ҳатто кўча аёлига айланганлар ҳақида ҳам фильм суратга олинди (масалан, «Қадр-қиммат ёки табассум сири») ва кинотеатрларда кўрсатилмоқда... Энди фильмларни катта лавозимдаги раҳбарлар «қабул қилиши»га ҳам барҳам берилди.

— Хўш, оқибатда нималарга эришяпмиз? Ўзбек отахони марказий телевидение кўрсатувини келини, ўғли, набиралари билан кўриб ўтирганида ёки кинотеатрга борганида фавқулодда экранда пайдо бўлган шарманда кадрлардан ўзини қандай олиб қочишни билмай қолмоқда. Эндиликда ахлоқ мезонларидан четланиш бўлаётган экан, бунда кинонинг ҳам «хизмати» бор. Зеро, у зўравонликни, беҳаёликни тарғиб қилаётган вақтлар кўп бўляпти. Айтинг-чи, сиз тилга олган «Қадр-қиммат ёки табассум сири» ким учун яратилган? Кечирасизу, улар жамоатчилик фикрини, жумладан, фильмни сариқ чақага ҳам олмайдилар. Агар кенг томошабинга мўлжалланган бўлса, муаллифлар ўз танасини сотаётганларни кўрсатиб, улар билан боғлиқ далилларни келтирибгина қолмай, ўз «қаҳрамонлари»га муносабатларини ҳам очиқойдин билдиришлари шарт эди. Акс ҳолда ҳаёт қийинчиликларини, йўқчилики ўзларини сотиб енгишга уринаётганларни оқлаб қўйиш ҳам мумкин бўлар. Сиз киноя билан айтаётган «фильмни қабул қилиш» қоидалари бундай муаллиф ва режиссёрларга ёрдам бермасмиди?

— Бундай «қабуллар» фильмларни, сценарийларни тақиқлашга ҳам олиб келган. Ёдингизда бўлса керак: сиз бугун санаб ўтган фильмлардан бири — «Тошкент — нон шаҳри»ни неча қайта кўришган. Санъаткорнинг асабига тегадиган «қабул этиш» жараёни чўзилиб кетган. Ш. Аббосовдан қанчадан-қанча кадрлардан воз кечишни талаб этишган. Афсуслар бўлсинки, ўша лавҳаларнинг бирортасини энди тиклаб бўлмайди.

— Бу асарни мен ҳамиша ҳимоя қилиб келганман. Лекин шуни ишонч билан айтаманки, фильмнинг ортиқча кадрлардан ҳоли бўлиши фойда келтирди: асар ихчамлашди, янада таъсирчан бўлди, асосий фикр лўнда ифода этилди.

— Мен ҳам фильмнинг ўша қирқилмаган шаклини кўрганим сабабли гувоҳлик қилишим мумкин: қайчилаш туфайли ҳаётий кадрлар монтаж хонасида қолиб кетди. Шунингдек, «Лайлак келди, ёз бўлди», «Севги можароси», «Қалбингда куёш», «Триптих», «Ҳамиша ёдимдасан» каби ҳаёт муаммоларига бағишланган асарларнинг тақдири аянчли бўлди. Уларнинг айримлари жумҳурият Компартияси Марказий Комитети қарорида қайд этилди, тақиқ остига олинди. Ҳар қалай, бир неча асарлар катта экранни кўрмаган ҳоллар кўп бўлган. Уларнинг нусхаси ҳам кам.

— Бу ортиқча ҳадиксирашнинг оқибатидир. Фильмлардан нусха оладиган ва уларни прокатга берадиган идораларга жўнатадиган корхоналар фильм ҳақида қандай фикр билдирилишини ўрганиб борар ва шунга қараб иш тутар эдилар. Жумҳурият раҳбарларининг танқидий фикрлари «Ўзбекфильм» маҳсулотининг экрандаги тақдирини белгилаб берарди.

— Бундан ташқари, ўша кезлари Темур ҳақида асар яратишга рухсат берилмасди. Бу тарихий шахсга муносабат узоқ вақт ўзгармади. Бу мавзуда йирик асар яратиш ташаббуси билан жумҳуриятимиз эмас, Италия фирмаси чиққани биз учун уятли эмасми? Аслида неча ўн йиллар давомида адабиёт, театр, кино арбоблари Темур ва у яшаган даврни бадиий тадқиқ қилиш зарурлигини айтиб келар эдилар-ку!

— Бу масалани ҳал этиш жумҳурият раҳбарларининг қўлидан келмасди. Кинематография Давлат комитети раиси лавозимида ишлаганимда бу мавзу ҳақида Ш. Рашидовга айтганман. Лекин у киши Темур ҳамда бошқа тарихий шахслар ҳақида фильм олмаймиз, деган. Ўша гапни тез-тез эслаб тураман ва ҳамиша бир хулосага келаман: бу мавзуни у тақиқламаган-у, лекин менга ўша жавобни беришга мажбур бўлган. Фильмларни раҳбарлар баҳолашига келсак, сиёсий-иқтисодий ҳаётни билувчи, қўлидан иш келадиган раҳбарларнинг кўрсатмалари ижодкорларга малол келмаса ҳам бўлади.

— Ҳамиша ҳам кино санъаткори ва катта раҳбар бир фикрга келолмаганида, аввал, кино, томошабин зарар кўрган. А. Тарковский ўз раҳбари Ф. Ермаш билан келишолмаслиги оқибати нима бўлди? Ўзбек режиссёри А. Ҳамроевнинг уч фильми кенг томошабинлар оммасига кўрсатилмаганичи? Дарвоқе, шу асарлардан бири («Триптих») Италияда бўлиб ўтган анжуманнинг олий совринини олишга муяссар бўлган.

— Сизнингча, фильмни суратга олишда ҳамда экранларга чиқарилишида ҳеч ким аралашиши мумкин эмасми? Бундай ҳолда эротик саҳналар кўпайиб бораётгани миллий кинематографиямизга салбий таъсир ўтказиши масаласи билан ким шуғулланиши керак? Эшитишимча, шундай асарларнинг айримларини кўрсатиш ман этишяпти. Тўғри иш қилишяпти! Кимга керак ўша асарлар? Яқинда ёш, истеъдодли ижодкор Н. Аббосовнинг «Самарадаги учрашув» фильмини кўрдим. Бу асари билан нима демоқчи у? Мужаррид ҳолдаги эркак ва аёлларнинг ҳирсли муносабатларини таърифловчи кадрларда қандай драматургик юк бор?.. Бундай сценарий ёзилишида тегишли маслаҳатлар бериш жоиз эмасми? Шу боис кино жараёнида раҳбарлар ҳам ўз хизматларини ўташлари зарур, деб биламан. Яна бир ёш режиссёр — Ж. Файзиевнинг «Сиз кимсиз?» асарини кўриб хурсанд бўлдим. Бу асарнинг бадиий тўқимаси мураккаб.

— Ҳозир сиз тилга олган бу икки асар, менимча, услуб жиҳатдан бир-бирига яқин. Биз — икки суҳбатдош — муайян бир асарни турлича баҳолаяпмиз. Худди шунингдек, бошқа кино санъаткорлари, томошабинлар ҳам бир-бирига зид фикрларни айтишлари турган гап. Демак, кино маҳсулоти кўпчиликнинг муҳокамасидан ўтиши керак.

— Баъзан фильм намойиш этилгунга қадар матбуотда танқидий фикр айтилади. А. Жўраевнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасида эълон қилинган мақоласини эсланг. Муаллиф сценарий фақат ўзбек тилида ёзилиши керак, шундагина ҳақиқий миллий фильм пайдо бўлиши мумкин, деб ёзади. Миллийлик ташқи кўринишда, либосда эмас, аввало, характерда кўзга ташланади-ку. Демак, «Самарадаги учрашув» сценарийси ўзбек тилида ёзилганида фильм миллий санъат талабларига жавоб берармиди? Қайси тилда ёзилиши сценарий техникаси билан боғлиқ масала. Шундай эмасми?

— Ўзбек тилини билган қалам соҳиби ўзбекча фикрлайди, сюжет ривожи йўлларини, бадиий шаклини танлашда (характер ҳақида гапирмай қўя қолай) миллий маданият анъаналаридан келиб чиқади. Ўзбекча ёзиш — ўзбекча фикрлаш демакдир. Миллийликнинг уддасидан ўз она тилини тўла-тўкис ўзлаштирган сўз санъаткоригина чиқади. Имоним комилки, «Самарадаги учрашув» ўзбекча фикрлаш натижасида вужудга келиши мумкин эмас эди. А. Жўраев ўзбек кинематографчилари ўз тилларини билмасликлари ҳақида куюниб ёзганида, ҳозирги ижодий амалиёт асрий маданий анъаналардан ажраб қолганини назарда тутган бўлса керак.

Эндиликда газета, телевидение, радионинг танқидига аввалгидек зудлик билан жавоб бериш, нуқсонларни йўқотишга бўлган интилишни ҳеч сезмайман... Шу боис президент кенгаши, ҳукумат идораси қошида воқеаларга дарҳол ўз муносабатини билдирадиган, тадбир қўллайдиган механизм узлуксиз ишлаб туриши керакмикан? Бу хусусда фикр юритишга ўзбек киносининг қалдирғочи **Худойберган Девоновнинг Хивадаги уйи бузилиб кетгани, миллий киномизнинг асосчиси Наби Ғаниевнинг уйи ярим хонавайрон қилингани, қолган қисмига ахлат тўкилгани ва шу каби хунук воқеалар сабаб бўлди. Бу ҳақда камина газетада хабар қилган, телевидение минбаридан айтган эдим.**

— Албатта, кинематографиямизда содир бўлаётган воқеаларни четдан кузатиб боришнинг оқибати ёмон бўлади. Фильмлар савиясини кўтариш учун муайян тадбир қўллаш даркор. Аввало, кадрлар масаласи билан шуғулланиш керак. Мен юқорида тилга олган режиссёрлар ҳаққоний, миллий фильмлар яратишга қодирлар. Фақат уларга ёрдам бериш керак. Тилни ўрганишда, шарқ шеъриятининг хусусиятларини ҳис этиш, тушуниб етишда кўмаклашиш лозим. Ўзбек адабиётшунослари бу ўринда мураббийлик қилишлари керак. Бутуниттифоқ кинематография институтида таълим олиб қайтган ёшларни махсус курсларга таклиф этиб, пухта ўйланиб тузилган программа бўйича машғулотлар ўтказиш мақсадга мувофиқ.

— Агар бундай курслар ташкил этилса, 20-30-йиллар адабиётини, Қодирий, Фитрат, Чўлпон ижодини ва муҳитни ўрганишга, ўша даврда ўзбек зиёлилари ўртасида устун турган инсонийлик, олижаноблик, ҳуррият ҳақидаги фикрнинг теранлигини англашга маълум даражада шароит яратилган бўлур эди. Лекин бундай «курслар» кино ва телевидениени юксак малакали ижодкорлар билан таъминлаш масаласини ҳал этолмайди. Аслида шундай ходимларни тайёрлайдиган Ўрта Осиё институтини таъсис этиш вақти аллақачон келган. Энди Абдулаҳад Абдуллаевич, бир-икки саволимга жавоб берсангиз. Нимадан кўпроқ афсусдасиз?

— Тошкент халқаро кинофестивали 1990 йили ўтказилмаганидан афсусланаман. Бу анжумансиз жумҳуриятимизнинг кинематографик ҳаёти камбағаллашиб қолиши аниқ-ку! Ҳозир, «совуқ уруш» чекинганида бу анжуманни тиклаш, унинг қизиқарли ўтишини таъминлаш ҳақида ўйлаб кўриш зарур, деб биламан.

— Жумҳуриятимизнинг иқтисодий-ижтимоий ҳаёти шунчалик мураккабки, халқаро йиғилишларни ўтказиш мушкул бўлиб қолди. Эндиликда бундай кўриклар эскича ўтказилиши мумкин эмас. Бомбай, Деҳли, Канн, Токио фестиваллари ташкилотчилари кўрик, музокара, мунозара, мусоҳабаларни янгича ўтказмоқдалар. Тошкент анжуманини тайёрлаш ва ўтказишда иштирок этадиган бирор шахс ана шундай йиғинларга бориш, ўрганиш, тажрибани ўзлаштириш имконига эга эмас. Шу пайтгача марказнинг рухсатисиз, иштирокисиз бирорта масала ҳал этилмаган. Тошкент анжуманининг доим ишлаб турадиган махсус идорасини тузишни ва у барча халқаро фестиваллар билан узвий алоқа ўрнатиб, ўз вакилларини юбориш ҳуқуқига эга бўлишини истардим. Бу ташкилий масала ҳал этилмаса, келажакда уч қитъа киноси кўригини юксак савияда ўтказиб бўлмайди... Энди ҳаётингиз, хизматингиз билан боғлиқ бўлган саволга ўтсам. Кинематография комитети раиси лавозимидан кетишингиз қай тарзда рўй берган?

— Марказий Комитетга таклиф этишди-да, ўзлари қабул қилган қарор билан мени таништиришди. «Жумҳурият партия ташкилоти аппаратида ўзгаришлар бўлди. Биз собиқ масъул ходимимизни киноқўмитага раис этиб тайинлашни лозим топдик. Сизни Афғонистонга кино масалалари бўйича маслаҳатчи қилиб юбормоқчи бўлдик...» — дейишди. Афғонистонда ҳам масъул лавозимда эдим: Телевидение, радио ва кинематография министрлигида икки йилу, икки ой ишладим.

— Кино ходимлари сиз ҳақингизда қандай фикрдалигини билишни истармидингиз?

— Албатта, бу мен учун жуда қизиқарли.

— Шахсан менга ишбилармонлигингиз, одамлар билан тил топишишга интилишингиз жуда маъқул. Студиянинг оддий ишчиси билан ҳам, хориждан келган продюсер билан ҳам гаплашиб, мураккаб масалаларни ҳал этардингиз. Лекин очиқ гапга хафа бўлмайсизу, баъзан кўполликка ҳам йўл қўйиб, нима буйруқ йўли билан битиришга интилардингиз. Ҳамкасбларимиз сизни Фурмановга, ижодий уюшмамиз раҳбарини Чапаевга ўхшатишарди. Бу икки куч бирлашса, кинога қанчадан қанча фойда келтириши мумкин бўларди...

— Бу ҳақда биринчи марта эшитишим. Очиғини айтай: бундай муқояса менга тасалли беради.

Ҳамидулла АКБАРОВ
суҳбатлашди

АЛЛОМА ШАРАФИГА

Абдулла Қодирий номидаги Тошкент давлат маданият институтида ўтган Алишер Навоийнинг 550 йиллигига бағишланган кечада СССР халқ ноиби, шоир Абдулла Орипов, «Мулоқот» журналининг бош муҳаррири Барот Бойқобилов, Навоий ва Ҳамза мукофоти комитетининг котиби, ёзувчи Тоҳир Малик, филология фанлари доктори Содир Эркинов, шоир Икром Отамуродов қатнашдилар.

Кечани ректор А. О. Тўраев қисқача кириш сўзи билан очди. Т. Малик Навоий йилига тайёргарлик, навбатдаги тадбирлар, Навоий мемориал комплексининг қурилиши, сентябрь ойида ўтказилажак юбилейга тайёргарликнинг бориши ҳақида гапирди. Сўнг шоир А. Орипов ўзининг шеърларидан ўқиб берди. С. Эркинов А. Навоий асарларининг юбилей нашрлари, Самарқанд шаҳрида ўтказилган ва ўтказилаётган тадбирлар ҳақида сўзлаб берди. Навоийга бағишланган биринчи шеърий романнинг муаллифи Б. Бойқобилов «Шукуҳли карвон», «Сокин Хуросон», «Нотинч Хуросон» шеърий асарларининг яратилиши жараёни ва мазмуни билан таништирди, Шеърхонликка институт муаллимлари ва талабалари тайёрлаган куй ва қўшиқлар уланиб кетди. Улар ижросида И. Султон ва Уйғуннинг «Алишер Навоий» саҳна асаридан бир кўриниш, Навоий ғазалларидан янграган қўшиқлар, жозибали рақслар, Навоий ғазалларининг бадиий ўқилиши тингловчиларда катта таассурот қолдирди. Айниқса, Қирғизистон халқ артисти Толибжон Бадинов ижросида биринчи марта таниқли бастакор, халқ чолғу асбоблари кафедрасининг мудири Раҳматжон Турсунов мусиқасида таралган «Ўртади» қўшиғи олқишлар билан кутиб олинди.

З. БЕРДИЕВА

●

Успенский номидаги ўрта махсус мусиқа мактаб-интернатида ҳам бобомиз ҳазрат Навоийнинг тўйига бағишлаб бир қатор тадбирлар ўтказиш режалаштирилган.

Яқинда Навоий ижодининг ихлосмандлари мактаб залига йиғилдилар. Шу куни шоир Муҳаммад Али, қардош ёқутистонлик шоир ва таржимон Семен Руфф, Ўзбекистон халқ артистлари Рихсихон Иброҳимова ва Толибжон Каримов мусиқа даргоҳида меҳмон бўлдилар.

Шимолий Қутбдан келган меҳмон ўз халқининг урф-одатлари ҳақида сўзлаб берди. Семен Руфф биринчи бўлиб Навоийни ёқут тилига таржима қилган шоир.

Р. Иброҳимова ва Т. Каримов «Алишер Навоий» спектаклидан Навоий ва Гули монологини ижро этдилар.

Кеча жуда қизиқарли, сермазмун ўтди. Болалар учрашувдан сўнг меҳмонларга ўз миннатдорчиликларини билдириб, шундай кечалар анъанага айланиб қолиши кераклигини айтдилар.

СУРАТДА: Хива район, Огаҳий номидаги жамоа хўжалигида тузилган «Достон» фольклор-этнографик ансамблининг бир гуруҳ иштирокчилари.

Т. ҲАМРОҚУЛОВ суратга олган

ТАКЛИФ ҚИЛАМАН

САРЧАШМАНИ ТИКЛАЙЛИК

БАЪЗИДА КИТОБ ва журнал зарварақларида қадимги мўъжаз расмлар (миниатюра)нинг фотонусхасини кўриб, ўша даврлардаги мусаввирларнинг маҳоратига беихтиёр қойил қоласан, киши. Ранглар уйғунлиги, композициялар ечимининг ўзига хослиги, одамлар, манзара ва меъморчилик обидаларининг тасвирида узвий боғланганлик, бундан ташқари шунча асрлар оша рангларнинг ўзгармаганлиги кишини лол қолдиради.

Орадан беш асрдан зиёд вақт ўтиб ҳам, миниатюра мактабининг асосчиларидан бири улуғ Навоийнинг содиқ шогирди мусаввир Камолиддин Беҳзод яратган асарлар, токи бугунги кунгача ўз қадрини йўқотмай, тасвирий санъат шайдоларини мафтун қилиш қудратига эга экан, демак, у юрагида шарқона руҳни сақлай олган рассомларга устоз, бўлажак рассомларнинг изланиш ва интилишлари йўлида сўнмас маёқ бўлиб хизмат қилаверади десам, муболаға бўлмас.

Кўпгина ғарб мамлакатлари музейларининг бебаҳо хазинасига айланган Беҳзод асарларининг асл нусхасини ўз кўзи билан кўриш менимча ҳар бир мўйқалам соҳибининг орзуси бўлса керак. Лекин бу орзуга эришиш ҳаммага ҳам насиб этавермас. Чунки унинг асарлари узоқ ўтмишда турли йўллар билан Европа мамлакатларидаги музей ва шахсий коллекцияларга ўтиб кетган. Унинг қўли билан безак берилган қанчадан-қанча қўлёзма асарлар Ленинграддаги Эрмитажда, Салтиков-Шчедрин номидаги халқ кутубхонасида ва мамлакатимизнинг бошқа бир қанча жумҳуриятларидаги музейларда сақланмоқда. Ўзимизда, яъни жумҳуриятимиздаги музейларда эса, Беҳзоднинг чет эллардаги асарларидан кўчирилган нусхалар ва фотонусхалари қўйилган, холос. Марҳум олимимиз, фидойи инсон Ҳамид Сулаймонов бўлмаганида, балки шу ҳам бўлмасди.

Тарихчи олимларнинг, тасвирий санъат назариётчиларининг маълумот беришларига қараганда, ўтган асрларда Европанинг кўпгина шаҳарларида Беҳзод асарлари кўргазмаси ташкил қилинган бўлиб, унинг санъати номлари дунёга машҳур бўлган кўпгина ғарб рассомларининг ижодида бурилиш ясаганлиги ҳақида «Совет Ўзбекистони санъати» (ҳозирги «Санъат») журналининг бундан бир неча йиллар олдинги сонларидан бирида мақола эълон қилинганди.

Шундай буюк санъаткорнинг истеъдоди ва хизматлари ўз даврида, ўз юртида-ку қадрланмаган экан, бугунги дориломон кунларда, бизда, яъни санъатни ва маданиятни қадрлайдиган, адолатпарвар бир элда ўз қадрини топмоқдами, деган саволга ҳеч ким ижобий жавоб беролмаса керак.

Душанбе шаҳридаги ўлкашунослик музейини Беҳзод номи билан аталганини ҳисобга олмаганда, Ўрта Осиёнинг бирорта шаҳрида унинг номини учратмаганман. Биргина Тошкентда қанчадан-қанча санъат даргоҳлари, ўқув юртлари ва маданият масканлари мавжуд. Масалан: жумҳуриятимизда биттагина тасвирий санъат билим юрти П. П. Беньков номи билан, шаҳримиздаги мусиқа тасвирий санъат мактаб-интернатларидан бири Глиэр номи билан, иккинчиси Успенский номи билан аталади. Наҳотки, шу билим даргоҳларидан бирортасига Камолиддин Беҳзод номини бериш мумкин бўлмаса?! Ҳеч бўлмаганда Ўзбекистон Давлат санъат музейини, ёки Ўзбекистон ССР халқ рассоми Чингиз Ахмаров асос солган амалий санъат ва мўъжаз расмлар устахонасини Беҳзод номи билан атасак бўлмасмиди? Дарвоқе, мазкур устахона ташкил қилинганига кўп бўлмасдан унинг усталари ва рассомлари яратган ажойиб буюмлару мўъжаз расмларнинг кўпгина хорижий мамлакат музейлари ҳамда коллекцияларидан жой олаётганлиги ҳам қувончлию, шу билан бирга ачинарли ҳолдир, чунки тасвирий санъат асари насрий асар эмаски уни хоҳлаганча кўпайтириб, тарқатаверса. Рассомнинг машаққатли меҳнати ва изланишлари маҳсули бўлган асар асл нусха ҳисобланади. Шуни ҳам кўш қўллаб чет элга яхшигина нарх билан сотиб юбораверамиз. Моддий жиҳатдан ҳар қанча қашшоқлашиб қолганимизда ҳам, бундай қилмаслик керак деб ўйлайман. Бунинг устига кўпгина ижодкорлар ўз устахоналари йўқлиги сабабли уйда ижод қилишади. Устахонанинг ўзи ҳам муқим бинога эга эмас.

Яна мени кўпдан буён қийнаб келган бир фикрни ўртага ташламоқчиман: шаҳримизга бошқа ўлкалардан келиб, уч-тўрт йил ижод қилган, ўз туғилиб ўсган юртларида уй-музейлари мавжуд бўлган шоиру ёзувчи ва арбобларга уй-музейлари очиш шартмикан?! Менимча, Ўзбекистон халқлар дўстлиги музейида уларнинг ҳар бири учун алоҳида бўлим ажратилиб, уларга тегишли барча ҳужжатлару, буюмлар қўйилса, мазкур музей халқлар дўстлигини тарғиб қилишда ўз мавқеини янада оширган бўлур эди.

Улуғ бобомиз Алишер Навоийнинг 550 йиллик тўйи яқинлашаётган бир пайтда, унинг замондоши, шогирди ва маслакдоши бўлган Камолиддин Беҳзоднинг ҳам ўлмас мероси ҳақида Ўзбекистон Маданият вазирлигидаги мутасадди ўртоқлар ва шаҳар ижроия қўмитаси қошидаги номлар ва атамалар комиссияси ходимлари бир ўйлаб кўрсалар, шу билан бирга Ленинграддаги ва бошқа жумҳуриятлардаги музейлардаги Беҳзод безаган қўлёзмаларни ўзимизга олиб келишга жонбозлик кўрсатсалар, нур устига аъло нур бўлур эди. Токи Камолиддин Беҳзоднинг номи нафақат мусаввирлар, балки ўз ҳаётини санъатсиз тасаввур қила олмайдиган ҳар бир заковатли инсон қалбидан жой олсин.

Б. ҚУРБОНОВ,
СССР Рассомлар уюшмасининг аъзоси

ҲАҚ СЎЗНИНГ ҚУДРАТИ

Бадиий мақоланавислик ўз хусусиятларига кўра энг ҳозиржавоб, энг жанговар жанр ҳисобланади. У ҳаётда рўй бераётган воқеа-ҳодисаларни тез ва ҳаққоний ёритиши, холис баҳолаши керак. Афсуски, бу борада қалам тебратувчилар узоқ йиллар мобайнида бир ёқлама иш юритдилар. Замонасозликка берилиб асосан маддоҳликдан, баландпарвоз гаплардан нарига ўтмадилар, Оқибатда ҳаёт бошқа, матбуот бошқа бўлиб қолди, одамларнинг газета-журналларга, радио ва телевидениега нисбатан ишончи сусайди.

Хайриятки, ошкоралик ва демократия туфайли бадиий мақоланавислик жанри ҳам покланиш ва ҳалоллик сари юз тутди. Ёзувчи-шоирлар, журналистлар, олимлар орасидан кўплаб журъатли ва жасоратли, ўткир фикр-мушоҳадали публицистлар етишиб чиқди. Уларнинг турли мавзуларда ёзган асарлари сўнгги йилларда жамиятимиз ижтимоий-сиёсий, ахлоқий-маънавий ҳаётида муҳим ўрин эгаллади. Тарих ва маданий меросга муносабат, тарихий ҳақиқатни ойдинлаштириш юзасидан катта ишлар қилинди. Шу боис халқнинг матбуотга ишончи мустаҳкамлана бошлади. Айни чоғда ҳамон эскича ишлаш услубидан қутула олмаган, халқ орзу-умидлари билан ҳисоблашишни истамайдиган айрим раҳбарларнинг пайтавасига қурт тушди. Улар ҳозир ҳам, қандай бўлмасин, матбуот жиловини ўз қўлларига олишга, ҳаққоний, дадил чиқишларга йўл бермасликка интилмоқдалар. Шу билан бир қаторда пайдо бўлаётган турли демократик оқимларга ва ижтимоий фикрларга ўз қўл остиларидаги матбуот воситалари орқали зарба бериб, уларни эл наздида ёмонотлиққа чиқаришга уринмоқдалар.

Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси бадиий мақоланавислик кенгашининг шу йил 20 февраль куни Ҳамид Олимжон номидаги Адабиётчилар уйида бўлиб ўтган йиллик ҳисобот йиғилишида ана шулар ҳақида фикр юритилди. Йиғилишни кенгаш раиси, филология фанлари доктори Очил Тоғаев очди. Сўнгра филология фанлари номзоди Ботир Норбоев 1990 йилда жумҳурият матбуотида эълон қилинган публицистик мақолалар ва нашрдан чиққан китоблар ҳақида маъруза қилди.

Нотиқнинг таъкидлашича, ўтган йили публицистларимиз анча баракали ва самарали ижод қилдилар. Уларнинг ижтимоий-сиёсий, экологик мавзулардаги, миллий, тарихий ва маънавий қадриятларимиз ҳақидаги асарлари катта аҳамиятга эга бўлди. Бу жиҳатдан Шукрулло, Ў. Ҳошимов, М. Кенжабек, А. Иброҳимов, Ш. Раҳмон, О. Отахонов, Ё. Хўжамбердиев, Ф. Қиличев, А. Мелибоев, А. Ҳайдаров каби қаламкашларнинг, Ҳ. Бобобеков, Б. Аҳмедов, Ж. Бекназаров сингари олим-мутахассисларнинг мақола ва очерклари далил-таҳлилларга, фикр-мушоҳадаларга бойлиги, мавзуининг долзарблиги билан эл назарига тушди. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати», «Ёш ленинчи» рўзномалари, «Шарқ юлдузи», «Ёшлик», «Фан ва турмуш», «Ёш куч», «Муштум», «Саодат» ойномалари муҳарририятлари иқтидорли публицистларга кенг минбар бериб, хайрли ишга қўл урдилар.

Бироқ бадиий мақоланависларнинг чиқишлари айрим юқори ташкилотлар, масъул идоралар раҳбар-мутасаддилари томонидан етарли даражада қўллаб-қувватланмаяпти. Боз устига, баъзи ташкилотлар ўз айбларини хаспўслаш мақсадида зарур далил-ҳужжатларни пинҳон тутишга уринмоқдалар. Ана шундай бир пайтда эл-юрт манфаати йўлида ҳаммадан кўп жон куйдириши лозим бўлган халқ депутатлари ҳам матбуот чиқишларига бефарқ қарамоқдалар, зарур ҳолларда публицистларни ҳимоя ҳам қилмаяптилар. Оқибатда қаламкашлар кўп ҳолларда яккаланиб қолмоқда, баъзан кимларнингдир олдида ҳисоб беришларига, ҳафталаб-ойлаб судларга қатнашларига тўғри келмоқда.

Энг ачинарлиси, публицистик асарларда тилга олинган долзарб муаммолар ўз ечимини топмай қолаётир, айрим ҳақиқатлар жуда кечикиб фош қилинаётир. Жумладан, Фарғона ва Ўш воқеалари дастлабки пайтларда оммавий ахборот воситалари томонидан нотўғри талқин этилди. Бу жараёнда марказий матбуот нашрлари халқимизга туҳмат тоши отишдан ҳам қайтмади. Асл ҳақиқатни ҳикоя қилувчи «Фитна санъати», «Махфия» каби мақолалар эса фожиалардан анча кейин матбуот юзини кўрди.

Муҳокамаларда ижодкорлардан Ў. Ҳакимали, М. Аъзам, Ё. Хўжамбердиев, Г. Нуруллаева, Ё. Обидов, олимлардан Б. Аҳмедов, А. Пўлатов, Ҳ. Насруллаева, талаба Ч. Раззоқов ва бошқалар сўзга чиқиб, бугунги ўзбек публицистикасининг ютуқ ва камчиликлари, муаммолари, келгуси вазифалари ҳақидаги шахсий фикр-мулоҳазалари билан ўртоқлашдилар.

Йиғилишда кўпчиликнинг иродаси билан Фарғона ва Ўш воқеалари рўй берган кунларни жумҳуриятимизда мотам куни деб эълон қилиш, тарихий ҳақиқатларни чуқурроқ ўрганиш, чет элларда яшовчи ўзбек публицистларининг асарларини таржима қилиб, чоп этиш ҳақида қарорлар қабул қилинди. Шу йил 17 март куни бўладиган референдумга тайёргарлик ва уни ёритишда бир ёқламаликка йўл қўйилаётганлиги таъкидланди. Шунингдек, энг яхши публицистик асарлар учун йиллик мукофот жорий этиш юзасидан келишиб олинди. Мирза **Кенжабек**нинг «Фитна санъати», Шавкат **Раҳмон**нинг «Махфия» мақолалари, Абдуқаҳҳор Иброҳимовнинг ўтган йили эълон қилинган публицистик асарлари ана шу мукофотга лойиқ деб топилди.

Бадиий мақоланавислар йиғилишида Ўзбекистон Ёзувчилари уюшмаси бошқарувининг биринчи котиби **О. Ёқубов** қатнашди ва нутқ сўзлади.

А. ҲАЙДАРОВ

КУН ТАРТИБИДА — ДРАМАТУРГИЯ

Шу йилнинг 21 февралида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси драматургия кенгашининг ўтган йил якунлари бўйича ҳисобот йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилишни Ўзбекистон Ёзувчилар бошқаруви уюшмаси биринчи котиби, ССЖИ халқ депутати О. Ёқубов қисқача кириш сўзи билан очди.

Шундан сўнг театр драматургияси фаолияти ҳақида таниқли драматург Абдуқаҳҳор Иброҳимов ҳисобот берди. «Драматургия жанри бошқа жанрлардан кескин фарқ қилади, — деб сўз бошлади маърузачи. — Бадиий асарларни бир киши яратса, саҳна асарини кўпчилик яратади. Бунда театр жамоасининг иштироки муҳим роль ўйнайди. Ўтган йили жумҳуриятимиздаги мавжуд 31 театрда 43 та пьеса саҳна юзини кўрди. Бундан кўриниб турибдики, драматургия қийин жанрлардан ҳисобланса-да, бу соҳада ижод қилувчилар йил сайин кўпайиб бормоқда. Бироқ яратилаётган асарларнинг ҳаммасини ҳам мукаммал деб бўлмайди». Маъруза давомида А. Иброҳимов ўтган йилда яратилган саҳна асарлари муаллифларининг ютуқ ва камчиликларини ишончли далиллар билан кўрсатиб берди.

«Айни пайтда жумҳуриятимизда 29 та киностудия фаолият кўрсатмоқда, — деди кино ва телевидение драматургияси ҳақида маъруза қилган филология фанлари доктори Ҳамидулла Акбаров. — Бироқ кинодраматургия жанрида ижод қилувчилар камчиликни ташкил этади. Шунинг учун биз кўпроқ ёшларни жалб қилишимиз, улар билан бирга ишлашимиз лозим». Шундан сўнг маърузачи ўтган йилда муваффақиятли яратилган асарлар, кино ва телевидение драматургияси муаммоларига тўхталди.

Маърузалар юзасидан мунозараларда Ўзбекистон халқ ёзувчиси, жумҳурият Президентлик Кенгаши аъзоси Шукрулло, театршунос Б. Насриддинов, жумҳурият театр арбоблари уюшмаси раиси ўринбосари Т. Йўлдошев, драматурглар Ҳ. Муҳаммад, И. Турсунов, ёзувчи Р. Қодиров сўзга чиқдилар.

Мунозараларда саҳна асарлари нашри тўхтаб қолаётганлиги, мавжуд журналларда эса яратилаётган пьесаларнинг ҳаммасини чоп эттириш имконияти йўқлиги ва бу саҳна асарлари учун алоҳида журнал ташкил этиш эҳтиёжини туғдираётганлиги таъкидланди.

Йиғилишни кенгаш раиси Шароф Бошбеков олиб борди.

Б. НОРБОЕВ

КОМИССИЯ ЙИҒИЛИШИ

Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов туғилганига 50 йил тўлишини нишонлаш муносабати билан тузилган ташкилий комиссия 26 февраль куни ўзининг дастлабки маслаҳат мажлисини ўтказди. Йиғилишни ташкилий комиссия раиси, профессор Озод Шарафиддинов олиб борди.

Йиғилишда ташкилий ишлар масаласи кўриб чиқилди.

Комиссия раиси ўринбосари, филология фанлари доктори Бегали Қосимов, шоирлар Жуманиёз Жабборов, Ёдгор Обид, юбилей ўтказиш комиссияси масъул котибаси, шоира Нилуфар А. Орипов таваллудини нишонлаш юзасидан ўз фикр-мулоҳазаларини билдириб, мазкур масала бўйича ўтказиладиган тадбирлар режасини белгилаб олдилар.

Мажлисда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси котиби Абдусаид Кўчимов қатнашди.

Китоб дўконларида Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг мустақил нашрлар муҳарририятида чоп этилаётган асарларни ҳам тез-тез учратиш мумкин. Муҳаррият асосан китобхонлар кенг жамоатчилигига мўлжаллаб асарлар босмоқда. Улар орасида Умар Хайём, Рўдакий, Тагор, Дюма каби жаҳон адабиёти классикларининг асарлари ҳам, «Гўзаллик сирлари», «Ўзбек миллий таомлари» каби ўзбек ва рус тилларида нашр этилаётган оммабоп китоблар ҳам бор.

Муҳарририят жамоаси Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллигига ҳам муносиб совға ҳозирламоқда. Икки тилда чоп этилаётган «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун» достонлари шулар жумласидан.

СУРАТДА: мустақил нашрлар муҳарририяти жамоаси.
И. ШЕРБЕК суратга олган

БИР СУРАТ ТАРИХИ

Саида ҳаёт бўлса, бу йил олтмиш бешга кирган бўлур эди. Бироқ зинҳор-зинҳор олтмиш беш ёшдаги Саида Зуннуновани кўз олдимга келтира олмайман. Чунки мен уни Тошкент Давлат дорилфунунининг филология факультети талабаси экан чоғидан танирдим. У ўша йиллардаёқ «Қизингиз ёзди» шеърлар китоби билан кенг ўқувчилар оммасининг, ўша даврдаги таниқли адабиётшуносларнинг эътиборини қозонган эди.

Адашмасам, у иккинчи курсда ўқиётган вақтида истеъдодли ёзувчи сифатида эътироф этилган, ҳатто иттифоқ марказий матбуотида эълон қилинадиган мақолаларда номи тез-тез тилга олиниб турадиган Саид Аҳмад билан танишди, улар ўртасидаги самимий муносабат бора-бора катта бир муҳаббатга айланди.

Мен ТошДДнинг ўша факультетида бир мунча вақт таҳсил кўрганлигим сабабли у ердаги домлалар ва талабаларнинг кўпчилигини танирдим. Шунинг учун бўлса керак, Саид Аҳмад акада Саидани бирор жойга таклиф этиш нияти туғилди, дегунча мени ҳозирги Инқилоб хиёбонидаги ҳуқуқшунослик факультети жойлашган бинога етаклаб борар ва таниш қизлар орқали уни бир амаллаб чақиртирар эдик.

Ўша йилларда Саид Аҳмад ака ўзининг Лабзак кўчасидаги ҳовлисидан мўъжазгина бир хонани Ўзбекистон фанлар академияси Тил ва адабиёт институтининг аспирантлари бўлмиш икки ошнамизга ажратиб берган ва улар шу ерда истиқомат қилишар, шу ердан Абдулла Тўқай кўчасидаги институтга қатнашар эди. Шу аспирантлар билан Саид Аҳмад ака ва унинг баъзи дўстлари ўртасидаги дилбар суҳбатлар давом этарди, тасодифан бўладиган бу суҳбатлар бора-бора навқирон жўралар гапига айланиб кетди. Унга кейинчалик филология фанлари доктори даражасига эришган Турсун Собирий, Инъомжон Расулев, адабиётшунос сифатида танилган Баҳодир Ғуломов, Тожибой Ғозибоев, Саид Аҳмад ака ва унинг врач дўсти Фотиҳ исмли йигит, журналист Собит Абдуллаев, бизнинг маҳаллалик Жўра Воҳидов деган тарих ўқитувчиси ва камина қўшилган эдик. Гапимиз ҳар икки ҳафтада бир марта бўлар ва деярли ҳамиша ўша вақтларда яратилган адабий асарлар, ёзувчилар, шоирлар, мунаққидларнинг ишлари хусусида қизғин баҳслашар эдик. Ойбек, Ғафур Ғулом, Абдулла Қаҳҳор каби забардаст адиблар билан яқин муносабатда бўлган Саид Аҳмад аканинг улар ҳақидаги ҳар бир гапи ёшроқ бўлганимиз сабабли бизга мўъжизанинг худди ўзи бўлиб туюлар эди.

1949 йилнинг охирида Саид Аҳмад аканинг никоҳ тўйлари бўлди. Гапдаги барча жўралар тўйда хизмат қилиш мақсадида бордик. Лекин тўй бир тарзироқ ўтди. Чунки тўйдан бир неча ҳафта илгари Саид Аҳмад аканинг катта акаси, педагогика соҳасида таниқли профессор Имомхон Ҳусанхўжаев «халқ душмани» ҳисобланиб, қамоққа олинган, шу важдан илгари дўстона муносабатда бўлган юқорироқ лавозимли кишилар, ёзувчи ва шоирларнинг аксар қисми Саид Аҳмад акадан ўзларини тортишган, унинг никоҳ тўйига келишга юраклари бетламаган эди.

Уларнинг ташвишлари ўринли экани тез орада маълум бўлди: тўйдан сўнг ярим йил ўтар-ўтмас Саид Аҳмад ака ҳам акасига қўйилган айб билан ҳибсга олинди.

Фарзандлик бўлиш қувончини ақалли ҳис ҳам этмаган келинчак Саида ёлғиз қолди. У тергов идораларига, қамоқ лагерларига қатнай-қатнай, бир амаллаб дорилфунунни тугатди ва ўша вақтларда «Пионер» номи билан аталган (ҳозирги «Гулхан») журналида адабий ходим сифатида иш бошлаб, қайнанаси хизматида қойим турди. Ўша вақтда Саида Зуннунованинг фожиали ҳаёт синовларига мардона бардош берганини кўрганлар уни эрлари ортида Сибирь каторгасига жўнаган декабристларнинг жасур хотинларига, княгина Трубецкаяга ўхшатар эдилар.

Чунки эрлари «халқ душмани» сифатида қамалгач, болаларининг келгусидаги таъналарини ўйламай, уларнинг лагерларига никоҳни бекор қилишга розилик бериб имзо чекишни талаб этиб хатлар ёзган баъзи аёлларга Саида сира ҳам ўхшамади. Аксинча, фақат назм билан шуғулланган Саида эри ноҳақ ҳибсга олинганидан сўнг унинг ўрнига ҳам меҳнат қилиб, насрий асарларни бирин-кетин чоп эттира бошлади. Шоира қалами билан битилган ўнларча эҳтиросли ҳикоялар ва бир неча қисса шу тариқа дунёга келган эди...

Замонлар ўзгариб, 1955 йилда Саид Аҳмад ака бутунлай оқланди. Аммо унинг ижодий ҳаётга фаол аралашуви, юрак қони билан битган асарлари чоп этилиши осонгина амалга ошгани йўқ. Ёруғликка чиққанидан кейин ҳам бир неча йилгача унинг йўлида катта-катта ғовлар пайдо бўлиб турди.

Саид Аҳмад ака қайтиб келгач, биз у билан тез-тез учрашадиган, оилавий борди-келди қиладиган бўлдик. Саида билан ўша вақтларда Низомий номидаги Тошкент Давлат педагогика институтининг тарих факультетида ўқиётган рафиқам Озода Юсупова опа-сингилдек қадрдон бўлиб қолишган эди. Шу сабабли Саид Аҳмад аканинг Лабзакдаги, кейинчалик Сағбон кўча (дўппи бозори)даги уйига бизлар, бизнинг Лангар маҳалламиздаги кулбамизга эса улар тез-тез бориб турадиган бўлдик. 1956 йил январидан «Ўзбекистон маданияти» (ҳозирги «Ўзбекистон адабиёти ва санъати») газетаси чиқа бошлаши билан Саида Зуннунова икковимиз редакциянинг адабиёт ва санъат бўлимида хизмат қила бошладик. Саида наср ва назмга, мен эса адабиётшунослик ва санъатга мутасадди эдик. Шундан сўнг оилавий борди-келдиларимиз янада жонланиб кетди. Саиданинг ягона фарзанди Нодира ҳали у вақтларда дунёга келмаган ва менинг олти-етти ёшлардаги қизим Лаълини жуда яхши кўрар, Саиданинг пойабазли ғоят мўъжазлигидан ҳар сафар Лаъли уни кийиб кўча айланиб, оёқ кийимига ҳавас қилган қиз ва ўғил болаларнинг кетидан эргаштириб келар, бу эса икки дугонанинг қувонч ва қаҳқаҳаларига сабаб бўлар эди.

1957 йилда эр-хотин бизникига меҳмонга келишганида Саид Аҳмад ака бўйнига фотоаппаратини тақиб келди ва «ёзувчиликдан ишим юришмаса, фотографлик қилсам ҳам ёмон бўлмайди», дея ҳазиллашиб, уйни, дарахтларни, экинларни суратга ола бошлади. Мени цирк полвони Франк Гуд дея ҳазиллашиб, енглик майкада суратимни олгач, Саидани, рафиқам ва қизимни девор тагидаги чимга ўтқазиб бир неча тарзда суратларини олди. 34 йиллик катта вақт ичида суратларнинг баъзилари йўқолиб, икки дугона ва қизим тушган сурат сақланиб қолибди.

Муҳтарам муштарий! Эътиборингизга ҳавола этилаётган суратда 31 ёшли навқирон Саида Зуннуновани кўриб турибсиз. Шундан кейин қанча сувлар оқиб ўтди, не-не ўзгаришлар содир бўлди. Сураткаш Саид Аҳмад Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси фахрий унвонининг, Ҳамза номидаги ЎзССР Давлат мукофотининг соҳиби бўлди, қўша-қўша орденлари устига кечагина Ленин ордени қўшилди, ўндан ортиқ ажойиб роман ва қиссалар муаллифи сифатида мамлакатимиздан узоқ-узоқларда ҳам кенг шуҳрат қозонди. Саида Зуннунова билан Озода Юсупова Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими унвонига, бир неча ҳукумат мукофотларига сазовор бўлишди. Икки дугона ўртасида тийрак кўзларн қув боқиб турган қизим Лаъли Шоносирова (эрининг фамилияси шундай) эса бугунги кунда педагогика фанлари номзоди илмий даражасига эга...

Замон шунақа: «ёшлар улғаяди, улуғлар кексаяди. Баъзан шафқатсиз ўлим айни ёз чоғига қарамай, гулларни ҳазон қилади. Саида Зуннунова шу тариқа эрта оламдан кўз юмди.

Ундан қолган мўътабар сурат навқирон Саида Зуннуновани оддий уй шароитида яққол гавдалантириб, унинг ижодига мафтун ўқувчилар қалбида илиқ туйғулар уйғотади, деб ўйлайман.

Шариф ЮСУПОВ

«ҚОЗОҚ АДАБИЁТИ» САҲИФАЛАРИДА

Туркий адабиётимизнинг асосчиси, улуғ мутафаккир шоир Алишер Навоийнинг тўйига қардош жумҳуриятларда ҳам катта тайёргарлик кўрилмоқда. Қозоғистон ёзувчиларининг ҳафталиги «Қозоқ адабиёти»нинг шу йил 8-февраль сонида Алишер Навоий таваллуди куни муносабати билан унинг ўнта ғазалининг янги таржимасига ўрин берилган. Ғазалларни яқинда Дўрмонда бўлиб ўтган «Алишер Навоий асарлари таржимонларининг халқаро ижодий-амалий анжумани» қатнашчиси, таниқли таржимон Несипбек Айтов ўгирган.

Шунингдек, таржимон Алишер Навоийнинг дунё адабиётида тутган ўрни ҳақида сўзбоши ёзган. Бу сўзбошида у, жумладан, бундай деб ёзади: «Бугунги ёшларимиз жаҳонга донғи кетган туркий адабиётимизнинг тарихидан бехабар. Улар Навоий, Низомий, Фузулий, Абай, Тўхтағул, Махтумқулини беш қўлдай билмаса, бизнинг куйинишларимиздан нима фойда? Тарихимизнинг бу хатоларини тузатиш пайти келди. Бир илдиздан жон олган халқлар ўртасида руҳий яқинлик, бирлик бўлиши зарур. Шу маънода Алишер Навоий меросини кўз қорачўғидек асрамоқ, билмоқ, англамоқ, у орзу қилган ишларни амалга оширмоқ, буларни келгуси авлодларга ҳам етказмоқ бизнинг қарзимиз ва фарзимиз».

ЎзАС АХБОРОТИ

Бугунги аёл қандай бўлиши керак? У ўзига берилган имтиёзлардан тўла фойдаланаяптими? Оналик ҳуқуқи ўзи қанақа ҳуқуқ? Бу саволларга яқинда Тошкент автомобиль транспорти ва йўллари институтининг мажлислар залида бўлиб ўтган жумҳурият хотин-қизлари Советининг семинар кенгашидан жавоб олишингиз мумкин. Кенгашнинг асосий мақсади хотин-қизлар ижтимоий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мавзусига бағишланди. Семинарда олий таълим министрининг ўринбосари Наталя Науменко, Ўз КП МҚ мафкура бўлими инструктори Лутфия Рўзибоева, Тошкент тўқимачилик ва енгил саноати институтининг ректори Ҳалима Алимова, Президент ҳузуридаги вазирлар маҳкамаси қошидаги хотин-қизлар сектори бўлими мудири Ойдин Аббосова, Тошкент шаҳар хотин-қизлар Советининг раиси Ҳолида Қодирова иштирок этдилар. Улар ўз маърузаларида хотин-қизлар турмуш шароитини яхшилашнинг долзарб масалалари, аёллар ҳаётининг ижтимоий-сиёсий муаммолари, олийгоҳлар қошидаги қизлар клубининг ишларини такомиллаштириш ҳақидаги бир қатор вазифалар тўғрисида тўхталиб ўтдилар. Шунингдек, катта ҳуқуқшунос Гурий Соколов хотин-қизлар ҳаётини яхшилашдаги янги қонунлар, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, оилани мустаҳкамлаш муаммолари юзасидан берилган саволларга жавоб берди.

●

Яқинда Тошкент маданий-оқартув техникумида улуғ шоир А. Навоий таваллудининг 550 йиллигига бағишланган адабий-мусиқий кеча бўлиб ўтди. Талабалар шоир асарларидан парчалар, ҳаёти ва ижодини акс эттирувчи кўринишлардан ижро этдилар.

Кечада иштирок этган филология фанлари доктори, профессор А. Ҳожиаҳмедов, филология фанлари номзодлари, ТошДД доцентлари Ҳ. Муҳаммадхўжаев, Ю. Турсуновнинг Навоий асарлари ҳақидаги суҳбатлари йиғилганларда катта қизиқиш уйғотди.

БИЛДИРИШЛАР

12 март куни соат 15.00 да Ҳамид Олимжон номидаги адабиётчилар уйида (Пушкин кўчаси, 1-уй) Бадиий таржима ва адабий алоқалар кенгашининг йиллик ҳисобот йиғилиши бўлади. Йиғилишда бадиий таржима муаммолари ҳамда «Шарқ юлдузи» ойномасида эълон қилинаётган Қуръони карим таржимаси борасида мунозара ўтказилади. Барча қизиққан ўртоқлар ўз таклиф-мулоҳазалари билан иштирок этишлари мумкин.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ БАДИИЙ ТАРЖИМА ВА АДАБИЙ АЛОҚАЛАР КЕНГАШИ

●

Шу йилнинг 6 март, чоршанба куни соат 14.00 да Ҳамид Олимжон номидаги адабиётчилар уйида 1990 йилда чоп этилган насрий асарлар муҳокамасига бағишланган баҳс-мунозара ўтказилади. Аввалги анъаналардан чекиниб, бу галги йиғилишда кун тартиби, маърузачилар белгиланмади. Шу боис барча адиблару мунаққидлардан ҳамда адабиёт мухлисларидан ушбу баҳс-мунозарада фаол иштирок этишларини, ўтган йили нашрдан чиққан насрий асарлар бўйича фикр билдиришларини сўраймиз.

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИНИНГ НАСР КЕНГАШИ

ДОИМИЙ ҲАМРОҲ

ЯНГИ РУБРИКА:

Китоб маърифатга интилувчи ҳар бир одамга умр бўйи ҳамроҳ бўлади. Китоб одамнинг инсон сифатида шаклланишида, унинг ўзлигини англашида, билимининг ошишида беминнат, садоқатли, самимий йўлдошдир. Ҳаётда йўлдошлар ҳар хил бўлганидек, китоблар ҳам ҳар хил. Бир хиллари мазмунан теран, ўқувчи дунёсини бойитишга қодир асарлар бўлса, айримлари бу талабга тўла жавоб беролмаслиги мумкин. Бироқ, ўйлаймизки, ҳар қандай асар ҳам китобхонда қандайдир фикр уйғотади. Бинобарин, биз мазкур рубрика остида эътиборингизни қаратаётган китоблар турли савияда бўлиши табиий. Албатта, биринчи навбатда, яхши ва баркамол асарларни тарғиб этиш асосий мақсадимиз.

Яна бир гап. Ҳозирги иқтисодий танглик шароитида китоблар нашрдан жуда кечикиб чиқмоқда. Масалан, Абдулла Ориповнинг «Ишонч кўприклари» тўплами яқинда, 1991 йил январь ойининг сўнгги кунларида сотувга чиқди. Шу сабабли 1989 йилнинг иккинчи ярмида босишга рухсат этилиб, ўтган йилнинг охирида сотувга чиққан баъзи диққатга молик китоблар тўғрисида ҳам хабар қилмоқдамиз.

«ОРЗУ ФУҚАРОСИ»

Муҳаммад Солиҳ. «Орзу фуқароси». Шеърлар. Тошкент, Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1990 йил

Шоирнинг бу китобини йигирма йилга яқин тинимсиз ижодий изланишнинг муносиб самараси дейиш мумкин. Зеро, «Орзу фуқароси»га Муҳаммад Солиҳнинг олдинги йиллар нашр этилган «Бешинчи фасл», «Оқ кўйлаклар», «Қудуқдаги ой», «Валфажр», «Шаффоф уй», «Олис табассум сояси» тўпламларидан танланган шеърлар, шунингдек, шоирнинг илк машқлари, мансур шеърлари, янги асарлари киритилган.

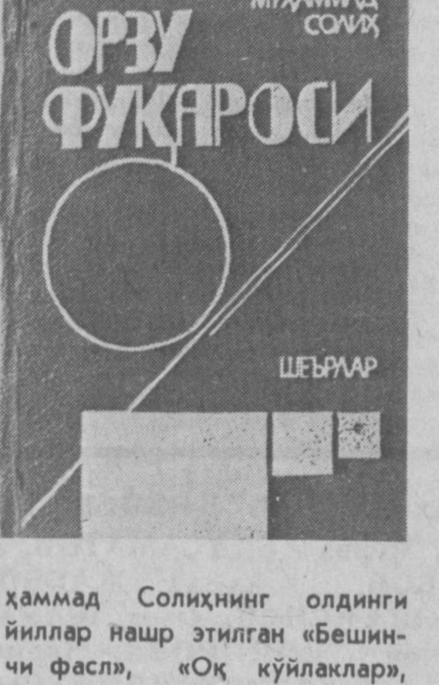

Бир шеърида М. Солиҳ: «Сўзлар бир-бирига боқсин эркинроқ, Яшасин мустақил жумҳуриятдай, Бир-бирин тўлдирсин, бўлсин иттифоқ, Ҳар жойда туғилган бир хил ниятдай», деб ёзади. Бу сатрлардаги сўзлар мазмуни ва мисралар уйғунлигини таъмин этган моҳият «Орзу фуқароси» тўпламининг мазмунига ишора қилиб турибди. Содда ва самимий, теран ва истеҳзоли шеърлар поэтик мушоҳадага муштоқ ўқувчиларда қизғин муносабат уйғотиши шубҳасиз.

Китоб муҳаррири А. Қутбиддинов. Рассом П. Фёдоров. «Орзу фуқароси» ўттиз беш минг нусхада нашр қилинган.

«ИШОНЧ КЎПРИКЛАРИ»

Абдулла Орипов. «Ишонч кўприклари». Шеърлар, таржималар, драматик достон. Тошкент, Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989 йил

Ўзбекистон халқ шоири, Ҳамза номидаги республика Давлат мукофотининг лауреати, атоқли шоир Абдулла Ориповнинг «Ишонч кўприклари» мажмуасидан кейинги йилларда яратган янги шеърлари, «Ранжком» деб номланган драматик достони, А. С. Пушкин, Т. Шевченко, Е. Чаренц, Махсатий Ганжавий, Қ. Қулиев асарларидан таржималар, Уйғониш даврининг улуғ шоири Данте Алигьери «Илоҳий комедия»сининг «Аъроф» китобидан парча жой олган.

Элимиз қалбидан чуқур ўрин олган теран ва пурмаъно асарлар соҳиби Абдулла Ориповнинг бу тўпламига киритилган шеърлари мавзуига кўра «Шукрона айтайин ҳаёт номидан», «Фақат муҳаббатга топингин, эй қалб», «Икки Америка», «Айтишув», «Сарҳадлар» каби қисмларга ажратилиб, тартиб берилган. «Ишонч кўприклари»нинг умумий мундарижасини эса шоирнинг ушбу сатрлари аён этиб туради:

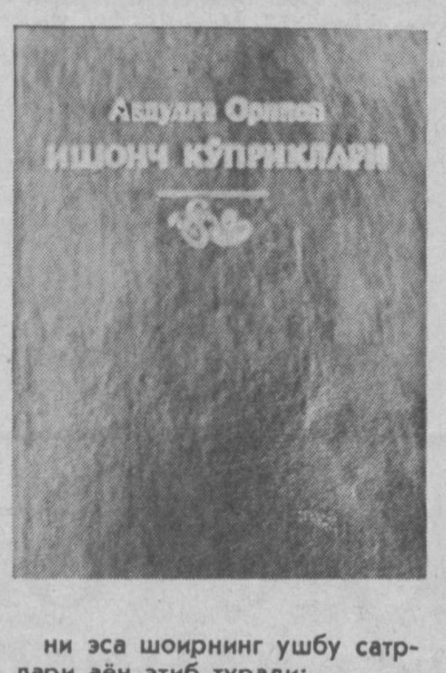

Бисёр бўлса агар бол ҳам бекадр,
Такрор айтилганда рангсиздир калом.
Бу ёруғ оламда Ватан биттадир,
Биттадир дунёда Она деган ном...

Шубҳасиз, шеърият мухлисларининг доимий йўлдошига айланиб қоладиган бу китобга Муҳаммад Юсуф муҳаррирлик қилган, рассом М. Кагаров уни безаган. Тўплам олтмиш минг нусхада нашр этилган.

«УЙҒОҚ КУНЛАР»

«Ёшлик» кутубхонаси». Наср, назм, таржима. III китоб. Тошкент, «Ёш гвардия» нашриёти, 1990 йил

«Ёшлик» ойномаси ўз саҳифаларида эълон қилган бадиий асарларнинг сараларини сайлаб, ҳозирга қадар учта китоб нашр эттирди. Бу тажриба ўзини оқлаётир. Асосий эътибор ёш авлодга қаратилган. «Уйғоқ кунлар» деб номланган III китобга ёшлар авлодининг тилга тушган вакиллари — Баҳром Рўзимуҳаммад, Абдумажид Азим, Ғулом Фатҳиддин шеърлари билан бир қаторда умид уйғотган иқтидорли ёшлар Болтабой Бекматов, Баҳром Ғойиб, Вафо Файзулла, Барнобек Эшпўлатов ва бошқаларнинг янги машқларидан намуналар берилган. Уларнинг изланишларида анъаналарга тушуниб ёндашиш, янгича шакл топишга интилишнинг самаралари кўзга ташланиб туради. Шодиқул Ҳамроев ва Тўхтамурод Рустамовнинг ҳикоялари навқирон авлод насрида сезиларли ўзгаришлар юз бераётганидан хабар қилади.

Китобдан ўрин олган Рауф Парфи шеърлари шоирнинг аввал нашр этилган тўпламларидан танланган бўлса-да, «Уйғоқ кунлар» мундарижасига уйғунлик ва теранлик бағишлаган. Жамол Камол, Қутлибека Раҳимбоева, Мақсуда Эргашеванинг янги шеърлари бугунги беҳаловат кунлар нафаси билан йўғрилган. Шунингдек, китобдан адабий жамоатчиликда баҳс-мунозаралар қўзғаган Мамадали Маҳмудовнинг «Қора дўлана» қиссасини ўқиш мумкин.

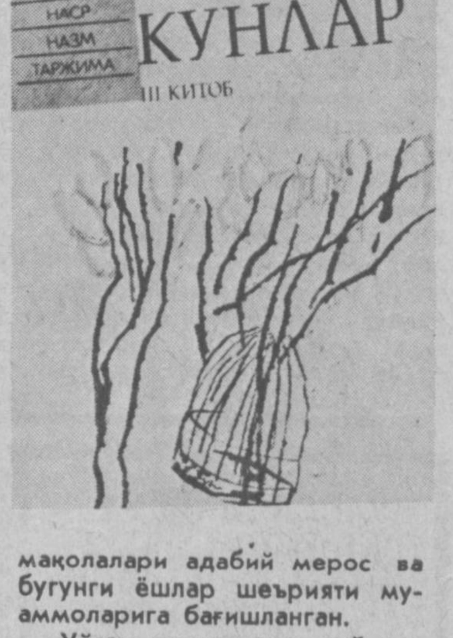

Иброҳим Ҳаққуловнинг «Навоий азиз билган...», Аҳмад Отебоевнинг «Кўнгил кўзида» мақолалари адабий мерос ва бугунги ёшлар шеърияти муаммоларига бағишланган.

«Уйғоқ кунлар»дан жой олган асарларни Ғаффор Ҳотамов тўплаган. Муҳаррир Асад Дилмуродов. Мусаввир А. Михайлов. Китоб қирқ беш минг нусхада чоп этилган.

ТАНҚИД ВА АДАБИЁТШУНОСЛИК БЎЛИМИ

ПРОКУРОР ҚОРАЛАШДАН ВОЗ КЕЧДИ

ЯҚИНДА РЎЗНОМАЛАРДАН бирида шундай хабар берилди: «Ўзбекистон ССЖ Олий суди президиумининг навбатдаги мажлисида «пахта иши» бўйича Тошкент, Сирдарё ва Бухоро вилоятларида илгари судланган яна 73 кишининг жиноий ишлари кўриб чиқилди. Уларга нисбатан аввал қўлланилган суд қарори ва ҳукмлари бутунлай бекор қилиниб, барча ҳуқуқлари тикланди. Шу кунгача жумҳуриятимизда «пахта иши» бўйича оқланганлар сони 1207 кишига етди. Комиссия ўз ишини давом эттирмоқда».

Бир неча минглаб кишиларни жиноятчи сифатида ўз домига тортган «пахта иши» масаласи, ниҳоят, энди одиллик билан ҳал қилинмоқда. Лекин бу ерда ғалати бир қарама-қаршиликка дуч келасан: ёлғонлар авж олиб, «пахта иши» «ўзбеклар иши»га зўрма-зўраки айлантирилганда, Ҳақиқатга зиён етказилганда, барча ахборот воситалари оламга жар солишганди. Эндиликда адолат қарор топаётганда эса улар жим. Ваҳоланки, пахта иши борасида бугунгача оқланганлардан ташқари, қанчасининг айбсиз ҳолда қамоқхоналарда умри ҳазон бўлди. Қанчаси пахта ишига алоқаси бўлмаган ҳолда ноҳақлик жабрини тортди. Агар ҳар бир рақам ортида инсон ҳаёти, унинг орзу-ўйлари, умидлари туришини кўз олдимизга келтирсак, фожиа беқиёс бўлганлиги, у халқ дардига айланганини англаймиз. Бу фожиаларни бошидан кечирганлардан бири собиқ Ўзбекистон ССЖ соғлиқни сақлаш вазири Абдулла Худойберганов бўлди.

У ҳақда ойномаю рўзномаларда ёзилди, радио ва зангори экранда эшиттиришлар берилди. Зеро, 833 кун ва тун қамоқ азобини бошидан кечирган, Гдлян ва ва Иванов гуруҳининг хўрликларига, туҳматларига чидаган, адолатсиз жабр тортган инсоннинг тақдири матбуот нигоҳидан четда қолиши мумкин эмас эди... Ҳурматли муштарийларимиз: «Хўш, бу инсон тақдири ҳақида мақолалар эълон қилинган бўлса, яна у тўғрисида ёзиш шартмикан?» — дейишлари ҳам мумкин. Ҳа, шарт. Токи, ҳамон ноҳақлик, адолатсизлик қурбонлари бор экан, уларни эсламасликка, ўйламасликка, токи ноҳақлик, адолатсизлик жаллодлари билан бир ҳаводан нафас олиб яшар эканмиз, уларнинг қилмишларини фош этмасликка, қолаверса, бундай ишлардан ҳар дақиқада ўзимизни огоҳ қилмасликка ҳақимиз йўқ.

Мана, қўлимда 833 кун мобайнида ёзилган, эндиликда архив ҳужжатларига айланган А. Худойберганов тўғрисидаги 16 томдан иборат «тарих». Бу тарихнинг чувалашган ҳужжатлари орасидан қайси бири ҳақиқату, қайси бири ёлғонлигини ажратиш осон эмас. Қолаверса, бу томликлар саҳифаларига Абдулла Худойбергановнинг икки йилдан ошиқ ҳаётининг барча лаҳзалари, унга қилинган жабрлар, зулмлар, сўкиш-уришлар, ҳақоратлар битилмаган. Булар унинг юрагига муҳрланган.

«Тарих»нинг муқаддимаси 1988 йилнинг 7 февралидан бошланади. Худди шу куни уни Тошкентдан Урганчга Т. Гдлян бошчилигидаги ССЖИ Прокуратурасининг штабига чақиртириб олишганди. Аслида А. Худойбергановни таъқиб қилиш олдиндан бошланган, десам хато бўлмас. 1985 йилда жумҳуриятда «пахта иши» бўйича айбномалар бошланганда Қорақалпоғистонда пахта тайёрлов трестида бошқарувчи бўлиб ишлайдиган укаси Отаулла Худойберганов устидан ҳам жиноят иши қўзғатилади. Гарчи жиноятчилик ишида ота учун бола, ака учун ука жавобгар эмас, деб расман қонун йўли билан белгиланган бўлса-да, амалда бунинг тескариси қилинган ҳоллар кўп бўлган. А. Худойберганов ҳам 1986 йилнинг 2 январида Марказқўмга И. Усмонхўжаев, Р. Абдуллаева ҳузурига чақирилади ва ҳеч бир айбсиз, «вазирликлар кабинетининг янгиланиши» баҳонаси билан ишдан олинади. 9 январда эса укаси Отаулла қамалади. Эҳтимол, аканинг ишдан олиниши ва уканинг қамалиши ўртасида боғлиқлик йўқдир. Лекин у ҳолда унинг бесабаб ишдан олинишини қандай баҳолаш мумкин.

Вазирликдан олингандан кейин уни баъзи ишларга тавсия қилишади, лекин у ҳаммасини рад қилиб ўз соҳасига — ССЖИ Тиббиёт фанлар академияси Бутуниттифоқ хирургия илмий марказининг Тошкентдаги филиалига директор ўринбосари бўлиб ишга келади. Яна жарроҳлик ишларида қатнашади. Икки йил давомида бир неча юзлаб беморларнинг дардини енгиллатади. Министрлик лавозими туфайли тўхтаб қолган докторлик илмий ишини давом эттиради. Ўша 1988 йилнинг эрта баҳорида илмий ишини ёқлаш арафасида эди...

ДАСТЛАБКИ ТЕРГОВНИ Гдлян билан Ивановнинг ўзи олиб борган. Уни Қорақалпоғистон вилоят фирқа қўмитасининг собиқ биринчи котиби Қ. Камолов билан ҳамкорликда, унинг катта миқдордаги пулини ва мол-мулкини яширганликда айблашади. Табиийки, бунинг учун замонамиз «шерлок-лари»га аниқ далиллар керак эди. Аниқ далиллар бўлмаганлиги учун қалбакисини ўзлари тўқишди. А. Худойберганов Қ. Камоловни ва унинг оиласидагиларни давolаган, айни пайтда мухтор жумҳуриятда 1976 йилдан 1981 йилгача Соғлиқни сақлаш вазири бўлиб ишлаган, собиқ котибга яқин одам. Қолаверса, укаси Отаулла ҳам қамоқда ётган кўйи укаларига, қариндошларига бор-йўқ мол-мулкини йиғиб терговчиларга бериш ҳақида видеотасвир орқали мурожаат қилади. Демак, булардан шундай хулоса чиқади: собиқ вазир бир неча миллионларни яширган ашаддий жиноятчи.

А. Худойберганов шу ердаёқ қамоққа олинади. Уни қамаш учун рухсатномани Хоразм вилоят прокурорининг ўринбосари Титоренко ёзиб беради. Қизиқ, А. Худойбергановнинг жиноятчи эканлигини билиш нари турсин, уни танимайдиган прокурор ўринбосарининг бу хатти-ҳаракати қайси қонунга тўғри келаркин?

Уни бир неча кун Урганчда сўроқ қилишади. Лекин муддаоларига эриша олмагач, Москвага аввал «Матросская тишина»га кейинчалик «Бутирка»га кўчиришади. Тергов давом этади. Хўш, Гдлян ва Ивановнинг Худойбергановни Камоловни мол-мулкини яширишда айблашидан ҳамда ундан бир неча миллионларни талаб қилишидан асл мақсади нима эди? Маълумки, Гдлян «пахта иши» бошланган кезларда матбуотда ўзбек халқини мамлакатнинг тўрт ярим миллиард сўмини пахтани қўшиб ёзиш туфайли ўзлаштиришда айблаган ва бу пулни давлат хазинасига қайтаришини айтиб мақтанганди. А. Худойбергановдан талаб қилинган миллионлар ана шу ниятнинг амалий ифодаси ва терговчилар гуруҳининг навбатдаги муваффақиятини кўз-кўз қилиш учун керак эди. «Бир куни тергов пайтида, — деб эслайди А. Худойберганов, — Гдлян «Мен ўзбекларни яхши биламан, уларнинг ҳаммаси порахўр, текинхўр. Мана, сен ўн йил давомида, аввал Қорақалпоғистон, кейин Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазири сифатида ўн миллиондан ортиқ пул йиққансан. Шунинг ярмини берсанг, ҳибсдан озод қиламан», деди. Кейинги сўроқ пайтида «сен ўзбеклар муттаҳамсизлар, сенлар ҳукуматни алдаб руслар, арманлар, украинлар ва умуман, бошқа халқлар учун давлат томонидан ажратилган маблағларни ҳам еб кетгансизлр. Ноқоратупроқ, Тюменни ўзлаштиришга ёрдам бераяпмиз деб, у ердаги бойликларни ташиб кетаяпсизлар, деб ҳақорат қилди. Шундан кейин сабрим чидамади».

А. Худойбергановнинг сабри чидамаганлигининг оқибати осон бўлмаган. Уни аввал овқатдан, кейин сувдан, сўнг очиқ ҳаво ва уйқудан қисишган. Ҳафталаб, ойлаб энг ашаддий жиноятчилар билан бир камерада ётган ва улардан «тарбиявий» сабоқ олган. Энг даҳшатлиси шундаки, қамоққа олингандан то суд бўлгунча бирон марта ҳам отаси, укалари, қариндош-уруғлари ва болалари билан кўришмаган. Улар ҳақида бирор хабар эшитмаган. Терговчилар эса «яқинларингнинг ҳаммаси ҳибсда» дея уни алдашган, қўрқитишган.

Мана, қўлимда сўроқ ҳужжатлари: уларда терговчилардан кимларнинг исми шарифлари йўқ — Гдлян, Иванов, Ревеко, Карташьян, Павлов, Пономарев, Иброҳимов, Абдураҳимов... Собиқ вазирни яна кимлар сўроқ қилмаган? Улар жиноятчидан фақат бир нарсани: миллионларни топиб беришни талаб қилган. Терговчилар бу пайтда фақат А. Худойбергановни сўроқ қилиш билан кифояланиб қолишмаган. Ундан сал кейин укаси, Кегайли район фирқа қўмитасининг иккинчи котиби бўлиб ишлайдиган Ҳабибуллони, сўнг Элликқалъа район фирқа қўмитасида котиб бўлган Неъматиллони ҳам ҳибсга олганлар. Улардан ҳам миллионларни ундириша олмагач, синглиси, саккиз боланинг онаси Ҳавожонни қўлга олиб, энг ашаддий жиноятчи аёллар камерасига ташлашган. Бир неча ҳафта қийноқлардан кейин, ёшига етмаган боласининг тақдиридан хавотирга тушган Ҳавожон қайнатаси, эри ва ўзи бир неча йиллар давомида ишлаб топган, болаларининг тўйига деб йиғаётган 15 минг сўмга яқин пулини ҳамда буюмларини Гдляннинг қўлига тутқазишга мажбур бўлган. Шунинг эвазига у фарзандлари ёнига қайтган. Сўроқ ҳужжатида бу пуллар ҳамда буюмлар олингани ҳақида қайдлар бўлса ҳам, унинг эгасига на тилхат берилган ва на ушбу маблағнинг қаердалиги хусусида ҳужжат бор. Бу ноҳақ тортиб олинган пуллар А. Худойберганов оқлангандан кейин ҳам, то ҳанузгача эгаларига қайтариб берилгани йўқ.

Терговчи Ревеконинг ишлари ҳаммасидан ошиб тушган. У собиқ вазир номидан «Ҳаммасига тўла айбдорман, Камоловнинг пулларини яширганман», деган мазмунда ариза ёзади. Шунга асосланиб уни жиноий жавобгарликка тортиш бўйича айблов қарори тақдим этилган. Лекин кўп ўтмай бу айблов қарори ишда жиноят содир бўлмаганлиги учун рад қилинган. Шундан кейин Худойбергановлар устидан бошланган иш тўхтайди. Унинг яқинлари, укалари ҳибсдан озод этилади. Табиийки, Абдулла Маткаримовичнинг ўзи ҳам қамоқдан озод қилиниши керак эди. Бунинг учун Гдлян бошлиқ терговчилар хатога йўл қўйганларини мардона тан олсалар бас эди. Афсуски, бундай бўлмаган. Улар ўз ишларидаги нуқсонларни тан олишни истамасдилар. Чунки улар мамлакат миқёсида ўзларини фақат ҳақиқатпарвар қилиб кўрсатардилар. Қолаверса, ўша пайт ССЖИ халқ депутатлигига сайловолди кураши борарди. Бу депутатликка номзодлар Гдлян ва Ивановнинг мавқеига салбий таъсир кўрсатиши мумкин эди. Шу сабабли ишдаги бирор хато тан олинмасди, ўзбекистонлик ўнлаб, юзлаб одамлар ноҳақ жабрланса жабрлансин-у, лекин Гдлянларнинг обрўсига путур етмаса бас. Оқибатда шундай ҳам бўлди. Улар А. Худойберганов устидан янги жиноий иш қўзғайдилар. Уни порахўрликда — ўз қўл остидагилардан юз минг сўмлаб пора олганликда ва айни пайтда юқоридагиларга катта миқдорда пора берганликда айблашга уриндилар. Яна куну тун сўроқлар, азоблар давом этган. «Матросская тишина»да уни жисмонан ҳолдан тойдириб «айбига иқрор бўлувчи» ҳужжатларга қўл қўйдириб ҳам олишади. Шундай қилиб, 1988 йилнинг августида уни ана шу асосда жиноий жавобгарликка тортиш тўғрисида янги қарор тақдим этилган. Бироқ тергов чоғида яна айблов фактлари тасдиқланмайди, иш қайтарилади. Шундан кейин ҳам, А. Худойбергановни порахўрликда ва пора берганликда айблаш тўхтамаган. Уни жиноий жавобгарликка тортиш тўғрисида 45 марта янги қарор тақдим қилинган. Буни ҳужжатлар орасидаги пора олганлик ва пора берганлик фактлари бўйича жиноий ишларни тўхтатиш тўғрисида 45 марта чиқарилган қарор ҳам тасдиқлайди.

Лекин шундан сўнг ҳам собиқ вазирни озодликка чиқаришмайди. Н. Ивановнинг «А. Худойберганов порахўрлиги аниқланди, энди уни текширишдан ўтказиш керак», деган даъвоси туфайли, унинг ҳибсда сақланиш муддатини яна 13 ой 19 кунга узайтиришади. Афсуски, шунинг 10 ой 13 кунида ҳеч қандай иш қилинмаган. «Бу фурсатда мени ҳар 3—4 ой ичида бир-икки терговга чақиришди, холос, аммо қамоқда ўша ҳақорат ва уришлар давом этди», деб эслайди А. Худойберганов.

ЙЎҚ, БУ ВАҚТ ИЧИДА терговчилар уни унутди, десак хато бўлар. Эсдан чиқаришмаган, Қорақалпоғистондан уни айблайдиган «фактлар», «жонли гувоҳлар» излашган. Ва бу гувоҳларни топишган ҳам. Мана, шулардан баъзилари: Т. Каримов — Қорақалпоғистон мухтор жумҳурияти дорихоналар бошқармасининг бошлиғи, Тожимуродов — Шуманай район марказий касалхонасининг бош врачи, Асенов — Ленинобод район марказий касалхонасининг бош врачи, Мамбеткодиров — Бўзатов район марказий шифохонасининг бош врачи, Ҳожиматов — Беруний район марказий касалхонасининг бош врачи, Реибназаров — Нукус шаҳар санэпидстанцияси бошлиғи, Абдумуродов — Хўжайли шаҳар санэпидстанцияси бош врачи...

Терговчилар Худойбергановнинг порахўрлигини исботлаш учун унинг Қорақалпоғистонда Соғлиқни сақлаш вазири бўлиб ишлаган пайтидан «гувоҳлар» ва «далиллар» тўплаганлиги бежиз эмас. Чунки улар Худойбергановнинг ишини қандай бўлмасин Камолов билан, Қорақалпоғистон билан боғлашга интилишган, шу билан ўзларининг ҳақ эканликларини исботламоқчи бўлишган. Акс ҳолда улар Худойбергановнинг Қорақалпоғистондаги эмас, Ўзбекистон ССЖ Соғлиқни сақлаш вазирлиги давридаги фаолиятидан хато ахтаришлари мумкин эди-ку. Ахир, унинг Тошкентдаги мансаб курсиси Нукусдагига нисбатан юқорироқ бўлган-ку. Лекин терговчиларнинг мақсади бошқа эди.

Шундай қилиб, «ёлланма гувоҳлар» собиқ вазир билан аввал Москвада, сўнг Тошҳовузда юзма-юз учраштирилади. Бу гувоҳлар очиқдан-очиқ уни порахўрликда, ўзларидан пора олганликда айблайди. Кейинчалик уларнинг ҳаммаси — баъзилари судгача, айримлари суд жараёнида ҳам жисмоний, ҳам маънавий тазйиқлар туфайли собиқ вазирга нисбатан сохта гувоҳлик берганларини тан олишади. Деярли барча далиллар нотўғри эканлиги судда исботланади.

Мен сўроқ ҳужжатларини кўраётганимда ҳам, мақолани ёзаётганимда ҳам бу сохта гувоҳлар ҳақида кўп ўйладим. Тўғри, А. Худойберганов суҳбат асносида «Уларда ҳеч айб йўқ, улар қаттиқ жабр кўрганларидан, ашаддий жиноятчилар камераларида бўғизларига пичоқ қадалганлиги туфайли менга туҳмат қилишга мажбур бўлганлар. Шунинг учун судда ўз кўрсатмалари бўҳтон эканлигини тан олдилар», деб қайта-қайта эслатса ҳам, кўнглимдаги бор шубҳани, оғриқни қува олмадим. Хўш, унинг иши одил қозилар қўлига тушганида бу «пора берганлар» ўзларини қандай тутардилар? Улар ўшанда собиқ вазирни ҳимоя қилармиди? Ҳимоя қилишга қодир бўлсалар, нега бу туҳматларни ёзишдан ўзларини тия олмаганлар? Ҳа, бу ўткир оғриқ, уни кўнгилдан чиқариб ташлаш қийин. «Пора берганлар»нинг кўрсатмаларини ўқир эканман, кўз олдимга дор тагида, жаллод кундасида боши турганда ҳам ҳақиқатни айтишдан тап тортмаган, иймони бут кишилар келди. Шу дақиқада бўғзимга бир савол тиқилади — замондошларимиз-чи? Наҳотки, биз ўз жонимизни асраш учун бунча субутсиз, қўрқоқ бўлиб қолган бўлсак? Салгина ҳадик туфайли бир-биримизни айблайверсак. Бизнинг фожиамиз, халқимиз орасидан кўплаб одамларнинг ноҳақ қамалишига сабаб бўлган асосий омиллардан бири қўрқоқлигимиз, иккиюзламачилигимиз, субутсизлигимиз бўлмадими? Наҳотки инсон ўзини ҳимоя қилиш учун бошқаларни гуноҳкор қилса... Бундайлар нафақат ўзларининг инсонийликларини, балки халқимизнинг асл қадриятларини ҳам ерга урмадиларми?..

Ана шундай гирдобда Худойберганов инсонийликнинг оддий қадриятини ўзида сақлаб қола олгани катта жасоратдай кўринади. Ҳа, у ҳам терговнинг дастлабки кунлариданоқ ҳар хил ёлғонларни тўқиб, тепароқдаги раҳбарларни рўкач қилиб қамоқдаги жабрлардан, ҳақоратлардан ўзини сақлаб қолиши мумкин эди. У бундай қилмади. Ҳақиқат учун зулм косасини тагигача сипқорди.

1989 йилнинг кузига келиб А. Худойберганов «иши» охирлаб қолган, энди у сохта далиллар асосида ашаддий жиноятчи сифатида суд қилиниши керак эди. Лекин унинг иши ўша йили сентябрь ойидан бошлаб янги терговчилар гуруҳи қўлига тушади. «Чунки бу вақтга келиб ССЖИ прокуратурасида Т. Гдлян ва Н. Иванов йўл қўйган суистеъмолчилик юзасидан катта миқдорда маълумотлар тўпланган эди», — деб ёзишди рўзномалар. Ҳа, суиистеъмол бўлганди. Лекин Гдлян ва Иванов гуруҳининг тергов ишларидан четлаштирилишининг асл сабаби шуми? Улар Ўзбекистон фуқароларига ноҳақ айблар қўйганлиги учун эмас, балки Москвадаги баъзи раҳбарларнинг этакларига осилганликлари учун четлаштирилмадими? Бу раҳбарлар ўзбек халқини ноҳақ айблардан ҳимоя этиш ниқоби остида аслида ўзларини ҳимоя қилмадиларми? Агар халқимиз ҳуқуқлари ҳимоя қилинганда эди Худойберганов кабиларга гдлянчилар қўйган айблар ҳам жиддий қайта текширувдан ўтказилган бўларди. Ваҳоланки, янги тергов гуруҳи ҳам собиқ вазирнинг ишини қайтадан ўрганмаган. Улар олти ой давомида гдлянчилар тўплаган сохта далилларни янада бойитишган, холос. Эҳтимол, ССЖИ халқ депутатлри А. Мухторов ва Э. Юсупов А. Худойберганов тўғрисида ССЖИ Бош прокурорига сўровнома ёзмаганларида бу иш яна қанча чўзиларди. Шундай қилиб, унинг иши 1990 йилнинг бошларида судга — Тошкент вилоят судига оширилади.

— ... Ниҳоят, ўшанда орзиқиб кутганим, кўнглимдаги бир армон ушалди, — деб эслайди Абдулла Маткаримович. — Нима бўлсаям Ўзбекистонга олиб борсин, юртимни бир кўрай, айбсизлигимни ўз халқим олдида исботлай, кейин армоним йўқ, деб дилимга туккандим. Тошкентга олиб келишганда, биласизми, нимадан кўпроқ ҳаяжонландим. Куйдан, қўшиқдан. Ахир, икки йил давомида бирор марта ўзбекча куй, қўшиқ эшитмадим. Мен ўшанда куй ва қўшиқнинг Ватан бўлиб, халқ бўлиб, юртнинг азиз ҳавоси, суви, соғинчи бўлиб қалбга оқиб киришини англадим. Кўзларимга жиққа ёш тўлди...

Бу гаплар биз учун бироз эриш туюлар, баландпарвоздек таассурот қолдирар, лекин унда ситамлардан қадди букилган инсоннинг дардларини англаш қийин эмас.

Абдулла Худойберганов иши бўйича суд салкам уч ой — 26 февралдан 22 майгача давом этган. Суд жараёнига Тошкент вилоят судининг аъзоси Б. Қудратхўжаев раислик қилган. Унда А. Сафаров, Р. Мирзабоев ҳайъат аъзолари. В. Ковальчук давлат қораловчиси, А. Лучанский адвокат сифатида иштирок этганлар. Дарвоқе, судда яна бир жамоатчи оқловчи — Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш вазирининг ўринбосари, Ўзбекистон ССЖ Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Т. Искандаров ҳам қатнашган. Шу ўринда Соғлиқни сақлаш вазирлигидаги яхши бир анъана — эндиликда танқис бўлиб бораётган инсоний меҳр-мурувват борасида тўхталиб ўтишни истардим. Одатда биз ташкилот билан собиқ раҳбар ўртасида жарликлар пайдо бўлишига кўникиб қолганмиз. Бунда ташкилотдаги камчиликлар учун собиқ раҳбарни айблаш синалган усуллардан биридир. Соғлиқни сақлаш вазирлиги эса аксинча, собиқ вазирни нафақат унутмади, балки оғир кунларда яқиндан ёрдам берди. Уни судда ҳимоя қилиш учун жамоатчи оқловчи тайинлашди. Хирургия марказидаги коммунистлар ҳам ўз ҳамкасбларининг ҳалоллигига шубҳа билдиришмади. Уни қамоқда бўлган пайтларда ҳам фирқа аъзолигидан чиқаришмади. У оқлангандан кейин яна ўз ишига тикланди. Унга катта ишонч билдириб, 1990 йилнинг июль ойида бўлиб ўтган (оқлангани-дан икки ой кейин) Ўзбекистон Соғлиқни сақлаш ходимлари Касаба уюшмасининг 1 съездига делегат қилишди. Съезддан сўнг Соғлиқни сақлаш ходимлари Касаба уюшмаси Марказий Қўмитасига аъзо қилиб сайланди.

Ҳа, булар ҳақида бугунги кунда енгил нафас олиб, қувонч билан гапириш мумкин. Лекин ўшанда, собиқ вазир ҳибсда ётганда бу ишонч, меҳр-мурувват ҳақида сўзлаш осонмасди. Ахир қанча ташкилотлар, вазирликлар Гдлян ва Ивановнинг бир имоси билан энг яхши ходимларига ишончсизлик билдириб, уларни бадном қилганларини биламиз-ку.

СУД ЖАРАЁНИ ОСОН кечмади. Ҳар бир факт, далил ипидан игнасигача текширилди. Гувоҳлар қайта-қайта сўроқ қилинди. Суд гоҳ Тошкентда, гоҳ Нукусда давом этди. А. Худойберганов устидаги айблар бирин-кетин рад қилинди, туҳматлар фош этилди. Шунинг учун судда бизнинг одатдаги кўникмаларимизга хилоф равишда ғалати воқеа рўй берди: Ўзбекистон прокуратурасининг ходими, давлат қораловчиси В. Ковальчук собиқ вазирни қоралашдан воз кечди. У ўз мақсадини бундай деб ифодалайди: «Мен прокуратура соҳасида шунча йил ишлаб бундай қонунбузарлик, ваҳшийлик ва адолатсизликка дуч келмаган, эшитмаган эдим. Тўпланган 16 жилдик ҳужжатларнинг барчаси туҳмат ва бўҳтондан иборат. Гдлянчиларнинг найрангларидир. Шу сабали прокурор сифатида Абдулла Худойбергановни тамомила ноҳақ жабрланган ва жазоланган деб биламан. Унга нисбатан давлат қоралов фикридан бутунлай воз кечаман».

Ҳа, биз ўз ҳимоясидаги жиноятчиларни оқлашдан воз кечган адвокатларни кўрганмиз. Лекин прокурорнинг қоралашдан воз кечиши биз учун янгилик. Мен суҳбат асносида В. Ковальчукдан «Сиз собиқ вазирни суд якунланишидан анча олдин, 7 майда қоралашдан воз кечгансиз, ўз баёнотингизни илгарироқ эълон қилиб қўймадингизми», деб сўрадим. «Йўқ, — деди у қатъий. — Биз ноҳақ айбланувчиларни эртароқ қоралашдан кўра эртароқ оқлашга ўрганмоғимиз керак!». Зора ҳамиша вақт шундай бўлса!

Суд эса кейинроқ — 22 май куни якунланган. Мана, унинг хулосаси: «Ўзбекистон Совет Социалистик жумҳурияти номидан Тошкент вилояти судининг жиноий ишлар бўйича судлов ҳайъати қарор қилади: ...Худойберганов Абдулла Маткаримович жиноят содир этмаган деб ҳисоблансин. Унинг мол-мулки, тергов пайтида тортиб олинган барча ҳужжатлари, орден ва медаллари эгасига тўлиқ қайтарилсин. Худойберганов Абдулла Маткаримовичнинг айби йўқлиги учун у суд залидан озод этилсин!»

833 кун давом этган, лекин ҳақиқатнинг рўёбга чиқиши билан тугаган «жиноий иш» ҳақидаги мақолани шу бахтли хотима билан якунласак ҳам бўларди. Лекин Абдулла Худойберганов тақдири жумҳуриятимиз учун ягонами? У билан қисматдошлар биз ўйлагандан ҳам кўп эмасми? Ахир, Ўзбекистоннинг ўзидан салкам 23 минг одамнинг қамалишини нима деб атамоқ лозим? Бу саволлар ҳеч кимни тинч қўймаса керак. Эътибор беринг, қамалган одамларнинг ҳар биттаси учун камида бир неча ўнлаб одамлар қамоқларда, «изолятор»ларда норасмий равишда «ишлов»лардан ўтиб жавоб бердилар. Агар бу одамларнинг ҳаммасининг ўнлаб, юзлаб яқинлари, қариндошлари, уйлари, ўзлари тинтувдан ўтганини, гувоҳлик бергани, тинчи бузилганини ҳисобга олсак, бу қатағон бутун жумҳуриятни қамраб олганини англаймиз. Хўш, бу халқимиз учун репрессия эмасмиди?

Бир халқнинг бошига бунча репрессиялар кўп эмасми? 20-йилларда босмачиликни тугатамиз, деб қанча одамлар йўқ қилинди. Биз ҳалигача уларнинг кимлиги нарёқда турсин, ҳатто аниқ сонини ҳам билмаймиз. 30-йилларнинг бошида коллективлаштириш жараёнида минглаб одамлар қулоқ қилинган. Уларнинг қабрлари Украина чўлларида, Кавказда, Сибирь ўрмонларида қолиб кетди. 37-йилларда Сталин қатағони туфайли халқимизнинг орасидан етишиб чиққан энг сара, илғор кучлар қурбон берилди. Уларнинг қаерга кўмилганини ҳам билмаймиз. 50-йилларда ҳам жаллодларнинг болталари халқимиз бошида ўйнаб турди. Ниҳоят, 80-йилларнинг ярмида бошланган «пахта иши» «ўзбеклар иши»га айлантирилди.

Бу репрессияларнинг тарихи, амалга оширилиши, шароити, характерига чуқурроқ назар ташласангиз, даҳшатли бир факт кўзга ташланади. Негадир уларни амалга оширишда ўзбекларнинг ўзлари эмас, бошқа халқ вакиллари етакчилик қилганлар. Фрунзе, Триғулов, Мелкумов, Апресьян, Гдлян, Иванов, Карташьян, Дидоренко, Гайданов... Нега шундай бўлган, нима, улар ўзбекистонликларнинг тўғрисию, қаллобини, дўсту душманини бу ердагилардан кўпроқ билганми? Аксинча, булар ҳаётимиздан узоқ кимсалар бўлган. Ана шунинг учун ҳам халқимиз орасидаги гуноҳкору бегуноҳлар баробар жабр тортганлар.

ШУЛАРНИ ЎЙЛАР ЭКАНМАН, яқингинада Литвада бўлиб ўтган воқеалар хаёлимдан ўтади. Демократия йўлини тутган халқнинг қора кучлар билан тўқнашуви натижасида 14 одам ҳалок бўлди. Ноҳақ тўкилган қон учун Литвада қанча ғалаёнлар рўй берди. Халқ ўз фарзандлари учун бир неча кун мотам тутди. Бутун дунё бу жумҳурият ҳуқуқларини ҳимоя қилиб чиқди. Айбдорларга жазо бериш тўғрисида талаблар қўйилди... Хўш, биздачи? Фарғонада ўнлаб эмас, юзлаб кишилар қурбон бўлди, Ўш, Ўзганда минглаб одамлар оловларда ёнди. Паркент, Наманган фожиаларининг ҳали изи ўчгани йўқ. Лекин шунда ҳам ҳақиқий айбдорлар бир четда қолиб, яна халқимиз фарзандлари азоб чекди, қамоқларга ташланди. Халқимиз ўз фарзандлари учун мотам тутиш нари турсин, ҳуқуқларини ҳам талаб қилолмади. Нега бу воқеалар дунё кўз ўнгида бор бўйи билан шарҳланмади, уларга сиёсий баҳо берилмади? Тбилиси, Рига, Вильнюсда ўлса, инсону, Ўш, Ўзганда ўлса, инсон эмасми?

А. Худойбергановнинг қамоқдан озод қилиниши, унинг тўла оқланиши биз излаган ҳақиқатнинг бир томони, холос. Унинг бошқа томони ҳам бор: Тошкент вилоят суди собиқ вазирни оқлар экан, уни ноҳақ айблаган терговчилар Т. Гдлян, Н. Иванов тўдасини жиноий жавобгарликка тортиш тўғрисида қарор чиқарди. Бу қарор кучга кириши керак.

Камол МАТЁҚУБОВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

МАҲБУСЛАР НАМОЗ ЎҚИШМОҚДА

Яқинда Бухорода вилоят ички ишлар бошқармаси ташаббуси билан «Инсон ва жиноятчилик» мавзуида халқаро симпозиум бўлиб ўтди. Шуни таъкидлаш кераккки, бу симпозиум мамлакатимиз тарихида инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишга бағишланган биринчи тадбирдир.

Хўш, симпозиумда кимлар иштирок этди, унда қандай масалалар кўрилди? Мухбиримиз халқаро симпозиум ташкилотчиларидан бири, Бухоро вилоят ички ишлар бошқармаси тарбиявий хизмат бўлимининг бошлиғи, милиция подполковниги Анвар ҲУСАНОВ билан учрашиб шу саволларга жавоб беришини илтимос қилди.

ИНСОН, АХЛОҚ ВА ҚОНУН

— Қамоқхона эшигидан чиққан ҳар бир инсон ёрдамга муҳтож. Истаймизми, истамаймизми буни тан олишимиз керак. Чунки «ўтириб чиққан»ларга чап кўз билан қараш бизда кўп йиллардан буён анъанага айланган эди. Уларнинг яна ҳаёт қучоғига қайтиши учун оддий шароитлар ҳам яратилмасди. Ҳеч ерда ишга олишмасди «ўтириб чиққан»ларни. Шунинг учун бўлса керак мамлакат бўйича одам ўлдиришнинг тўртдан бири босқинчиликнинг учдан бири «ўтириб чиққан»лар томонидан содир этилади. Умуман, жиноятчиликнинг 40 фоизи улар зиммасига тўғри келади.

Булар кишини ўйлашга мажбур этади. Қамоқдан қайтганларга ўз муносабатимизни ўзгартирмас эканмиз, жиноятчилик ошса ошадики, камаймайди.

Симпозиумни ўтказишдан кўзда тутилган мақсад ҳам шу эди. Халқаро симпозиумда Норвегия қизил хоч жамияти раиси Бьёрн Бурланг, Женевадаги халқаро қизил хоч қўмитасининг масъул ходими Фенцис Амор, Халқаро Қизил хоч ва Қизил ярим ой жамиятлари лигасининг вакили Анри Струн, Совет Иттифоқи қизил хоч ва қизил ярим ой жамияти ижроия қўмитасининг халқаро алоқалар бошқармаси бошлиғи Александр Третяков, иттифоқдош жумҳуриятлар, қирқдан ортиқ вилоят ва ўлкалардан, бир қанча рўзнома ва ойномалардан вакиллар иштирок этдилар.

Симпозиум, «Инсонпарварлик ва мурувват жиноятчиликка қарши ўткир қуролдир», деган шиор остида ўтди. Бу анжуманнинг Бухорода ўтгани бежиз эмас. Мана, бир йилдан кўпроқ вақт бўлди, Бухорода «Кўникма» жамияти иш олиб бормоқда. Бу жамиятнинг мақсади ижтимоий адолатни қарор топтириш, яъни қамоқдан қайтиб келганларни иш ва уй-жой билан таъминлашдир.

Бевосита симпозиум ҳақида гапирадиган бўлсак, менимча у барча учун фойдали бўлди. Қўшни жумҳуриятлар ва вилоятлардан келганлар буни алоҳида таъкидладилар. Энди биз аҳволимизни яшириб юрадиган замонлар ўтди. Қамоқхоналаримиздаги ҳақиқий аҳволни, қашшоқлигимизни ҳеч уялмасдан жаҳон афкор оммасига кўрсатишимиз керак. «Ўтириб чиққан»лар билан ишлашда чет элликлар тажрибасини ўрганиш фақат фойдали, деб ўйлайман. Симпозиум беш кун давом этди. Ўша кунлари шаҳардаги Ибн Сино номидаги маданият саройида хайрия кечаси бўлиб ўтди. Унда 12 минг сўм пул йиғилди. Хайрия кечадаги бир воқеа ҳаммани ларзага солди. Кеча давом этарди. Бир пайт микрофон олдига эру-хотин беш фарзанди билан чиқиб келди. Эр ўзини таништириб шундай деди:

«Мен икки марта қамалганман. Учинчи марта ҳам жиноят қилишим мумкин эди, агар «Кўникма»чилар бўлмаганда. Аввалига мени ҳеч жойга ишга олмади. Бир куни уйимга бир киши излаб борди. Ишга жойлашишимга ёрдам беришди. Яқинда уларнинг ёрдамида тўрт хонали уй ҳам олдим. Шундан сўнг хотини сўз олди:

— Аҳволимиз оғир. Пулга жуда муҳтожмиз. Лекин барибир мана шу пулни хайрия қилмоқчимиз.

У шундай деб 25 сўм пул ташлаб кетди.

Яна бир гап. Қамоқхоналаримиздаги бугунги аҳволни жиддий ўрганиб чиқишимиз керак. Бизда каззоб ўғри ҳам, хавфли рецедевист ҳам, машинада эҳтиётсизликка йўл қўйган шофёр ҳам бир камерага қамалади. Натижада шофёр шериклари «таълимини» олиб қамоқдан ашаддий жиноятчи бўлиб қайтади. Энди бунга йўл қўйиб бўлмайди. Энг ачинарлиси, қамоқхоналаримизда одамлар эътиқодларидан айрилиб қолмоқда. Бу эса ёмон оқибатларга олиб келаяпти. Шуни ҳисобга олиб биз вилоятимиз ҳудудида жойлашган қамоқларда диндор маҳбусларга намоз ўқишлари, тоат-ибодат қилишлари учун шароит яратиб бердик.

Дин минг йиллар давомида одамларни жиноят қилишдан сақлади. Бировнинг ҳақини ейиш, ўғирлик қилиш, одам ўлдириш, зўрлаш, қўйингки, жамики иллатлар гуноҳ эканлигини уқтириб келди.

Шундай экан одамларни тарбиялаш, уларни жиноят қилишдан сақлаш учун барча воситаларни ишга солишимиз лозим.

ЭЪЛОНЛАР

«ЮБИЛЕЙ» МАРКАЗИЙ СПОРТ САРОЙИДА
13 — 17 МАРТ КУНЛАРИ
Шаҳарликларнинг кўп сонли илтимосига кўра

ТОШКЕНТДА БИРИНЧИ МАРТА ВА ФАҚАТ 5 КУН

«Савоб» хайрия фирмаси Иттифоқда танилган, жумҳуриятдаги етакчи экстрасенс, руҳий муолажакор

АБДУРАФИҚ ҒАФУРОВнинг мамлакат бўйлаб узоқ сафари олдидан

СОҒЛОМЛАШТИРИШ СЕАНСЛАРИНИ ЎТКАЗАДИ

Абдурафиқ Ғафуров ўзининг ноёб қобилияти билан беморларни нафақат саҳнадан туриб, балки узоқ масофадан ҳам, беморни суратига қараб, ёхуд кўнглидан ўтказиб ҳам даволаш хусусиятига эгадир. Бундай тадбирлар кўп маротаба тажрибада синаб кўрилган ва тасдиқланган. Ихлосмандлар орасида кўз касалликларининг даволаниши, шол-фалаж кишиларнинг оёққа туриши ҳамда соқовлик, дудуқланиш, карлик, семизлик, озғинлик, жинсий заифлик, юрак-қон томир, ошқозон, жигар, буйрак, тери ва ҳоказо касалликларга мубтало бўлганларнинг дардлардан фориғ бўлишлари кузатилган. Фарзандталаб, бепушт аёллар орасида оғироёқ бўлганлар ҳам бор. Барча дардлардан халос, руҳан бардам бўлай десангиз, шифокорнинг сеансларига

МАРҲАМАТ ҚИЛИНГ!

Сеанслар соат 16.00 ва 19.00 да бошланади
Билетлар ҳар куни соат 10.00 дан «Юбилей» спорт Саройи кассаларида ҳамда ваколатли кассирлар томонидан сотилмоқда.
Маълумотлар олиш учун телефонлар: 46-03-12, 46-07-53, 77-56-10.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ ВА ЖУМҲУРИЯТ МАДАНИЯТ НОЗИРЛИГИ

НОШИР: ЎЗБЕКИСТОН КП МҚ НАШРИЁТИ

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»
Издается на узбекском языке

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Таҳрир ҳайъати: Ҳафиз АБДУСАМАТОВ, Усмон АЗИМОВ, Ҳамидулла АКБАРОВ, Рамз БОБОЖОН, Одил ЁҚУБОВ, Аҳмад ЖАББОРОВ, Баҳодир ЖАЛОЛОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Тоҳир ШАМСИЕВ, Озод ШАРАФИДДИНОВ, Тўлапберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Малик ҚАЮМОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Пиримқул ҚОДИРОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош муҳаррир ўринбосари), Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ, Саъдулла ҲАКИМ (масъул котиб)

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700000, П ГСП, Ленинград кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: бош муҳаррир — 33-52-91, 32-57-42; бош муҳаррир ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул котиб — 33-49-93; котибот — 32-58-49, БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; назм ва наср — 32-55-78; санъат — 32-56-48, 32-54-56, хатлар ва оммавий ишлар — 32-56-49; шум боланинг чойхонаси — 32-54-71.

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ

БАҲОСИ 25 ТИЙИН

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар муаллифларига қайтарилмайди.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. индекс 64592. Буюртма 4889. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12